

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

వింశతి రూ. ౧౦.	}	ప్రమోదూతనామసంవత్సరము.	}	సంచిక ౫.
		మాస్కోర్నపుష్కమాసములు.		

పరిషద్వార్షికసభ—అధ్యక్షోపన్యాసము.

— చెన్నాచైగడ భానుమూర్తిగారు బి. ఏ. —

- అ. శ్రీదాతాయులుగారి సరస్వతియు హృత్పూర్ణదేహిసన
ప్రదుర్భూతిలాసకారణములై భాసిల్ల భక్తికి కా
హ్లాదం బిమ్ముగఁ గూర్చుగా సగుణమై యార్జితై లోపారికిం
బాదార్జ్యస్థితి నచ్చమై యెసఁగు నాతల్వంబు భ్యానించెదన్.
- బ. తను నిరవధ్యశుద్ధపరతత్వముగా నెఱుంగంగ లేని యీ
మనుజులవేషభాషలక్రమంబున నందఱ కన్నియపులై
చనుచు ననేకనామముల సర్వజనార్పణ నందుదుండు నా
యనుపమదివ్యతేజము సహర్షికము వృద్ధిలోఁ దలఁచెదన్.
- ఉ. భూతములందు నేకగతిఁ బూసలలోకల చారమిట్లను
స్మృతత నేకత్వైవమయి శుద్ధసువర్ణ మనేకభాషతో
భూతి నుపాధిభిన్నమయి భాసిలుచుండి వివేకదృష్టికిం
నేతనసారభూత మగు చిచ్ఛయితత్వము నాశ్రయించెదన్.

౪౩. ఏతేజంబుననేతసి కన్ను గనునో యెద్దాన సోవ్యంత్రయ
వ్రాతంబు న్నిరతంబు న్వప్యనియతవ్యాపారము భేయునో
యేతేజం బెడఁబాయ వే కనియునో హేరాశపుంజీగటుల్
ఆతేజంబున కాకరం బగువఖండ్యా వృద్ధి న్నిల్పెడన్.

చ. ఎవఁడు గణింపఁగా నలవియూని యబాంధము లెల్లఁద్రిశ్చవాఁ
డెవఁడు తదాశ్రీతంబు లగునెల్లవరాచర మొలి మన్యువాఁ
డెవనియలంఘ్యశాసనము లొచుగ యేనియు మీఱినేర నీ
భువనములు న్ననునై మగుభూతచయంబును వాని నెంచెడన్.
మహాజనులారా ! మహాశయిలారా !

౪౪. నానాస్థావరజంగమాత్మక మహాహాకగర్భాంత ని
ర్మాణత్రాణవివాశ హేతుమహిమారాధ్య ప్రభావాఘ్నః జా
శ్రీనారాయణ రక్షచే దనరునీచిత్రిప్రపంచంబున
న్నానాకార్యములు న్నకారణములై న్యాయంబులై చల్లున్.

చ. జగతిని బుద్ధికార్యములు సర్వమునుం బరమేశ్వరేచ్ఛచే
నగుటయు నీశ్వరేచ్ఛయును న్యాయవిరుద్ధముగామియు న్నిజం
బుగఁ బరికించుసర్వజనము లెలియందగునంతమయ్య నా
గుగ నరయంగలేని పెడగు ల్లననేరదు దీనితత్వమున్.

చ. జడమతు లీజగంబున నిజంబుగ నాంతరకారణంబులం
దొడరి యెఱుంగఁజాలుటకు దూరవిచారము లేమిఁ బ్రపంచం
బొడమెను బాహ్యకారణవిమోహమునం బడి కార్యతత్వమే
ర్పడఁ జెలియంగనేరక కరంబు భ్రమంపడుచుండు చాక్షలన్.

చ. పలుకులు వేయునేటికిఁ బ్రపంచమునం గలఁర్యకార్యము
లైవిని నెఱుంగువారలకుఁ జెల్లముగాఁ గనుపట్టు న్యాయ్యమై
తెలియనియట్టివారు జగతి స్వరీతంబు జయించుఁ బాడికిం
దలఁపగఁగూఁతులే దకట వైభవము నిర్వయఁ దంచు రంభులై.

చ. కావ్రస సర్వకర్తయు జగత్ప్రభుఁ డెవ్వయుఁ డీశ్వరుండు నా
నావిధకార్యపాతముల న్యాయవిరుద్ధముగాకయుండఁగా
నేవిధి నెప్పు డెవ్వరికి నెయ్యదిగావలె చాని వచ్చిగా
నాదిరిఁ గూర్చుచు స్థగము పాలనసేసెడుఁ బాడియేర్పడన్.

ఇట్టిజగత్తు సెట్టివానిచేతిరాయి కాదు. సర్వభక్త్య సర్వోక్తిమత్వాన్య దాత్తగుణవిశిష్టః దగున సర్వేశ్వరుని యప్పుతశిల్పము. దీనికి సర్వలోకకల్యాణ సంఘాయక మగుగమ్యము గలదు. తత్త్వాప్తికై వలయుకార్యసంఘటనము సర్వేశ్వరాధీనమై జరుగుచున్నయది. మైనితెప్పినసర్వలోకకల్యాణసంఘాయక మగుగమ్యము సర్వశీవము- సర్వమానవము- అందులకు సన్నిహితసౌహృదము. గంగాయమునాదిపుణ్యనదీసలిలసౌహృదమై నవీష్టభరదావాదిమహర్షివరచరణరేణుపరిపూరమై శ్రీరామకృష్ణనౌతమబుద్ధాద్యవతారములకుఁ దావలమై శ్రీశంకరరామానుజపూర్ణప్రజ్ఞాద్యావిరాభవములకు నెలమై నిత్యానిత్యవస్తువివేకనిలయమై సర్వసత్తాసహనమునై, సర్వభర్తసమన్వయానుకూలమై, సత్మైన యీపుణ్యభూమి సర్వమానవముసౌభాగ్యసంపత్తి కీర్త్యోద్దిష్ట మైనదే త్రము.

2. ఇది యెట్లందురేని, సర్వమానవము కేవలవలెనన్న సర్వసౌభ్రాతృ మలవడిచికొని సర్వమానవవ్యక్తులును, ఒక్కత్రాటను తేరి ఐకమత్యముగల్గి భగీరథప్రయత్నము చేయవలసియున్నది. బాతియతాదివైషమ్యములంబుద్ధి మానవకోటిని భిన్నభిన్నములుగాఁ జేర్చినైచి హింసాకార్యములకుఁ బురికొల్పి మానవుల నేను పీడించుచున్న స్పర్థలు వైరములు యుద్ధములు వధలు లోనగునని యీమహాకార్యసిద్ధికి బలవత్ప్రతిబంధకములు. ఇట్టివైషమ్యముల మూలముగ్ధుగఁ దొలఁగించవలసియున్నది. భేదముల దీనుపడిచికొని వైషమ్యముల సమీకరించికొన్నంతమాత్రాన మనకొదవలు దీరవు. మనకార్యము సిద్ధింపదు. వివిధరాష్ట్రములకు సమన్వితముగల్పించి భిన్నభిన్నమతభర్తములకు సమన్వయమును సామరస్యమును గుదిచ్చి, భిన్నభిన్నభాతుల కైకమత్యమును సౌభ్రాతృమును తేజూచ్చి, మానవుల నెల్ల మృతరాష్ట్రప్రజలుగను, విశ్వజననమతావలంబకులుగను, విశ్వమానవకుటుంబవ్యక్తులుగను, తేయవలసియున్నది.

ప్రపంచదరిత్ర నిండుక వివేకముతోఁ బోషింపబడవో, సర్వభక్త దగు సర్వేశ్వరుఁ దీపుణ్యభూమియందు, సర్వరాష్ట్ర సమన్విత (Federation of states) సిద్ధికిని, సర్వభర్తసమన్వయ (Reconciliation and harmonisation of ideals of duty) సంపాదనమువకును, విశ్వజనన మతావిష్కరణము (Universalisation of all creed)నకును, సర్వమానవ సౌభ్రాతృ ల్పాదని (Establishment of universal brotherhood) ఇంకను విశ్వమానవ కుటుంబసంస్థాపక

గావలసిన సర్వమున్న సమస్తాపరిష్కారమునకును వలయు సాధనవంతుని సమకూర్చియున్నాఁడని స్పష్టముగా గోచరింపఁగలదు. ఇట్టి సమస్తాపరిష్కారము సర్వమానవముక్తి కన్యవహితసాపానమేకద.

8. ఇది యెట్లునిన, సర్వజ్ఞఁడగు సర్వేశ్వరుఁడాదిని భిన్నభిన్నక్రతులు గలవాతులను భిన్నభిన్న దేశవాసులుగ నొనర్చి వారిమతిభేదముల కనుకూలించు ధర్మబద్ధత యునర్పవనిఁ గాను స్వాంతసంభూతు లగు ప్రవక్తల స్పృశించెను. వారిసోధతే వివిధమతములై తెలిసి తత్తత్తతావలంబకుల చిత్తశుద్ధిని, ఘర మార్గసిద్ధిని, సాధనము లగుదు వచ్చినవి.

చ. మతిభేదంబుల కానుకూల్యత ఘటించుంబూని మేధానిధు

ల్లతసిన్ధాంతము తెన్నియేని రచియింపం దోఁడెఁ బ్రస్థానము
ల్వితరంబై బహుసంఖ్యమై వివిధమై వీని నివచారించిన
స్థితిసామాన్యము గమ్యమేకమును నై కన్పట్టు నకన్పట్టునా.

కా. ఆకాశంబున నుండి ఛాత్రిఁ బడుతోయంబు ల్వదంగూడి నా
నాకల్లోలవతీముఖంబున నదీనాభుంబ్ర వేళించు నా
వీరకన్పత్తి యనేకచిత్తముల నుద్యేలంబుగాఁ బుట్టి య
ప్రాకాశకమతప్రచారసరణిఁ దోతెంచు నీపాలికి.

చ. మది పదిలంబుగాఁగఁ దగు మార్గము లారయ సత్తతంబులం
దొడపులఁ జేసి యన్నియుఁ బ్రయోజనవంతము లంతరంగతు
ద్ధిదములు శ్రద్ధధానులకు దీని నెఱుంగక చావలంబునం
గుదు రొకయింతలే కావున గ్రాత్రవై కోరుదు తెందుఁబామరుల.

“ఏకోదేవః కేశవోవా శివోవా”

శ్లో. మహేశ్వరేవా జగతా మహేశ్వరే, జనార్దనేవా జగదంతర్భూని
న వస్తుభేదప్రతిపత్తి రస్తి మే తథాపి భక్తి నైవతేందు కేభవే.

కావున,

చ. ఏమతమైన నేమి మఱియేవథ మైనను నేమి యింద్రియ
గ్రామము నిర్ణయించి తగు శ్రద్ధయు భక్తియు సేకరించినా
ఏమతమైన నేల మఱియేవథమైనను నేల యింద్రియ
గ్రామవశంబునం దగిలి శ్రద్ధయు భక్తియు నుజ్జగించినా.

అట్లు గావున నాయామరములవారు “యేనాస్యపితరో యాతాః యేన
యాతాః పితామహః” అను న్యాయానుసారముగా నాయాన దేశములఁ దమ
తమ మతధర్మములఁ బ్రత్యేకవికాసము నందించికొని యాయామరములం దభి
నివేశము గల్గి తమయాత్ర గడుపుచుండిరి. ఇట్లు కొంతకాల మరిగెను. కాని
ప్రీతుడై యై ద్వంద్వసౌఖ్యమైన యీ ప్రపంచమునఁ దేజమునం దిమిర
మాత్రయించుధంగిని ప్రతిగణమును కొంతోకడోష మాత్రయించెను.
అయాజాతులలోని స్వయంతాభినివేశము కాలక్రమమున మతావేశముగాఁ
బెచ్చుపెనుఁగునప్పటికి దానిని బరమతాసహిష్ణుత యాత్రయి వుజోచ్చెను. అది
పెరిగినకొలఁదిని వారు సర్వమత సమానధర్మ మనునహింసకు జలంజలి యొ
సంగి వ్యవహరితులై యొంజొరుల కాఫస పొందెను. లోనుగాఁగల కుత్సా
న్తకనామములతో గర్జించికొనుచు మతముపేటిట ఘోరయుద్ధములకును దాని
ణవధలకును జొచ్చుచుండిరి. ఇట్టియుద్దేశమున కుత్తమపరిహారము సర్వసాధా
త్రస్థియే యనియును, అది భిన్న భిన్నము లగు వారిమతములకు సమన్వయమును
సామరస్యమును గుదిరినఁ గాని సాధ్యముకాదనియును సూచించియే యుంటిని.
అయామరములవారు వారివారి ప్రత్యేకస్థానముల నుండి సతతతమకును, అట్టి
సమన్వయ సామరస్యసంపాదకమునకును సాధాత్రస్థికిని అనుసూలపరిస్థితు
లొదవకుండెను. అట్టియనుసూలపరిస్థితు లొదవటకుఁ గాను వివిధమతముల
వారికి ఏకదేశమున సహవసతి యావశ్యకమై యుండును. కావుననే సర్వజ్ఞఁ
డగుసర్వేశ్వరుఁడు నేను పైనిజెప్పియున్నట్లు, గంగాయమునాది పుణ్యవదీసలిల
సావనమై, వసిష్ఠధర్వాచాది మహర్షి వరచరణ కేసుపరిపూతమై, శ్రీరా
మకృష్ణ గౌతమబుద్ధాద్యవతారములకుఁ దావల మై, శ్రీశంకర రామానుజా
ద్యాదిర్భావములకు నెలవై, నిత్యానిత్య వస్తువివేకనిలయమై, సర్వసత్తాసహ
వత్తమమై, సర్వధర్మ సమన్వయానుకూలజ్ఞత్రమైన యీపుణ్యభూమి సజ్జనహ
వసతి సమకూర్చినాఁడు. ఇది వివేకదృష్టితోఁ బరికించువారి కీర్వరనిర్మలత్వభా
ముగాని కాకతాళియము గాదని స్పష్టముగా గోచరింపఁగలదు.

చ. పుడమిని భిన్నజాతులకుఁ బోలినధంగిని బాహ్యభేదము
లొడమ ననేకరూపములఁ బొత్తుచు దర్శము లీకవేచ్చ ని
య్యడ నిపు డెల్లఁజేరి వసియించుచు నందెను సామరస్య మీ
నడువున సర్వధర్మము లవశ్యము గాంచు సమన్వయించిట,

చ. కరము విదిత్ర మిభరతఖండ చరిత్రము పోల్చిచూచిన
 ధరః గలసర్వజాతులును దత్తజయై యిటః శేరియుం బర
 స్పరమరసంప్రదాయములః శాయక పోదరబుద్ధి పూని యొం
 దొరుల యుదాత్తభగముల యోజనఁజెందురు స్వీయభగముః

చ. పరిణతి యీగతి చ్చగతి వానిరిఁ జోప్పడ సర్వభగము
 ల్వరలెను సామరస్యమున న్యైవివాశమునంద కాశయి
 ధర యొకటి డవంబరఁగు తత్ప్రజ యేఁకుటుంబ కల్పయై
 నిరవధికాభివృద్ధి మెయి నెర్పఁ జరించు నసాస్త్రదోషయై.
 ఉ. ఇట్టిది నో ప్రపంచమున నీక్షితిమూలమున న్నభివ ను
 న్నట్టి మహోపకార మటుకొటను భారతవర్షజాతు లీ
 పట్టున జాగరూకులయి వారిసనాతన సంప్రదాయము
 త్నెట్టన నిర్నిరోధముగ నిల్పఁగ దీక్షవహింపఁగావలె.

గీ. ప్రాచ్యభగములను సారమార్జితదృష్టి, స్వాదృష్టి ప్రబలు పశ్చిమాశ
 నుభయైములకు నొడవై సంఘ్నణ, మరసి చేయవలె సమన్వయంబు.

శా. నిత్యానిత్యవివేకభూమి యిదిరో న్నెక్లంబు త్తేక్లంబు సా
 త్పాత్యప్రాచ్యసమ ప్రభగచయ సంస్థారాత్రికిం దత్తము
 ల్పత్యాసత్య విచారకార్య నిరతు ల్పాస్థిర దాయాభి
 చిత్త్యచూలు పుగ్యకీలురు మహాత్మ్యత్రోద్యత్రో.
 అను గవివాక్కులు వివేకముతోఁ బరిశీలించిన నీశ్వరప్రేరములు.

4. ఇందలి యాభ్యాసము చరిత్రాంశములు తరిచినకొలఁదిని చేటతెల్ల
 మగును.

హిందూదేశమునక్కఁ దక్షిణదేశములం దప్పుటప్పుటఁ జేరిన ప్రజాసంఘము
 లు తుల్యసభ్యతగలవై యుండుటఁజేరి యందు ముందు చేరినవారితో పెనుకఁ
 జేరినవారు భోజన పతిభోజనములే కాక సంబంధబాంధవములుగూడఁ గల
 వారై కాలక్రమమునఁ గలిసి మెలసి యేకజాతివారైరి. ఇంగ్లాండుదేశమున
 నాదిమవాసులగు, ఆంగ్లులు సాక్షినులు లోనగువారును, తిర్వాకఁజేరిన వా
 ర్జనులు మొదలగువారును, తుల్యరుతభగములును, తుల్యాచారవ్యవహారము
 లును గలవారై యుండినకారణమునఁ గాలక్రమమున నేకజాతివారుగఁ బరి
 గమించిరి. ఇతరయూరోపీయజాతుల స్థితులును నిట్టివే. యూరోపుఖంధ

మున శాస్త్రజ్ఞదేశము సభివసించువారే కాక భిన్నభిన్నదేశముల సభివసించు వారుఁ గూడ సమాసమతేధర్మవ్యవస్థలును సమానాచారవ్యవహారములును గలవా రగుటచే భోజనప్రతిభోజనములును సంబంధబాంధవములును గలవారై యున్నారు. హిందూదేశవాసుల చరిత్ర ప్రపంచచరిత్రమున కొకనూతనా ధ్యాయము చేర్చుచున్నది. నేఁ డీదేశమున, అడిచువాసు లగుద్రావిడులకును, తర్వాత చేరిన బ్రహ్మతాద్యనేకవర్ణసంకలిత మగు హిందవసంఘమునకును, ఇటీవలఁజేరిన మహాత్ముడయి త్రిప్రవాదిసర్వసంఘములకును సహవసతి యేర్పడినది. ఈసంఘములు ప్రత్యేకసభ్యులను ప్రత్యేకమతధర్మవ్యవస్థలును, ప్రత్యేకాచారవ్యవహారములును గల్గియున్న కారణమున నొంజొంటితో భోజనప్రతిభోజనములును సంబంధబాంధవములు లేకున్నయవి. ప్రధానసంఘములలో నొంజొంటికే కాక హిందూసంఘమువంటి యొకమహాసంఘములోని బ్రహ్మతాద్యవాంతరసంఘములకుఁ గూడ భోజనప్రతిభోజనములును సంబంధబాంధవములును లేకున్నయవి. కాని, నేఁ డీదేశమును జొచ్చియున్న వివిధజాతి మతములవారికి సహవసతియే కాక యేకచ్ఛత్రాధీనత గూడఁ జేకూరి యుండుటచే వారు కాలక్రమమున వైషమ్యముల సహికరించికొని తైరముల డిండు పడిచికొని సోదరబుద్ధి పూని వర్తింపవలసిన పరిస్థితులలో నున్నారు. సహవసతి గల్గియుండుటచే సుభాసుభసందర్భములలో వారు పరస్పరసహాయ్యులైన భూతుల నపేక్షింపవలసినవారై సాభాత్రము వలవరించికొని, ఏకకుటుంబము వారు గావలసియున్నారు. ఏకచ్ఛత్రాధీనులై సమానకష్టనిష్ఠురములకును సమానబాధ్యులకును లోనైయుండుటచే నేకప్రజా కావలసియున్నారు. మఱియును వారు వారిలోని ధర్మజులతోడచే నన్యోన్యమతేధర్మసమన్వయమును నన్యోన్యదైధిన్యవినిమయముచే నన్యోన్యమతేసామరస్యమును, అలవటిచికొనివలసినవారై యున్నారు. ఇటీవ్వరోదైష్ట్యకాలమున నీపుణ్యక్షేత్రమునఁ జొచ్చి యున్న యశులజాతిమతములవారును పరస్పరసాభాత్రమును, వికమత్యమును గలవారై స్మరసేవ్యాయమున నుండంగలవారు. మఱియు నీపుణ్యభూమి నిట్టియొకమత్యసాభాత్రములు జొచ్చుచునప్పుటి కిండు సర్వధర్మసమన్వయలభికిని విశ్వజనీనమతావిష్కరణమునకును, సర్వమానవసాభాత్రసిద్ధికిని మఱియును సర్వరాష్ట్రసమష్టిసిద్ధికిని విశ్వమానవకుటుంబనిష్పత్తికిని సమగ్రలోకల్యాణసాక్షికిని గావలసిన యితరదుష్కరసమస్యపరిష్కారమునకును సోపాన మేర్పడఁ

గలదు. ఎట్లన్న నేడు మనహిందూదేశము ప్రపంచములోని ప్రత్యేకసభ్యులు గల సమస్తజాతులకును దావల మైన యొకఖండమై యున్నది. ఖండమననే? అఖలసభ్యజాతులకు నేతాశ్రయమైన యొకపరిచ్ఛిన్న మానవప్రపంచమే యైయున్నది. ఇందుకుఁ దగిన కారణమును గలదు. ప్రైవేటెప్పిన లోకకల్యాణ సంఘాయక మగు ముస్లిం సమస్యపరిష్కారమునకును, ఈశ్వరోద్దిష్ట మహాప్రయోజన స్థితిని విశాలమానవ ప్రపంచములోని పరిస్థితు లెంతయుఁ ప్రతికూలములు. ఈపరిచ్ఛిన్న మానవప్రపంచమునలో, మిగుల ననుకూలములు. మనప్రతినివాసుధవములోని యొకయొక మిందులకు సరియైన దృష్టాంతము. ప్రతిమహాజనసభకును కార్యనిర్వహణ పాకర్యాద మొకకార్యనిర్వాహకసంఘ మేర్పాటు చేరికొనుచున్నాము. కర్తవ్యాంశ నిర్ణయము ముందు, కార్యనిర్వాహక సంఘములోఁ జచ్చింది తేల్చినప్పటికైనఁ దా మహాజనసభలోఁ ప్రతిపాదించి యాసభ చారి యంగీకారమును సుకరముగఁ బడయుచున్నాము. ఇట్లే యీ సమస్యపరిష్కార మీపరిచ్ఛిన్న మానవప్రపంచమున నలవడిన పిచ్చుట విశాల మానవప్రపంచమునకుఁ బ్రాకుట సుకరము. కావుననే సర్వోద్యమగు సర్వేశ్వరుడు ప్రైవేటివరింపఁబడ్డ పరిస్థితుల సంఘటన మొనర్చినాడు.

౧. ప్రైవేటివరించిన పరిస్థితుల సంఘటనమునకు సంబంధించిన మజియొక విశేషమును గూర్చి పర్యాయించిందినను లోకకల్యాణ సంఘాయకుఁడును జగన్నాటక సూత్రధారుఁడును నగు భగవంతుని యపారవ్రక్షయే యందుఁ ప్రతిఫలించుచున్నది. అది యెట్లందు లేని, వివిధదేశజాతులు ప్రైవేటెప్పినరిని ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వ మంది ప్రత్యేకమతస్థు వ్యవస్థల నిర్మించికొని స్వమతావేశవశులై పరమతాసహిష్ణుతనుబొంది, హింసాకైర్యములకు లోనైనకాలమునకు హిందూదేశమున సర్వోద్యమచుగ్ధ నవిజ్ఞానవంశస్థి కాకరము లగునెక్కడనెడమత ధర్మవ్యవస్థ తేర్పడి యీదేశమునఁ ప్రపంచములోని సర్వజాతిమతములవారి కిది సహవసరి గల్గుట కనుకూలించు పరిస్థితులు కూడ నేర్పడినవి. అప్పుటికి హిందూదేశము కురుక్షేత్ర చంద్రాయమున నవమత్రమై రక్షారహితమై యందుట తటస్థమైను. హస్తినాపురమునంటి రాజధానిలోఁ ప్రతిష్ఠగాంచి సామంతరాజుల నెల్ల వాఙ్మానవస్త్రులఁ గావించికొని యేకదృష్టాధీనముగా రాజ్యపరిపాలనము సాగింపఁజాలు సార్వభౌముడు లేమిందేసి, సామంతరాజు లెల్ల స్వతంత్రులై పరస్పర స్పృహలోఁ జచ్చి కొని నిరంతరము నొంజొరులలోఁ బో

నన్నుచుండిరి. మరసాంఘికాదివ్యవస్థల రక్షింప దక్షుడగు ప్రభువు లేమింటేని యందలి కట్టడి చెడి యవాంతర ప్రావచ్యములు పెచ్చుపెరిగి యుండినకారణమున, దేశజనులు దేశాభిమానము వీడి మైత్రమత్యముచెడి యుండిరి. భీష్మాదిమహావీరుల భుజపరాక్రమముచే నురక్షితమై పరరాజులకుఁ దేజిమాడనైన నలవికాని భరతఖండము తదీయాచారసంపత్తిచున్నచే నాశ్రయింపఁబడి వచ్చుచున్నదియైది మూడి పరస్పరాలర యాక్రమణమున కనుకూలపాత్ర మై యుండెను. చార్షిలు మొదలగు కొందఱు అదివలకే పరమతసహనక్షమ మగుభరతఖండముననయమునఁ జొచ్చిరి. మహాన్నదీయులు మొదలగు మఱికొందఱు పైనిజెప్పిన యరుకూలసమయమునఁ బరాక్రమముచే హిందూదేశమునఁ జొచ్చిరి. తర్వాత క్రైస్తవులు చేరిరి. నేఁ డిట్టిదేశము ప్రపంచములోని యఖలజాతిమతములకును జొచ్చిని ల్లయినది. ఈమహాప్ర్యాపాసంఘటనమే కాక యుండినచో మానవునియభ్యుదయనిశ్రేయోప్రాప్తికి సమగ్రసాధన మైనయాయుర్వల క్షణవిజ్ఞానసంపత్తి సర్వమాననలభ్యము గాకుండెడిది. మఱియు నితరమానవ సంఘముల విశేషసంస్కారము హిందూదేశ వాసుల కలవడకుండెడిది. మానవజ్ఞానవిజ్ఞానసంపత్తి కొలనడి యుండెడిది. ఇట్టి మహాప్ర్యాపానిర్మాణ మీశ్వరసంఘటనముగాక కాకతాలీయ మగునా? ఇంతవలకుఁ బూర్వోక్తసిద్ధాంతసమర్థనమున నుపపత్తివివరణ మైనది. ఇత నాశ్లోకములకు సమాధానము చెప్పవలసియున్నది.

6. కాని యాదిషయవిచార మిప్పటికే చాలకాల మాక్రమించినది. కావునఁ దక్షిణదాని నిప్పటి కటుంతము. అత్యమును గుఱి నుండుని శరసంధానమువలెను, రుగ్వినిశ్చయము లేని చికిత్సవలెను, గమ్యమును లక్షింపని యుద్యమము ఫలప్రదము గానేరదు. కావుననే మనశాస్త్రకర్తలు ననుబంధ చతుష్టయవిచారము నేయకయే శాస్త్రోపక్రమమునకును బూనినవారు కారు. పరమపురుషార్థ మగుమోక్షమును ప్రయోజనముగా గుఱి నుంచికొనియే శాఖాశాస్త్రమునహా సమస్తశాస్త్రములును ప్రవర్తించినవి. అట్టి మనదేశమున సాగు నేయుద్యమ మైనను పైని వివరించిన యాశ్వరోద్దిష్టమైన మహాకార్య భారమును గుఱి నుంచికొననిచో ఫలప్రదము కానేరదు. ముఖ్యముగా విద్యాభివృద్ధివిషయమునను వాత్సయవికాసము విషయమునను మనము చేయు సర్వప్రయత్నములు సీగమ్యమును గుఱి నుంచికొనియే సాగి-వలడవలెను.

కావుననే యీవిషయమును గుఱించి యింత విపులముగా విస్తరింపవలసివచ్చినది. ఇతర సాంధ్రవాదులవికాసమువలన గాను కావలసినసాధనసంపత్తిని గూర్చి విచారితము.

7. నేడు హిందూదేశమున సర్వమతభేదములకును సమన్వయమును సామరస్యమును గుదురవలసియున్న దని సిద్ధాంతికరింపఁబడినదిగదా? అది నితర ప్రపంచదేశభాషలలోని జ్ఞానవిజ్ఞానసంపత్తి సర్వమును హిందూదేశభాషలలో సంగ్రహముగా ననురదింపఁబడవలసియున్నది. ఇంగ్లాండు మొదలగు వర్ణింపఁబడిన పాశ్చాత్యదేశములభాషలయందు గ్రీసు, రోము, పారసికము, అరాబియా, భారతఖండము లోనుగాఁ గలదేశములలో హోమరు, డాంటి, వాల్ఫీ, వ్యాసుఁడు, కాళిదాసు, సాది లోనగుచుహాళవులును, పోల్టరీసు, క్లెటో, అరిష్టోటిలు, పాగలు, కాంటు, కోంటు, మోపెన్దారు, మహమ్మదు, బుద్ధుఁడు, శంకరుఁడు, రామానుజుఁడు లోనగు తత్వవేత్తలును, థోమసిజ్జెక్షన్, స్పూక్సార్లు, హాఫ్జు లోనగు చరిత్రకర్తలును తదితర గ్రంథకర్తలును వారివారి భాషలలో రచించిన గ్రంథములు ననువాదరూపమున సంగ్రహింపఁబడి యుండుటయే కాక యాంగ్లసారస్వతసర్వస్వము (Encyclopaedia Britannica) వంటి యుద్గ్రంథముల రూపమునఁ బ్రపంచమందలి జ్ఞానవిజ్ఞాన మంతయు సారభూతముగా సేకరింపఁబడియున్నది. ఏడులు పూఁడులుఁ బట్టు నిట్టివిని హిందూదేశభాషలలోఁ గూడ సాగింపఁబడవలసియున్నది. తత్వచరిత్రాత్మకగ్రంథములు కూడ సాహిత్యంతర్భాగములేనా యని సంశయింపవలదు. ఆంగ్లభాషలో గీజో, మోల్లీ, గిబ్బను, ప్రెస్టలు, కారలైలు, మకాలే, హాల్లము, హ్యూము మొదలగు చరిత్రకారులు వ్రాసిన గ్రంథములు సాహిత్యవాఙ్మయ భాగమునఁగూడ ముత్తమువచనకావ్యములై యుద్గ్రంథములై విలసిల్లుచున్నవి. అట్లే లాకు, గ్రీసు, హాఫ్సీలీ, స్పెన్సరు మొదలగు వారి తత్వగ్రంథములును.

8. ప్రపంచసారస్వత విట్లరువాదరూపమున సేకరించుకొను భాగ్యము మనసంస్కృతముననే లేదోయివది. అది సంస్కృతభాషలోఁగము గాదు. సంస్కృతభాషావికాసకాలమున సతతదేశవాసులు కల్పించు జ్ఞానవిజ్ఞానగంధమే లేకుండిరి. నేడు సంస్కృతభాష వికాసరహిత మైనది. కాని సంస్కృతభాషావికాసకాలమున కార్యులు జ్ఞానవిజ్ఞానసంపత్తి క్షయమున సర్వతోముఖమును సర్వోపద్రవమును వైస యభివృద్ధి గాంచినకారణమున సంస్కృత

తపారస్వత మార్యసంతతి కమూల్యమైన నిశ్చయముగా నున్నది. వేదవేదాంగముల నటించినను, వ్యాస గ్రంథిత పురాణములును ప్రాచీనతప కాదాసాదిరది తమహాకావ్యములును దక్షిణగల శాస్త్రసాహిత్య గ్రంథసంచయమునునొక వాస్తవ యనుబోధాగరముగా నున్నయది. ఒక్కవరాహమిహిరుఁడు చెప్పిది శ్రుతుగుగ శాస్త్ర గ్రంథముల రది చెవఁట. శ్రీదేశికాచార్యునిరదిత గ్రంథములు “పరశ్వతం చాపీవతస్సుతానం” అని లోకోక్తి. ఒకధగవస్థీతకు భాష్యము లనేకములు. చతుర్వేదికయును, చతుష్షష్టికలయును లోనగువార్యునిద్యలఁ బ్రతిపాదించు గ్రంథము లసంఖ్యములును సాగరోపనుములును. ఇత విద్యాపారంగతుల విషయ మాలోచిత మిప్పు ‘వాగీశ కాగధుశీ మశీగణ దవాసానీచ్ఛ వైయాపిశీమ్’ అని యుపక్రమించి మల్లినాథమూరి స్వవిషయమునఁ జెప్పికొన్న పాండిత్య వైద్యము లాతదివ్యాఖ్యానములు ప్రఖ్యాతము సేయుచున్నవి. వైది చెప్పిన సంస్కృతపారస్వతమునందలి శ్రీమద్రామాయనాదీహాసపురాణములును, తత్త్వ యిహావరసాధకము లగునదేక గ్రంథములును ననువాదరూపమున దేశ భాషలలో సం గ్రహించఁబడియున్నవి, కాని, అద్యక్షానవిజ్ఞానోపలభి సాకల్యముగాఁ గల్గితలె నన్న సంస్కృతభాషాపరిచితి యవశ్యసంపాదవీయము. కావున సంస్కృతభాషాస్థానసంపాదన మార్యసంతతి కందఱకును దక్షసాధల్య కర ముచున్నట్లున్నదియు.

9. అందఱును గాకపోయినను ధర్మజులకును ధర్మోపదేశ్యులకు నవశ్యా నుష్ఠేయ ముచున్నము. మొన్న మొన్నటి వఱకును నీదేశమున సంస్కృత భాషా జర్జితని ధర్మోపదేశపీఠ మున్నట కథికాదిగ నెంచఁజెరి. కావుననే శ్రీశంకరాది మతస్థనర్తకు లెల్లరు సంస్కృతభాషావిశారదులై వేదశాస్త్రవిద్యాపారంగతులై ప్రస్థానశ్రయమునకు స్వస్వయత నిర్వాహకము లగుభాష్యముల రదిచిరి కాని స్రచారమునకు బయలుదేరినవారు కాదు. శ్రీశంకరులవారు పదునాఱుసంవత్సరముల స్వల్పవయసుననే సర్వశాస్త్రములను సాకల్యముగఁ బఠిశీరించి భాష్యముల రదిచి, అందు ఖండవాక్త మగుదాని ఖండించి యు మండవాక్త మగుదానిఁ జూపించి యు, పీఠోపాదేయముల నిరూపించి తమమతప్రచారమున కుపక్రమించిరి. వారికాలమువఱకును ధర్మతఖండము, విహికాముష్టికసాఖ్యసాధక మగుతన యపారసహజసంపత్తి కనుగుణముగా-

క. శ్రీలలనకు నిలయము వి, ద్యాలలికకు వాలవాల మఖలకలార
త్నాలయము శౌర్యసదశము, శీలవిధానంబు నగుదుఁ జెన్నపలారెగ.
మఱియును-

చ. నయకీరవుం బరాయణ ముదారత కంచిత భర్తనిర్దలా
శ్రయము నయంబు దారి యలసత్వముశౌచము పుట్టినిల్చినో
దయము వివేకముదికిఁ దత్త్వవిచారపు రచ్చ ముక్తిక
న్నియకు విహారభూమి యయి నిర్మలకీర్తి వహించె నెంతయుగ.
కాని నేడు-

ఉ. కాలవశంబున న్వరతఖండ మఖండరచీయవైభవ
శ్రీల విభూతులం జొరగి చేచ్చడియుండిన కారణమున
స్థిలము విద్యయు వృజది చింతల వంతలఁ జెక్కి తత్పజ
జ్ఞాలిరి వైశ్యవారినిధిఁ దొ.టిసమున్నలి వాసి దీనులై.

ఁ. శీవకలత్వసంపద నతీంద్రియద స్థిని తేసి తైమిని
వ్యాపకగాద గాతమపరంజలులుం గపిలుండు మున్నుకు
న్యాస మువర్ణివట్టి విపులాగమ తంత్రములుం బురాణముల్
భాసుర వేదకల్పకగర్భవకరంజమనంగఁ దత్త్వజ
జ్ఞానఁ జరించుధిక్తులను గావ న్యయంతగవన్నిబద్ధమై
భాసిలు గీతయు నిగమవగ్దము దుగ్ధమయ్యె శాస్త్రము
ల్లాసెను ధర్మవిష్ట యఖలంబు ఖలంబులయే నియ్యెడగ.

దు. మతివైకేద్యము పాపభీతియును ధర్మస్ఫూర్తియు న్వ చెనె
త్తరవైషమ్యము లెచ్చె భక్తి కడుసన్నం బయ్యె దుస్వర్గము
ల్వితరం బయ్యె దయాశేమాదిగుణము ల్పుగ్ధంబు లయ్యెం గటా
సతతభావంతము గ్రమ్మ దేశజనశీనవ్యాపావంతై కడున్.

10. ఇట్లుగుటకుఁ గారణమును లేకపోలేదు. భాషలలో నెల్ల సంస్కృతభాష దుర్గాభ్యాము. వేదభాష వేలు, లోకభాష వేలు. నామనాచక పదములు దెలిసినను లింగజ్ఞానము లేక నిచ్చయోజనములు. 'భార్య'కుఁ గలపర్యాయపదములలో 'దారా' పుంలింగము నిర్వీలపూపదవాంతము. 'పత్ని' స్త్రీలింగము 'కళత్రమ్' వపునకలింగము. క్రియాపదములలో ఆ త్త

నేపదులు కొన్ని, 'పరస్మైవదులు' కొన్ని. పటిలకారముల (Tenses and moods) లో నాన్వితవిషయమునఁ బది భేదములు గలవు. తత్త్వయంతి విషయమునఁ గూడ దూపనిష్పత్తి కష్టపాథ్యము. నామలింగానుకాసము, భానుపాతము, అష్టాధ్యాయ లోనగునవి కంఠస్థము గానివాని సంస్కృతభాషాక్షాన మనకుము. భాషాగ్రహణము విషయమునఁ బదవలసిన శ్లేశ మింతటిది. నేటిహిందూదేశవాసులు భుక్తికై క్రియ్యుల భారవోయవలసియున్నారు, కావున, వారికి సంస్కృతభాషాక్షాన మందనిపూని పండు ; అభేద్యశి లారలన్ని ప్రనితానము. నేటికాలమున సంస్కృతభాషాక్షాన మార్యలోకమునఁ బ్రాచుర్యము గాంచగల్గు ననునాక కవకాకము లేదు. కావుననే సంస్కృతము నుపశేవించి వక్రీణుహిందీభాషను దేశసామాన్యభాషగఁ జక్షులు నిర్ణయించియున్నారు. బంగ్లా మరాఠీ లోనగు నుత్తరహిందూదేశ భాషలు సంస్కృతభాషాధవములు వర్ణభోజ వర్ణాగమ వర్ణవ్యత్యయములు గల్గియుండునవి. హిందీభాషయందు సంస్కృతకదములు మూర్తివికారము నధికమునం దకయే తేరి భాషాగాంభీర్యమును పోషించును సంస్కృతభాషాక్షానమునకు చారివెట్టును ; మఱియొకవంక, ఉస్థాభాషాగ్రహణమునకు పాకర్యము లొదవించును. హిందీభాషలో చిట్టిగుణములు గలవు. తత్త్వ దేశభాషలలో వాంఛభాషయందును నీగుణములు గలవు. మునుపు ప్రత్యయములతో సంస్కృతములోని నానువాచకకదములను, ఇంచుగాది ప్రత్యయసాహాయ్యమునఁ క్రియాకదములను, ఇట్టి పాకర్యములచే నానువాచకములను, క్రియాకదములను, సమాసములనే కాక సన్నంఠములను యల్లిగంఠములను, సంస్కృతవాక్యములనే గూడ, మూర్తివికారము లేకయే రచయందుఁ బొందుపడిదికొనుచు వాంఛభాషామరన్ని కుశలీరిని మఱియొకదేశభాషకు లేదు. ఈక్రింది వృష్టాంఠములవలన నీవిషయము తేటపడఁగలను.

1. గోమేధిక ప్రభాంకూరవిభ్యామసుదైవలితహిందీదృష్టుకంటు
2. సుత్రానుసఖయా మహాసామాజికంటు
3. సింహనఖాఃకురచ్చిన్నవారణకుంభబిరముతాఫలకర్తరిలము
4. అథావాగ్విధవ ముహోవచనకవ్యాహారము
5. ఇతఁడృష్ట మేతాద్యగీహితాద్యపీ నృగాం సిగ్ధ్యయు రితి వదల్చిన్ద్రుయము,

6. దేవ రంగేశ శే నమస్తే నమోస్తు
దేవ మాం సాహి సాహి త్వమేవ శరణ
మవ్య దైవం వివా త్యా మహం నతేత్తి
సర్వసాక్షి భవాన్మును నైమసి వేత్తి.

మఱియును, శృంగారాదిరసములకును వైశిష్ట్యాదివృత్తులకును వైద
ర్యాదిపీఠులకు నొడుగును, దేశ భాషలందుఁ జెలుగులెన్న 'ఆంధ్ర మతిర
మఱియన్' Telugu is the Italian of the East' అను ప్రశస్తి నాంధ్ర
భాషకు సంపాదించిన లలితకృతుమధురవదసామృత యాభాషకుఁ బ్రకృతి
సిద్ధము. ఈక్రింది దృష్టాంతములం దిలకింపుము.

1. ఎలదీగ గట్టివ లలితపరాగంబు త్రియ మేన మేదివీరేను పోవు
2. కిసలయంబులతోడఁ గంగేలుదడవెట్టి విరులపై నభిరాంతి విష్ణురాల్చి
3. నలువ నెచ్చోముదమ్ములు కేరిగృహములు శ్లోటస్థంబునన్ వ్రలమనము
4. దేవుళ్లగా నిర్వచిన్ని చాల్చిచే సింహారతిలకంబు చెన్నగిలంగ
5. చిన్ని వెన్నలకందు వెన్నుదన్ని నుభాన్ బాడమినచెలువ తోలు
ట్రమాకు
6. జెనుకు కాటుకకంటి సాలపుచూ పెదలోనఁ బట్టియుండెడు ప్రేమఁ
బట్టి యియ్య.

రమ్యం బగునుడికారమునను లలితఃః లగుభావంబులను మనోహ
రంబు లగు నచ్చ తెలుగుపదములు తత్పరుతద్భవపదంబులతో సరిపాలుగఁ
గలిసి మెలిసినచో శిరీషకుసుమచేలంబులై వినువాడికి రత్నంబు పొందున
తగిమించు నాభరణముగాఁ బరిణమించిన కాంచనంబు దలంపుచుంఁ జెచ్చు
చు, 'ఏనులదింజై యమృతపు సోనలు గురియించు'చుండును. అట్టి తెలుగు
భాష గావకలకు కలలువెంచుచు ; సంస్కృతమును సంస్కరించును. తత్పరున
మాసములు జెలుగుపదములతో మైత్రి వాటింపవలె నన్నచో గచ్చుచ్చువఁ
దీసిన మేల్చిబంగారుతీగెలవలె మైత్రగను మృదువుగను పాఁగి దుగులఁ బోల
ములై యుండవలెను. కావుననే నన్నయభట్టచకుని భారతపర్వత్రయమునను
దక్షిణగల తెలుగుకవుల కల్పంబులను గలతత్పరుసమాసంబులును బదము
లును మృదుమధురంబులై పొల్లికి కాశివాసుల కావ్యములలోని పదసంకర్ష
ములకు లాలిత్యమునఁ దీసిపోక వాని కొకవానినన్న వెట్టివట్లండును. ఈక్రిం
దిదృష్టాంతములవలన నీవిషయము తేటపడఁగలను.

1. మ. మదమూలంగతురంగకాంచనసన్నాగిగ్యగాగ్యసంకడలోలిం
2. చ. జలధిమిలోలవీచినిలసన్నలకాంచినమంచితాపనీరలవహనక్షమంబయి
3. ఉ. కారతసఖాగ్రఖండితలసన్నద కుంజరకుంభము క్రిము

కారత కైలకందరగుహంతరసు క్షమ్యగోస్త్ర కేసరవ్రాతము

4. ఉ. ... వికసన్నవ కైరవగంధబంధురో

చారణమీరసారథము ...

5. సీ. గగనకల్పాలినికల్పాలమాలికాహస్తీనకములతో నవమింది

6. సీ. ...

కాత్యాయనీవత్తి కల్పావతానకరూపఖండామోదపూరితంబు

7. కా. ...

... కాంతారంబునం దైందవ

గ్రానాకల్పితకాయమానవతిలవ్రాహ్మగురుచ్చంబుల

8. చ. బహురత్నద్యుతిమేదురోదరదరీభాగంబులంబొప్పు.

ఇట్టి మహావకాశము లొదవియుండుటచే నాంధ్ర భాషలో రసభావ సమృద్ధికిఁ గావలసిన శబ్దాభిప్రాయము గ్రహించుటకు నుపయోగము గలదు. కావుననే తిక్కనవంటి కవిప్రహేళికులం బడినవృత్తి జాంధ్యాయస్పృహ యానందమునను నైచిత్యమునను ప్రహేళికాస్పృహ ముపింపఁజాలి యున్నది. ఈకారణమున దత్తులగువారి ప్రాచీన నాంధ్ర భాష పైనిజెప్పిన ప్రపంచవాల్మీకిసర్వ స్యసంగ్రహణసమర్థమై భావికాలమున దేశభాషల నెల్ల సత్కృమించి మించ నై యున్నది.

11. నేడు హిందూ దేశవాసుల మూఁపున నిర్మియున్న మహాకార్య నిర్వహణమునకుగాను ప్రపంచజ్ఞానవిజ్ఞానసంచయ మంతయు హిందూ దేశ భాషలో ననువాదరూపమున సంగ్రహింపఁబడవలసి యున్న దని యిదివఱలోఁ జెప్పఁబడినది. అంతయుఁ గాకపోయినను నీతిమతిప్రవృత్తివిషయకమైన పై నను శేకరి పుఁబడినవలసి యున్నది. భావగ్రహణమునకును, రసభావమునకును, అంధ్ర భాషలో సామగ్రికిఁ గొడవ లేదని చెప్పియుంటిని. ఈయంశము పైని జెప్పిన యనువాదకార్యమున కంతయు సాకర్యము గల్గించును. అయినను మూలపరిపూర్ణ(భాషాంతరీకరణము) విషయమునఁ గొంతస్వార్థంత్ర్య మవలం

లిందిన గాని యనువాదము తృప్తికరముగ నుండజాలదు. ఏలయన:- భావ సమృద్ధియు, శబ్దార్థసామ్యమును వృత్తవైదిత్యమును సమగ్రముగాఁ గలసం స్కృతమువంటి భాషలో వాల్మీకివ్యాసులవంటి మహాకవులు పొందుకొనిన యుదాహరణములు ప్రతిపదార్థరూపమునఁ గాని ప్రతిపదార్థరూపమునఁ గాని సహృదయహృదయంగమముగ భాషాంతరీకరించుట యెట్టి ప్రతిభాశాలి తై నను దుష్టరము. తెనుంగున నుండుయలిప్రాసనియమములతో నొనరించుట యంతకంటెను దుష్టరము. ఇది మూలో దిందియే యుభయభాషా ప్రవీణు లగు నన్నయభిన్నాదులు సంస్కృతకావ్యముల నాంధ్రీకరించునడ నొక్కొకసందర్భ మును మొత్తముగ నొకసారి మనమున నిల్పి యందలితాత్పర్యమును స్వతంత్రముగాఁ జెప్పినట్లు కాన్పించుచున్నది గాని పదమునకుఁ బదము గాని పద్యమునకుఁ బద్యముగాని రచించి చెప్పినట్లు కనబడదు. ఆంధ్రకవర్త లిట్టి స్వాతంత్ర్యము సంఘీకరించిన కారణము భారతాదులయందుఁ బలుచోట్ల క్లృప్తికరణము, భాగవతాదులయందు విపులీకరణమును గాన్పించుచున్నది. సుసాధ్యము లగునయ్యెట్ల మూలమునకు సరియైన భాషాంతరీకరణమును గానఁబడు చున్నది గాని మొత్తముమీఁద విచారించినఁ బ్రసాదాదిగుణసంస్థి కొలకు ను రసపుష్కొలకును స్వాతంత్ర్యమే యంగీకరింపఁబడినది. ప్రతిపద్యరసాస్పద మగుశ్రీహర్షుని వైషభకావ్యమును, తెనిగింపఁబూని మూలమును సరిగా ననుసరింపవలసి వచ్చినందున శ్రీనాథునంతటి యుభయభాషాభిజ్ఞుడును ప్రతిభావంతుడును, ఆంధ్రవైషభగ్రంథ రచనయందుఁ బలుచోట్లం బడి యొక్కొకచో మూలమునే పొందుపఱుపవలసినవాఁ డాయెను. కాని వాల్మీకి రామాయణమును తెనిగించునడ భాస్కరాదులు మూలము నందలి యంతమును డిట్టిగ సంఘీకరింపఁజేసి వైని చెప్పిన స్వాతంత్ర్యము సత్యధికముగాఁ గైకొనిరి. కావుననే పోతనాదులు భాస్కరామాయణమును మెచ్చరై. “చెవడిచెడిదినాఁడు భాస్కరుడు, కాకుండిన రామాయణమును బండ్లకైకింకనో” అని శ్రీరామోపాసకుఁడును భాగవతోద్రముఁడు నైన పోతనమహాకవి యన్నట్లు వదలి లోకవిశ్రుతమై యున్నది. కాని భాస్కరాదులకల్యాణము ను మఱచించునట్లు వ్రాయుట దుష్టర మని యెందియో మఱి యేకారణమున నో పోతనామాత్యుఁడు భాస్కరామాయణమును విరాకరించి గ్రంథాంతర రచనకుఁ గడంగినవాఁడు కాఁడు. ఇట్లుంటచే నట్టిపనికి గడంగుట శీవల

సామాన్య మని నాయభిప్రాయము కాదు. అట్టివని సమర్థింపఁ బూనువాని ఆంధ్రీకరణవిషయమున మాగ్గదర్శకు లగువన్నయర్హివాదులు చూపిరత్నోపలే ప్పటి కొంతపాపిత్య మంగీకరించినచో గ్రంథరచన యనర్హముగను భారా శముగను సాఁగి యనువాదము సుగ ముముగను హృదయంగమముగ నుండు నని నామతము. ఇంచుల కుపపత్తి కొంత వివరముగాఁ జెనుపవలసియున్నది. (1) సంస్కృతమున ననుష్టుభము, ఇంద్రవజ్ర మొదలగువానికి సమానమైన పద్యము చెప్పవలె నన్నచోఁ జెనుఁగున గద్యమునో కందమునో గీతమునో యాశ్రయింపవలయును. సంస్కృతమున పైనిజెప్పిన యొకజాతివృత్తముతో నొక సర్గ యంతయు రమ్యముగాఁ జెప్పవచ్చును. తెనుఁగున నదిసాధ్యము కాదు. వివిధము లగువృత్తములును అక్షరములును కేరవలసియుండును. అందుచే విషయమును గొందెము పెంచియో కొందెము కుదించియో చెప్పవలసివచ్చును. (2) పద్యమునకుఁ బద్యము చెప్పవలయు ననునియమ ముక్కలా లేని సందర్భమునందుఁ గూడ సంస్కృతమున నుండునిమిషిక, శ్లేష, యమకము, భాషావైచిత్ర్యచే గలిసివచ్చు ననుప్రాసాదికాల్పాలాకారములును తెనుఁగున సుసాధ్యములు గావు. తెనుఁగు భాషావైఖరియే కాక యతిప్రాసల నియమముగూడ నిందుకుఁ బ్రతిబంధక మగుచున్నది. మూలములోని పైనిజెప్పిన గుణములకై ప్రయాసపడునెడల నవి యలవడకుండుటయే కాక కైలి నిమోన్నతగతుల నందుచు భారాశముగాఁ బ్రవహింపక కుంటు చుండుటయు, మూలములోని ప్రత్యంశమును బోసిక రాఁబట్టు ప్రయత్నముచే నుప్రసిద్ధము లైవడదము లలవడమింటేసి ప్రసాదాదిగుణాహానియు రసభంగమును గల్గి కవిత్వము వ్రక్కును శ్రోతకును క్షోభకర మగును. (3) ఎవనిహృదయమందలి భావమును వాడు భారాశముగాఁ జెప్పంగల్గి కొద్దియో గొప్పయో రసమును బుట్టింపఁజాలును గాని యొకనియాశయ మొర యుదారమైన చైవన చాని నోరుఁడు స్వీయ భావవాచిరీపాకపరిణామముచేఁ దనచానిగాఁ జేసికొనక యున్నది యున్నట్లు గాఁ దనమాటలతోఁ జెప్పి రసము పుట్టింపజేరకు. అట్టిసందర్భములలోఁ దన హృదయ మంత యుదారభావము ను బూర్ణముగా గ్రహింపఁజాల కున్నపుడు గ్రహింపఁజాలినంతయే స్వీకరించి తాను స్వగంధముగాఁ జెప్పిచ్చు చెప్పి వచో రస మొకవిధమువాని పోయినను ద్విజుడి చదువరులకు స్పృహముగా నోవరించును. ఇందుచేతనే యేకద్వయభిజ్ఞు లగుప్రాచీనకవివను లొక్కొక

భువనమునో సందర్భమునో చదివి దానిచే నమహృదయములకుఁ గల్గిన సంస్కారము నవలంబించి సంస్కృతేతిహాసపురాణములకు న్యతంత్రముగాఁ జెనుఁ గున రచించిరి. ఇట్టి భాషాంతరీకర భిన్నతల నిరాకరించుటంజేసి యొకరు చేసిన భాషాంతరీకరణమున మూలములోని యొకయంశము చేరలే దని మఱి యొక భాషాంతరీకరణమును నందున మఱియు నొకయంశము చేరలే దని మఱి యొకటి యు నీరీతిగ నొకనొకమునకుఁ జెనుఁగునఁ బదివే లగుట యు, నన్నిటను బ్రత్యేకాంశములఁ బాటించుటంజేసి యొకదానియందును మూలము సాహాయ్యములేక కవిప్రావీణ్యము నోపరింపకుండుటయుఁ నట్టిపాటును న్నది. (4) గ్రీకుభాషలోఁ బురాణతిహాసరచనాభాషయుఁ నగు హోమరు మహాకవి కవితారసమును జెలియఁగోరువారు జంక్షయేతిహాసక ర్త యగు డిల్ల నుమహాకవి విషయాంతరము నవలంబించి 'ప్రాసిఫ' న్యగ్గవదభ్రంశము' (Paradise Lost) అనునితిహాసమును జదివినఁ గొంతవజ్రకుఁ జెలియఁగల్గును, గాని హోమరు మహాకవి గ్రంథమూలమునకు సరిగ 'పోవు' అను సామాన్యకవి చేసిన యాంగ్ల భాషాంతరీకరణమును జదివినచోఁ జెలియనేర దని యొకయంక్షయేతిహాసకరుడు ప్రాసియున్నాఁడు. కవిత్వము ప్రాక్షరసాహిత్యమునంటి దని యు ప్రాక్షర మొకసాత్రనుడి పాత్రాంతరమునకు మార్చినపుడు సారవిహీన మగునట్టి కావ్యమును భాషాంతరప్రాప్తిచే ష్టితరస మగు ననియు మఱి యొకవిమర్శకుడు ప్రాసియున్నాఁడు. కావున నొక భాషాంతరీకరణమునఁ బ్రత్యేకాంశము లందు లక్ష్య ముంచినచోఁ కావ్యమునకు జీవకళ నాఁబరఁగు కావ్యసారము మరుగువడి తేటగాదుంజేసి యట్టిభాషాంతరీకరణము మూలమునకు జీవకళలేని ప్రతిమగా కేర్పడును. చిత్రరచనయందువలెనే కావ్య రచనయందును (భాషాంతరీకరణమునఁ గూడ) సారాంశమును నీకరించి తక్కుంగల యంశములను రసబోషణార్థము యథాసంభవముగ గ్రహించి రచించినఁ గాని యది సజీవముగ నుండదు. కొంచెము పో చ్చుటయుఁ గొంచెము తగ్గుటయు నొకయంశము చేరుటయు నొకయంశము లు పై మగుటయు దోషము కానేరదు. ప్రతిమకు జీవకళప్రభావము. ఒకయలంకారముయొక్క చేరిక గాని లోకము గాని దోషము కానేరదు. అట్టి కావ్యమునకు రసము ప్రభావము. రసపుష్టికి నై కొంత స్వాతంత్ర్య మవలంబించుట దోషము కాకపోవు. కాక కొన్నియెడల నలంకరణకారణ మగును. అట్లు రచించఁబడిన గ్రంథ

ము, ఇంపునిపురు న క్తకును శ్రోతకు వాచకసంభాషకముగ నుండును. వి
పులమును గ్రంథములను మూలమునకు సరిగ భాషాంతరీకరింపవలె నన్నచో
పట్టియునువాదము ప్రజ్ఞేతమాట యిట్లుండ జనువదుల శాంత యుఁ జ్ఞానకరముగ
నుండును. కాఁబట్టి యనువాదములు ప్రసాదాదిగుణస్థితిని రసపుష్టినిగాను
కొంతప్రశంసార్థ మనలంచియే చేయఁబడవలెను. ఇంతవఱకు వనువాద
రూపకమును కావ్యస్పృహవిషయమున విస్తరించి చెప్పఁబడినది. ఇంక నూతన
కావ్యస్పృహవిషయమున నొకయంశము నుపన్యసించి విరమించెదను.

12. ప్రజ్ఞల కుపకరించు కావ్య ప్రబంధసామగ్రివిషయమున నాంధ్ర
వాఙ్మయ మేదేశ భాషావాఙ్మయమునకుం దీసిపోవునది కాదు. అల్పజ్ఞలకును
జనసామాన్యమునకును నుపకరించుచు నాంధ్రమునఁ గలకేతకములు, కృతు
లు, పాటలు లోనగునది యొకభావకు నిందునుంచుగాఁ బర్యాప్త మగువాఙ్మ
యము గాఁ జాలియున్నది. వచనరచనవిషయమునఁ దిష్టివాదుల గద్యభాగ
ముల ననుసరించి చిన్నయనూరియు, నాయనరచనను కొంతవికాస ముండించి
వీరేశలింగ ప్రభృతులును గొంతయుపక్రమము చేసియున్నారు, కాని, అదీసను,
గోల్లపిత్త, ప్లాట, మకాలె, కారలైలు, రక్షితు లోనగు మహావచనకావ్య
కర్తలు, అంగ్లభాషలోఁ బలురుచులతోఁ గావించిన వచనరచన కనవచ్చు
వచన మాంధ్ర భాషలోఁ వెలయుచుట కేఁదులు పట్టిపని గలదు. అదియు
నుంకాక జనసామాన్యములో జ్ఞానవిజ్ఞానప్రజాభివృద్ధి విరివిగ సాగుచున్న
యీకాలమున వారిశిల్లరకు నుపకరించు వాఙ్మయస్పృహ గావించవలసియున్నది.
ఈవిషయమున నాధునికవాఙ్మయప్రవృత్తలలో నుత్సాహ ముదయించి కొం
తవని సాగుచున్నది. ఇది కేవలము నూతనోద్యమము కాదు. ఖల్నాటివీరచ
రిత్రము, త్యాగరాజకృతులు, అభ్యాత్మామాయాగీత్రనలు, లంకాయాగము,
కుశలనకథ, లోనగుపాచీనరచన లిస్పృహ కిదివఱకే యస్థిభారమును దీర్చియు
న్నది. ఇంకను దీవిషయమునఁ బని విపులముగను నన్వేషణముగను సాగవలసి
యున్నది. ఈవిషయమున పదనేల? కావ్యస్పృహ యీకాలమున సర్వతోముఖ
ముగ సాగవలసి యున్నది. ఇట్లు సాగుస్పృహని గొంతకాలము విశృంఖలము
గా సాగనిచ్చినవీర్లుట సాహిత్యపరిషత్తుండలు లక్ష్మికావ్యస్పృహకే దగునియును
నిబంధనలనేర్పాటుచేసి, "వాక్యంరసాత్మకంకావ్యమ్" అనులక్షణమును లక్ష్మి విమ
ర్శకు నిల్పుచానిని ప్రసిద్ధసాహిత్యాంతర్భాగముగ నంగీకరింపవలెను. వాఙ్మ

యస్మిన్ చాలిసంత సాగిన వెనుకను గదా వ్యాకరణలక్షణరూపమున నియమ నిబంధన లేర్పఱచుటయుఁ దదనుసారముగా విమర్శకావ్యము బయలుదేలుట యును. అటుపిమ్మట సృష్టికార్యమును విమర్శకార్యమును వన్యోన్యోక్త రోత్ర రాధివృద్ధి సంధాయకములై యవివాధావసంబంధము గలవై సాగవలసియు న్నది. ఆంధ్రలోకములోనివా రెల్లరును నీమహాకార్యవిర్వహణమునకుఁ బూని యుచున్నట్లై నిరంతరపరిశ్రమ మొనర్తుడుగాక. సర్వసదుద్యమాధానుఁడగు పల్లెళ్ళవరుఁడు వాఁడయ్యద్యమము సఫలమొనర్చుఁగాల.

కా. శ్రీకళ్యాణానిధాన మభ్యుదయనిశ్చేయః పరంధామ మ
ప్రకాశకసభాశయాశరము సంస్తుత్యోద్యమాధార మీ
క్షుచ్ఛలలోకజాలము దయాజ్ఞానాలవాలంబు వి
ద్యాకల్పగుమ మూర్ధసంతతి కఖంజైవ్యము ల్గార్పుతః.

చ. వవనవకల్పన ల్లవర పండితపండితపామరంబు లీ
యవని నెసంగుఁగాత హృదయంగమధంగుల వవ్యకావ్యము
ల్లనైనకోటి కెంతయును గల్గరసాయనము ల్బుధాశికా
రవిశశితారకంబులు దురంతధవాన్తవతారకంబులు.

(గతపండిత శేషము.)

గలవా ? ఈ పీఠిలోనే వీరశైవుల యాచారాదులఁ గూర్చి “వారికి లింగధారణము కలదే కాని యష్టాపవీతాదులు లేవు. వారు బ్రాహ్మణులవలె విశుద్ధమయిన సదాచారము గలవారే కాని, బ్రాహ్మణులతోఁ గాని తదితరులతోఁ గాని సమభోజనము నొల్లదు” అని వ్రాసియు శాస్త్రిగారు నిచట వీరశైవులకు శూద్రత్వ మాకోపింప నాయట శోచనీయము. ఉపనయనము నొల్లని మాత్రముననే శూద్రత్వము పొరయు నన్నచో బసవేశ్వరుఁడు కూడ శూద్రుఁడే యగును. అతని పాదసేవకుఁ డగు సోమనాథుఁ డంతరికంఠే శూద్రుఁడగును. కావున శాస్త్రిగారు చూపిన సోమనాథభాష్యే పారివాదమున కేమియు నుపకరింపఁ జాలదు, “వేదభిని,” “వేదవిద్యావిశారద” మున్నగు విశేషణములు జంగముల కుపయుక్తము లయిన శాసనములు బసవేశ్వరుని కంటె ముందు వెలసినవి “వీరశైవమతస్థాపనతే” యను వ్యాసమున నుదాహరించితి నని యిదివఱకే వ్రాసియుంటిని గదా. లింగాయత శ్రేష్ఠుఁడగు కవితత్వ రత్నాకరకర్తయు నగు కలది బసవప్పనాయకుని యద్వితీయపాండిత్యము శాస్త్రిగారి రెఱుంగకపో రని తలంచెద. ఈ గాలమునఁ గూడ వేదవిద్యా విశారదు లగు పండితులు జంగమకులజాలలో లేక పోరిరి. కల్లాటదేశమున వీరశైవులు స్థాపించి నిర్వహించుచున్న వేదపాఠశాలలే కొన్ని కలవు. కొలఁది సంవత్సరములక్రిందటివఱకే కాంధ్ర దేశమునఁ గూడ నెల్లారు తల్లూ కందు కూరులో వేదవిద్యాసంపన్ను లగు జంగము లుండెడివారు. ఇప్పుడు గూడ నల్లగొండ వాస్తవ్యులు నామిత్తులు శ్రీయుత దిదిరెమకం వీరభద్రకర్తగారు మున్నగువారు కాశీలో వేదతీర్థ కరిక్షకుఁ జదువుచున్నవిద్యార్థు లున్నారు. వే యేల ! నిజామురాష్ట్రములోని కరణిక్షేత్ర మందలి వైద్యనాథ జ్యోతిర్లింగమున కభిషేకాదు లొనర్చు సందర్భమున వీరశైవులకు వేదాధికారము లేదని, యందుచే వా రాశివలింగమున కభిషేక మొనర్చగా దని బ్రాహ్మణులెదిరించిన మీఁదఁటఁ గలిగిన తగవులతోఁ బ్రభుత్వమువా రేర్పడిన పండితసభలో వీరశైవులపక్షమున వాదించిన వేదతీర్థ విరుదాందతులు శ్రీ విరూపాక్ష యోగయరు స్వాములవారి వేదవిద్యావైరుష్య మద్వితీయ మనియు, వారితో వాదంపనేరక బ్రాహ్మణులతరపున వచ్చిన వేదపండితుఁడు చల్లగఁ బలాయన మొనర్చె ననియు, శ్రీ యోగయరు గారు బ్రాహ్మణు

లను వెనుక జేసికొని సభ చేయించిన || ౩|| శివపురపు వీరభద్రచాకయాశి
గారిని (ఈయన యారాధ్యబ్రహ్మణవంశజుఁ డయినను మరచిబుద్ధవంశైరణ
ముల వాంఛించి తద్వంశ్యుల వైరస్వమునకుఁ గూడ గుఱియైన మహానీయులు)
వారి సామ్యములోఁ దుడకుఁ దనకీమియు వేదము రా దని పించినా రని యు
చినియున్నాను. ఈ వంశీతసభావాదముల విచారించి, వీరశైవులు పరమవైది
కు లనియు, వారి మతము వైదిక మనియు, వారికి వేదాధికారము కల దని
యు నిజము ప్రభుత్వమువా రీమధ్య నొసంగిన తీర్పును శాస్త్రిగారు కూడ
వినియుండవచ్చును. ఇప్పటికి జంగములలో నిట్టి జగదేకవంశీకు లుండఁగా
శాస్త్రిగారు తమకుఁ బరిచిత మయిన తెలుఁగు జల్లాలలో వర్తల్పసంఖ్యాకు
లయి సంఘులము నశించి విద్యాకూన్య లయి యుండినను లయి యున్న
నేటి యాంధ్రవీరశైవులదుస్థితి నూతనగాఁ గొని యిట్లు వ్రాయుట సమంజస
ముగాదు. కావున సోమనాథుని చతుర్వేదచారగర్వము, అద్వితీయపాండిత్య
వైభవము వారని జంగమకులజర్వమున శంతమూర్తము బాధకము గాక సాధ
కమే యగు నని విన్నవించుచున్నాఁడను. శివుని విశ్వాసజనితము లని చెప్పఁ
బడు నిగమములకుఁ దద్వదనసంజవితుల మని చెప్పికొను వీరశైవులకు సాళా
త్వము స్వతస్సిద్ధమే కావున విందులో వైపరీత్య మేమియు లేదు.

సూరనార్యునియొక సోమనాథుఁడు చెప్పికొన్న బాంధవ్యవిషయము
నేను నా పూర్వవ్యాసములోఁ బూర్వ విమర్శించినదే. అందుకుఁ బాతులు
గా కీమియు సమాధానములు చెప్పి యుండలేదు. కాని శాస్త్రిగారు కొసం
గినవి చిత్తగింపుడు.

“వంశీతారాధ్యచరిత్ర కృతిశీత యగు పాల్కురికి సూరనామాత్యుని
సోమనాథుఁ డిట్లు సంబోధించుచున్నాఁడు. “పరమపవిత్ర ! యావంతంబ
సూత్ర ! పారితవగోత్ర విద్యాపుణ్యగూర్త ! మచ్చిక నా ముక్తగుఱుఱుడి వీ నని
యు, నెచ్చెలికాఁడిపు నీవె కాకనియు” అటనేని సఖుడే సూరార్య నా
మున్ను, మఱుడి విచ్చిది మహామక్తరగము.” సోమనాథునివలె వీరశైవదీక్షి
తుఁడు గాకుండుటచేఁ గాఱోలును దనమఱుడి యగు సూరార్యుని
వావంతంబసూత్ర భారవ్యాజ (ఇది పారితవగోత్ర మనుగుకుఁ బారపాటు
కాఱోలును) గోత్రము లిట్లు పేర్కొనఁబడియెను. భారవ్యాజగోత్రుఁ డగు
సూరార్యునకు బావమఱుడి యగు సోమనాథుఁడను సూరార్యునివలె

బ్రాహ్మణుడే యగును. గట్టిగాఁ జట్టజీకము కావవచ్చుచున్నను వది వట్టి వరుస కన్నమాటయే యని కొట్టి వేయుట సరి కాదు. అట్లు కొట్టివేయుటకుఁ జట్టజీకమునఁ బ్రబలబాధకములు గావరావలెను గదా ! ఏమి ? ఇంటిచే కొట్టజీ యగుటచే నిచ్చి పుచ్చుకొను సంబంధ మసంబంధ మగు ననుట యసం బంధము. ఏకగ్రామవాస్తవ్యులగుటచే భిన్నగోత్రులకుఁ గూడ నొక యింటిచే కేర్పడవచ్చును. భిన్నగోత్ర లోకే యింటిచేడు, ఒకే కులము గలవా రసం ఖ్యాకులుగా నగవకుచున్నారు. సామనాథునియు, సూరనార్యునియు నింటిచే కొట్టగుటచే వారియ్యరు నొక్క వంశమువారే యని నిరూపింపరాదు. ఒక్క వంశమువా రగుదురేని కావమఁదివరుసయు దూషితమే యగును."

శాస్త్రిగారి వింతత్వ మనంగతము. సామనాథసూరనామాత్యుల బాంధవ్యమునఁ బ్రబలబాధక మని నేం చెప్పిన నొక్క యేకగ్రామవాస్తవ్య మే కాదు. అంతకుండు ముఖ్య మయినది భిన్నమతగోత్రత్వము కూడను. ఇరువురు నిజముగ బావమఁదివరుసయై యొకే కులమువా రయినచో సామ నాథుఁడు తనకు జంగమకులజాల భృంగిరిటిగోత్రమును చెప్పికొని సూర నార్యునకు బ్రాహ్మణులలో నుండు ఋషిగోత్రసూత్రములఁ దెప్ప నేల ? వాస్తవము మఁదియే యైనచో మరల "నచ్చెలికాడ" అటలేని సఖాడ" అని కేవలమిత్రత్వద్యోతకము లగు కలుకులఁ బలుకనేల ? ఈ పరిస్థితుల నెల్ల వాలోచించియే వీ రిరువుర సజలేని మచ్చిక కలిమి బావమఁదివరు సనునను చిల్చికొనెడి మిత్రులయి యుండు రనియు, ఆ మఁది చుట్టజీకము తిక్కన మనుమనీధుల మామయల్లరసంబంధము వంటిదే యనియు నేను వ్రాసి యున్నాను. పుట్టింటిచేడు కత్తెవారింటిచేడు నొక్కటి యగు నా రెవరు నా యోగిసంతలో నే శాఖలోను నాంధ్రదేశమందుఁ గావరాలేదు. సూర నార్యుని ఋషిగోత్రసూత్రములం దెన్నునుట యాతఁడు సామనాథునివలెవీర కైవడిక్షితుఁడు కాకుండుటచేఁ గాఁబోలు నట ! ఎంతచ్చైన సమాధానము- కృష్ణరాయలకుఁ బూర్వము బ్రాహ్మణులలో వీరకైవడమే లేదని చెప్పు శాస్త్రి గారు, కవిలంక మంచన, శ్రీకవివండిర, మల్లికార్జునకండితు లెవరును లింగ భారులు కా రనెడి శాస్త్రిగారు, ఇట్టి కారణములచేతనే కాఁబోలు సూర నార్యుఁడుకూడ వీరకైవడిక్షితుఁడు కాఁడని చెప్పెడి శాస్త్రిగారు, బ్రాహ్మ ణుడే యని లా మింత గట్టిగా వాదించు సామనాథు నొక్కని మాత్ర మిట్లు

లాకాలమున నొక్క రయిన నుండియుండదు. బసవేశ్వరుని వర్ణింప నేగుచు నడిచారిలో నాతనిలింగైక్యవార్త విని మల్లికార్జునవండితుఁ డొనర్చిన ప్రలాప మున్న బాటిగుండలనయినఁ గరంగించి తీయుచు. కావునఁ బయిసంగతులవలన సోమనాథసూరనార్యు లిరువురుగూడ వీరకైపులే యనియు నయినను నందొ కఁడు జంఁగుకులజఁడు మఱొకఁ డా రాధ్య బ్రాహ్మణవంశజఁడు నని సహృదయు లకుఁ డోచక పో దని వచ్చెద.

సోమనాథుఁ డంత్యదశలోనయిన గాయత్రీ యుక్ష్మపవిత్రాదులను గుల మును విడిచి నేమో యని శాస్త్రీగారికింత సంశయించితి రట కాని యం దులకుఁ గూడ నవకాశము లేకపోయినవట. చూడుడు-

“సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డగుట నిస్సంశయమే. అయినను, మన కాలము వా రయిన వీరేశలింగము వంతులు గారు, రామమోహనరా యోప జ్ఞముగాఁ జేర్చెలసిన బ్రహ్మసమాజసిద్ధాంతములమీఁది యభిమానముచేతను, తత్తత తత్త్వజ్ఞానాతి లేకముచేతను నయిప్పు చాలఁగాఁ గడదిన పిదప యుక్ష్మప వీతాదికమును ద్యజించినట్లుగా సోమనాథుఁడును బసవేశ్వరోపజ్ఞముగా వెల సిన వీరకై వసిద్ధాంతముమీఁది యభిమానముచే శివభక్తి పారవశ్యముచే గాయ త్రీ యుక్ష్మపవిత్రాదికములను, గులమును జాలవయిప్పు కడదిన పిదప విడనాడి నాఁ డేమో యని యారఁ జాంధ్ర దేశమును విడిచి కర్ణాటదేశమునకుఁ జేరు టను బట్టి నే నించుక సంశయించితిని. కాని, సోమనాథభాష్యమును జూడఁ గా నా సంశయమునకు స్థానము లే దని యేర్పడెను. గాయత్రీమంత్రము శివపరమనియు ననుష్ఠేయ మనియు సోమనాథుఁ డందు వ్రాసెను.”

మహాశయులారా! బసవపురాణవకనమాత్రముననే సోమనాథుఁడు సహజవీరకైపుఁ డయి యుండు నని మనబోంట్లకు సామాన్యముగా స్ఫురించు చుండును. అట్టియెడ సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁడే యని దృఢవినిశ్చయచిత్తు లయి యుండు శాస్త్రీగారికిఁ, బరిష్కరణవసరమునకయి యా కావ్యమును బలుమాఱు కరిశోధనపూర్వకముగఁ జదివిన విద్యర్థిభాషాబలకు, పారి దృఢవిశ్చయ మించుకయిన నెడలి సోమనాథుఁడు చివరదశలో నయిన జంగ ములలోఁ గలిసి పోయి యుండునేమో యను సంశయలేక ప్రాసఁ గలుగుట లో నాశ్చర్య మేమియు నుండదు. కాని, యా సంశయమును సూడఁ బాటఁజొలి శాస్త్రీగారి కథయి యుసంగిన యా గాయత్రీమంత్రమును

సూడ నించుక పరామర్శించుము- శ్రీ నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు కూడ నీ గాయత్రీ ప్రశంసను దమవాదమున కుపబలముగాఁ గఁయికొని యున్నారు. కాని, యిదికూడ వీరి కుపకరింపనేర దని మనవి చేయుటకుఁ జెలిలుచు న్నాను. వీరుదాహరించిన యీ గాయత్రీ ప్రశంస సోమనాథభాష్యములో “భగ్గకృష్ణనిర్వచన” మను పేరితో రచింపఁబడిన త్రయోవింశతిప్రకరణము లోనిది. గాయత్రీ శబ్దమునకు “గాయంతం త్రాయత ఇతి” యను వ్యుత్పత్తిచే జపించువానిని రక్షించునది యని యర్థము. ఇట్టి లక్షణము గలిగి యసలు గాయత్రీ శబ్దమునకు వాచ్య మగునది బ్రాహ్మణములు జపించు నిరుపదినాలు గక్షరములతోఁ గూడిన మంత్రము గా దనియు వీరశైవులు జపించు పంచాక్షరీమంత్రమే నిజ మయిన గాయత్రీ యనియు సోమనాథుని యాశయము. “గాయత్రీ హృదయ మకరో తత్పదం చింతయామి” అని సోమనాథుఁ డీప్రకరణము నుపక్రమించి “ఓ న్నమ శ్చివాయేతి శతరుద్రీయ మధ్యగా నమ శ్చివాయేతి గాయత్రీ మంత్ర ప్రతిపాదయతి” యని గాయత్రీ యనునది పంచాక్షరీమంత్రమే యని ప్రతిపాదించి, సర్వస్మృతిశిరోగత మయినమంత్ర రాజ మిదియే యనియు, సత్కళాతి మహామంత్రములు సుపమంత్రములు ననేకములుగ నిండే వీలైన మయి మరల నిందుండియే నినిగ్గతము లవ్రుచున్నవని ప్రమాణములను విస్తరించి, “అముష్య మంత్రస్య చ వైదికత్వాత్ పరస్య తత్వస్య చ వాచకత్వా న్నమ శ్చివాయేతి సదా జపధ్వం” అని పర తత్వవాచక మయిన యీమంత్రమే యెల్లవారికి సదా జపింపఁదగినఁ దనియు దానిని జపించువారే వైదికు లనియు సిద్ధాంత మొనరించినాఁడు. అటు తరువాత “అథ గాయత్రీ ప్రకరణం కథయామః” అని యెత్తికొని బ్రాహ్మణులు మున్నగువారు జపించు “తత్సవితు ర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి...” అను మంత్రమును జానికః తాతాంతరముగా నుజ్జీకొందఱు జపించు “యో దేవ స్సరితాస్తాకం.....” అను మంత్రమును నుదాహరించి వాని తాత్పర్యమును సూక్ష్మి చర్చించి భగ్గకృష్ణవాచ్యుఁడు శంభుఁడే కావున, నీ మంత్రములకుఁ గూడ నధిపతి పరమేశ్వరుఁడే కాని, కొందఱు తలంచునట్లు లాది త్యాదిదేవతలు కా రని నిరూపించినాఁడు. ఇట్లు నిరూపించుటలో వారని భావము, అసలు గాయత్రీ యగు పంచాక్షరిని విడిచి వీరశైవమును చేర్చుచుచు బ్రాహ్మణులు జపించెడి యీ మంత్రమునకుఁ గూడ విచారించఁగా

పథిరైవరము శివుడే కాని వా రుపాసించు సూర్యాద్యవ్యవైవరములు గా
తనియు పట్టియెడ బ్రాహ్మణులు వీరకైవధర్తము లగు భస్మద్రాక్షలింగధార
ణాదులయెడ విముఖిత్వమును బూని భష్మ లగుట తెల్లతన మని చెప్పఁదలంచు
టయే గాని పంచాక్షరి కన్న నిది మిన్న యని గాని దానికి బదులుగఁ గాని
దానితోఁ బాటు గాని దీనిని కప్పక యనుష్ఠింపఁదగు నని సిద్ధాంత మొనర్పు
ట కాదు. ఈ ప్రకరణ మాద్యంతము సవిమర్శముగఁ జమప్రవారి కీయర్థము
గోచరింపక మానదు. మంత్ర రాజ మగు పంచాక్షరిని జపించు వీరకైవుల కీ
గాయత్రి మున్నగు నితరమంత్రములతో నెంతమాత్రము నవసరము లేదను
మతమువాఁడే సోమనాథుఁడు గూడను. చతుర్వేదసారమున నీరఁజును, అన్య
వాదకోలాహమున నీరని ప్రశిష్యుఁ డొకఁడు ను ప్రాసిన పద్యములు గూడ
నేను మీఁద నుద్గడించిన భావమునే ఘోషించుచుండును. బసవపురాణమున
నీరఁడు ప్రాసిన యుపనయననిరాకరణపుట్టమును దీనిని సమన్వయము చేసి
చమప్రవారి కిందలి యాభాష్యము తెలియకపోదు. గ్రంథ మిదివఱకే పెరిగి
పోవుటచే నీ ప్రకరణమును గూర్చి యింతకంటె విస్తరింప లేదు. వలయు
వారు సోమనాథభాష్యమున దానిని సవిమర్శముగఁ బరికింతురుగాక ! నేఁడె
ప్పినభావమునే సువ్యక్త మొనర్చు చతుర్వేదసారపద్యమొకటి మచ్చునకయి
చిత్తగింపుడు.

సీ. తప్పక నిత్యంబు తర్సనితు ర్వకేణ్య మని ప్రాణాయామ మాచరించి

...	ముహూటు దా వర్ణ్యమైతి
...	గాయత్రి దినంబుఁ జెప్పి
...	తా హవ్యకవ్యములు పెట్టి

గీ. ప్రణవమూర్తి భక్తఁ బరితృప్తుఁ జేసి తర్సలము నీశుచేతఁ బడసి యితర
సురలఁ గొల్పి, భక్తి సుష్కరంబై క్రియాఁఫలము నఫల మగు నెలనవలింగ.

ఈ వాదము విల్లంద దీనికంటెఁ బాలఁ బూర్వము నేను దుందుభిసంచి
కలోని వ్యాసమును ప్రాయశమునుపే శ్రీ శేషాద్రిరమణకృత లాంఛకత్రికా
సారస్వతానుబంధములో సోమనాథునిఁ గూర్చి యొక చిన్న వ్యాసము ప్రాయ
చు దానిలో ననుభవసారమందలి “భృంగిరిటిగోత్రుడ” నను పద్యమును బట్టి
యారఁడు వీరకైవుడే యని తలంచిరి గాని వరంగల్లు ప్రాంతమందలి వేల్పు
కొండలోని యుత్తమరాజువా రను గృహనామము గల నియోగి బ్రాహ్మణులు

కొండివ్యసనోత్తరు సోమనాథుడు తమ పూర్వజనియు శిఖాయజ్ఞోపవీతా
 మలను ద్యతించి వీర కైపులలోఁ గలిసిపోయె ననియుఁ తెప్పినట్లు వ్రాసి, సోమ
 నాథుడు పూర్వాశ్రమమున రచించిన గ్రంథములు దొరకే యం చాతఁడు
 చెప్పికొన్న కులగోత్రములు బయల్పడువలకు యథార్థనిర్ణయ మొనర్ప నీలు
 లేకను నభిప్రాయమును బ్రకటించిరి. వీరి యా వ్యాసమును నేను సంపర్క
 రాదిసందికలోని నా పూర్వవ్యాసమును రచించునప్పటికే జూచి యుండ లేదు.
 చూచియున్నచో నండే యిందును గూర్చి చర్చించియుందును. వావిశ్వవారు
 ప్రకటించిన యాంధ్రభాగవతమువకు వీరు వ్రాసిన పీఠికలోఁ గూడ నీ
 యు త్తమరాజువారి మైతిహ్యము నుచాహరించి యున్నారు. గుంటూరుజిల్లా
 లోని గోపాలునిరామకవి యను నియోగికవి నన్నయభట్టు తమవంశమువాఁ
 డని చెప్పికొనిన చానికంటె విడి యసంగతముగా నున్నది. వెడలి ప్రోగు
 చేసెడివా రున్నచో నిట్టి కథలకుఁ బుట్టి పురాణములకుఁ గొడవ యుండదు.
 వరంగల్లు జిల్లా ఖమ్మంమెట్టు తాలూకా పిండిప్రోలు ప్రాంతపు మాహేశ్వరుఁ
 పోతఁడు (జంగముడు) తమకు రఘునాథపాత్రమను గ్రామములోఁ గాన్పించి
 పాల్కురికి సోమనాథుడు తమ వంశమువాఁ డనియుఁ దమ యింటిచేరు కూడఁ
 జాల్కురికి వారే యనియు నిందుకు సంబంధించిన రాగితలకలు లింగమువ్ర
 లు తమ యింటనున్న ననియు వెజవాడవయిపున నున్న పిడుకర్తివారు తమ
 బంధువు లనియుఁ దమతోఁ తెప్పినట్లును నప్పటి తొందరలచే వా రింటి
 కేగి యా శాసనములఁ బరిశోధింప వీలు కలుగలే దనియు నిజాంరాష్ట్రయు
 లు నా మిత్రులు నగు శ్రీ చిదిరెమలము వీరభద్రశర్మగారు వా చేర వ్రాసి
 యున్నారు. ఉపలబ్ధప్రమాణముల కనుగుణముగ నున్న యీ మైతిహ్యము త్త
 మరాజువారికథకంటె నెక్కువ విశ్వాస్య మగును గదా! సోమనాథుని యస
 రింటిచేరు ఉత్తమరాజువారి మైతచో వీరకైవమును స్వీకరించినంతనే యిం
 టిచేరుకూడ నేల మాతవలెనో తెలియకున్నది. ఇతనికి బ్రాహ్మణులఁబహువళ
 మగు పూర్వాశ్రమ ముండియే యున్నచో వీరకైపుఁడు గా రచించిన చిన్న
 చిన్న కృతులు కూడ లభించుచుండఁగా నప్పుడు రచించిన గ్రంథ మొక్కటి
 మైత లభింపక పోవుటకుఁ గారణ మేమి? తమ మతము విడిచి పోయినా
 దన్న కోపమున నప్పటి బ్రాహ్మణు లారని వాఙ్మయమును దగ్ధ మొనరి
 యుండరు గదా! ఎందుల కీ గొడవలు? అస లట్టి గ్రంథము లుండి యెవరి

యెడ దొరకినవృక్షుడు వానినిబట్టి యప్పటికిఁ దోచిన సత్యమును బోల్పికొంద
ము గాక ! సోమనాథుని బాల్యకృతులుగాఁ గావవచ్చు సోమనాథ సైవము,
అనుభవసారము వనువానివలననే యాతఁడు పాలకురికి నివాసియని యింటి
చేరు పాలకురికి వారని శివకులీనుఁడు శృంగిరిటి గోత్రుఁడు వని తెలియు
చున్నది గదా ! బలవత్తరము లగు వ్యతిరేక ప్రమాణములు దొరకువలకు
వారని సహజవీరకైపుఁ డగు జంగమునిగా నిష్టయించుట కాటంకము లుండ
రాదని నా యభిప్రాయము.

మహాశయులారా ! సోమనాథుఁ డారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడుగఁ బుట్టి తరు
వాత యశ్శోవవీతాదులఁ ద్యజించి పూర్తిగ వీరకైపులలోఁ గలిసిపోయె ననడి
వారియభిప్రాయమును వాదమునకయినఁ గొంతవఱ కంగీకరింపవచ్చు నేమో
గాని యాతఁ డాజన్మము బ్రాహ్మణుఁడుగనే యుండెననడి శ్రీ ప్రభాకర
శాస్త్రిగారివాదము సర్వదా నిరాకరణీయముగ నున్నది. శాస్త్రిగారు తమ
పీఠికలో “సోమనాథుని కులగోత్రములు” అను శీర్షిక చివర “మీఁడిచర్చ
వలన సోమనాథుని బ్రాహ్మణత్వము నిర్వికల్పముగా నిలువఁగల దని నేను
నమ్ముచున్నాఁడను” అని లిఖించిరి. సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణఁ డయిననే గాని
వారికి గౌరవాహ్నుఁడు కానేరఁడుకాఁబోలును. ఇచ్చరద్విరక్లు వ్రాసిన తమ ప్రతి
విమర్శనమువలన సోమనాథుని బ్రాహ్మణత్వమును నిర్వికల్పముగా నిలువఁ గలి
గితిమని వారు సంతృప్తులగుచున్నారు. కాని యీ నిర్వికల్పనిర్వహణములో వా
రైతవఱకుఁ గృతకృత్యులయిరో నిష్పక్షపాతముగ నిష్టయించుభారము మీ
పయినున్నది. సోమనాథుఁ డేకులమువాఁ డయినను వారని కవిత్వకర్తవ్యమును
బట్టి మనకు గౌరవనీయుఁడు. మనకు నన్నయభట్టారకాదులు, షేక్స్పియరా
దులు నెంతో యాతఁడు నంలే. భద్రభావములతో మనకుఁ బనిలేదు. చరిత్ర
చరిత్రకొఱగే యని మొదటనే మనవి చేసి యుంటిని. కావునఁ దత్కాలము
వనుసరించి చారిత్రకదృష్టితో సత్యనిర్ణయమునకయి ప్రయత్నింప మిచ్చులఁ
బ్రాధింపుచున్నాను.

విజయాదిత్యుని నాటి బెళగం తామ్రశాసనము.

శ. స. ౬౪౧.

ఈ శాసనము, శ్రీరాజీ, శైవభారతీభవనవ్యవస్థాపకులగు “సాహిత్య విశారద, వేదవీధి” పండిత చిడికేమఱము వీరభద్రశర్మగారిచే బరిష్కృత్యాలయమునకుఁ బంపఁబడినది. శాసనమును బొందు వీరభద్రశర్మగారు.

“ఇత్యుడి క్షణాటక ప్రారంభమందలి సుప్రసిద్ధమండల మగు బెళగాం లోని చంద్రశేఖర మతాధ్యక్షులును సామ్రాజ్యమిత్రులు నగు శ్రీగురులింగ దేవస్వాములవారినుండి లభించినది. వారిమఠమున నిదిపారంభకర్మముగా వచ్చుచున్నది. నేటికి ముప్పదివత్సరములకుఁబూర్వ మీ శాసనము మూఁడురేకులతో నుండెడిదట. ఇటీవల “ముసలపైల” కృపవలన కంసాలివారి పాగ్రలగ్నిం దరెండురేకులుమాత్రము వినిమయ మైనట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.” అనివ్రాసిరి.

రెండురేకులు పోవుటచేత శాసనమువందలి యాద్యంతభాగములు నశించి మధ్యభాగము మాత్రము లభ్యమైనది. ఈగుర్వభాగమువలన రాజు పేరును నాతనివంశక్రమమును శాసనమపుట్టిన సందత్సరమును మఱికొన్ని చారిత్రకాంశములును తెలియచున్నవి. శాసనపురేకు ౨½ అంగుళములుపొడవును 4½ అంగుళములు వెడల్పును గలదు. పుటకుఁ బొట్టిదేసి పంక్తులున్నవి. అక్షరములు స్పష్టముగానున్నవి. లిపి యానాటి యాంధ్రక్షణ్ణాటలిపి, రసికపరాశ్రుభిక (II-2) వలెఁ బలాయమానైః (II-4) ఇత్యాదిస్థలములం ధువక్తానీయముగుఱుతు శకట కీర్ణమును జూలియున్నది. వ్రాఁతరీతిపై లచ్చటచ్చటఁ గొన్నిగలవు.

శాసనము “మఠల” లిందుక భేదముతో రెండవీ దివర్త వక్తలేదు కావున శాసనములోని “మఠలలును” జూలి యున్నది. *

వంశవర్ణనము:—

రావనర్త యగు విజయాదిత్యుఁడు పశ్చిమచాలుక్య విజయాదిత్యుని పుత్రుఁడు. సుధమవిక్రమాదిత్యుని పాత్రుఁడు. ఈవిక్రమాదిత్యుఁడు పూర్వచాలుక్యవంశకర్త యగు కుబ్జనిష్ఠువర్ణుని యన్న యగు రెండవ పులకేశికేదముఁడు. ఈతనినే సత్యాశ్రయుఁ డందురు. వక్తలేదు శాసనకర్త యగు రెండవవీ దివర్త యావిజయాదిత్యుని పాత్రుఁడు. విజయాదిత్యుఁడు క్రీ. 698 ము

దలు 784 సంవత్సరమునకు రాజ్యము చేసినట్లు శాసనాంతరములవలనఁ గనుపట్టుచున్నది. పశ్చిమచాలుక్యలు బక్షిగాపథము నుత్తరాపథము నేలు చుండిత రాజులతో సంఠరము యుద్ధము చేయుచున్న త్రిశాసనమువలనను, ఇతర శాసనములవలనను గానపచ్చుచున్నది. ౪౦ నుదాహరింపఁబడిన కాంచీ పురాధీశ్వరులు చల్లవులు, ఈకాలమందు, చోళులకుఁ గావేరీతీరమందలి యొక యూరు రాజధానియై యున్నట్లు తోచుచున్నది.

వీరిరాజదిహ్నములలో గంగాయమునాదిహ్నములును పారిధ్వజమును ముఖ్యములుగా నుదాహరింపఁబడినవి. గంగా యమునా దిహ్నము లనఁగా గంగాయమునానదులదిహ్నము లని తోచుచున్నది. పారిధ్వజ మనునది శైవ సంప్రదాయశ్రుతారము కరమేశ్వరత్వదిహ్నము. ఇది జనసేనాచార్యకృతాది పురాణము ౨౨ వ సర్గములో నిట్లు వర్ణింపఁబడినది.

“సగ్యత్రునహపానాజ్ఞహంసజన్మశేణామ్
వృషభేంద్రచక్రాణాం ధ్వజాః స్యుర్వశభేదతాః ౧
అష్టోత్తరశతం శ్చైయాః ప్రత్యేకం పాలితేనాః
ఏతైకస్యాం దిశిస్తేచ్చా స్రరంగా స్తాయ ధేనివ ౨
పవనాండోలితస్తేషాం కేతూనా మంతుకోన్మరః
వ్యాజపూధురివాభాసి జనేజ్య యై నరామరాః 3

* * * * *
ఇత్యమీ కేతనో మోహనిర్జయోపార్జితా బభుః
విభోస్త్రిభువనేశత్వం శంసతో నన్యగోచరమ్.
దిశ్యేకస్యాం ధ్వజా స్ఫుర్జే సహస్రం స్యాదశీతియుత్
చతస్రవ్యకతేదిత్య తూన్యద్విత్రికపాగరా.” ౪

పూలదండ, బట్ట, నెమలి, పద్మము, హంస, గరుత్మంతుడు, సింహము, పెద్ద, ఏనుఁగ, చక్రము అనుదిహ్నములు గల కేతనములు పదివిధములు. ఒక్కొక్కవిధమునకు నూటయెనిమిదిచోపైన నొకచానిమొదల నొకటిగాఁ బది పదునలు నిలువఁజెట్టినచో వేయిపై నెనుబదికేతనము లగును. ఈగుంపునకు, పారిధ్వజ మనిపేరు. ప్రతిది స్తన నొకపారిధ్వజము పెట్టినచో కేతనముల సంఖ్య నాలుగువేలు మూడువందలు నిరుపది యగును. దీనిని పారిధ్వజ మని యేపేరు. తొలుత జరుచు మోహమును నిర్మించి త్రిభువనేశత్వము సాధించి నప్పుడు పారిధ్వజమును బ్రభుత్వదిహ్నముగ గ్రహించెనట. నాటినుండియు నీధ్వజము సామ్రాజ్యదిహ్నముగా గ్రహింపఁబడుచున్నది. అని పైశ్చోకముల భావము.

మూ ల ము.

మొదటి పైపు.

1. భాన(1) ప్రవరతురద్దమే నైకే నై నో త్సారితా శేషవిజగీషో రవనిపతి తృత
యా ప్రరితా(2)స్వగురో
2. శ్రియ(3)మాత్మసాక్రిత్య(4) ప్రభావమలికదలితపాద్వివోళ శీరళకళప్రప్ర
భృతిసూభృదదప్రవిభ్రమ
3. ప్యావన్యావనతకాశ్చేపతిమగుటచుంలితపాదాంబుజస్యవిక్రమాదిత్యసత్యా
శ్రియశ్రీపృథు
4. వీ(5)వల్లభమహారాజాధిరాజపరమేశ్వరభట్టారకస్య ప్రియమానో(6) పిత
రాజ్ఞయా బాలేందుశేక
5. రస్య(7) తారకారాతిరివ నైత్యబల మతిసముద్భత(8) త్రైరాజ్యకాశ్చేపతి
బల మవప్యభ్య కరచీ
6. క్రత(9)కవేరపారసీక సింహాచిద్వీపాధిపస్య సకలో త్రరావధనాథమథనో
పాజ్ఞిక
7. తోజ్జితపాధిధ్వజాది సమస్త పారమేశ్వయ్యో చిహ్నస్య వివయాదిత్య
సత్యాశ్రియశ్రీపృథి
8. వీవల్లభమహారాజాధిరాజపరమేశ్వరభట్టారకస్య ప్రియార్థజన్మైకవవవాధి
9. గతాశేషాత్మకాత్మ(10) దక్షిణాశావిజయిని పితామహే సమున్నులిత
నిఖిలకర్ణికసంహతి రుత్ర

(1) భానపాంతరమలతలన నీగురంగముచేరు చిత్రకంఠ మైక్లంబ కళలకునున్నది. కావున
“చిత్రకంఠాధిభాన” యని పోత మైయుండును

(2) త్రితయా ప్రరితం. అని చదువునది.

() శ్రియ- “ (7) శేఖరస్య అని చదువునది.

(4) పాత్మసాక్రియ- “ (8) సముద్భతం ”

(5) పృథీ- “ (9) కృత ”

(6) మానో- “ (10) కాస్త్ర ”

రెండవ ప్రశ్న.

1. రావభవిజగీష గుహలో రగ్రత ఏవాహవవ్యాపార మాచర స్మరాతిగజను
టాపాటవవిశే
2. య్యమాన క్రపాణ(11)ధారస్యయగ్రవిగ్రహాశ్రేణర సహహసరసికః కరా
ముఖే ర్త(12) శ
3. త్రుమగ్ధుల(13)గంగాయమునాపాశిధ్వజకటభక్త మహాశక్తిదిహ్నిక మాశి
శ్యమతంగహదీ స్మిత్ప (సా)
4. ధ్రువ్య (న)ప్రైః కలాయమానై రాసాద్య కథమపి విధివళా దవసితోపి
ప్రతాపాదేవ విషయకకోప
5. మరాజగ ముతాసరయ వ్యర్థురాజ ఇవాసపక్షిత(14) కరసహాయక తద
వగ్రహనిగ్గత్య(15)స్వభుజాఃప్రభ
6. ప్రసాధితాశేష విశ్వయ్యుర(16) ప్రభురక్షత(17) క్షేత్రయత్వభక్త (18)
మదభజ్జనత్వా దుచారత్వాన్నిర
7. వద్యత్వా ద్యపుమస్త భువనాక్రియ సుకలపారమైవ్యయ్య వ్యక్తిపేతు
పాశిధ్వజాత్మ్యవ్యలప్రజ్య
8. రాజ్యవిజయాదిత్యసత్వాక్రియశ్రీపృథివీవల్లభమహారాజాధిరాజకరమేవ్య
రభట్టారక సువ్యా
9. నేవ మాజ్ఞానయతి విదితమస్తు నో స్తాభిచత్వారి(19)కత్యుత్తరపట్నలేషు
శకవపేష వ్యర్థితేషు

11. కృపాణ- అనిపదప్రశ్న.

12. పరామిభిర్వర్త-

13. మండల-

14. ఇవాసపక్షిత-

15. తదవగ్రహాన్నిర్వ్య-

16. విశ్వంధరో- అనిపద ప్రశ్న.

17. కృష్ణిత-

18. క్షేత్రయత్వభక్త-

19. చత్వారి-

మం ద లిం పు.

— శ్రీ లి. క. నారాయణస్వామిగారు, దుసింగిలగ్రహారము. —

- కా. వెల్పుండొయ్యలఁబోని నీరసాబగున్ వేలాగులన్ వించు లో
నిల్పించాలనిబాళి కగ్గమయి యన్నెం బెన్నుటల్ మాని యా
చాల్పుంగుత్తుకనల్లఁద్రావు నెదొ యోజం దెచ్చి యాడెదలి
న్నిల్పుంగోరెను బూవుటాఁదియుములో నింపెనమీ ల్లచ్చునన్. 1
- క. వలవంతఁజేసి మేనునన్, తెలు వింతయుఁ దూలఁ బాల్చి చెడి బ్రతు కాపై
దలిచెంత లేమిఁ బెనుకా, నల వింతగుఁ డయి నెల్లనా విత యనుచున్. 2
- క. రలబోసి లేసి మూఁడుం, తెలవపునఁ బూవుటమ్మ లేయఁ దలఁకి యా
యెలనాఁగ మ్రచ్చిలింపం, గలజరణ మెసంగ నచట గదలె వడివడిన్. 3
- క. చని యొకకోనను మూఁగి, చనిపేర నెసంగుముచుకపోఁతుమఁ గని యా
చెనఁటియుఁడనమతిలోఁ బెనఁ, గొనియున్నవిరాళితనమకో శ్చియుఁడెలిపెన్. 4
- చ. తెలిపినయంత ప్రానువడి దిల్లవ గక్గముఁ దుక్కుఁదక్కి యీ
రెలుఁగువడంకఁ బల్లు; నరాశి! చుడితేనికొలంపునిండురి
క్షలదొర; పాడియే యొగులకన్నలఁ గన్నులవింటివానిమా
పులవడి కగ్గమై గిలుబఁబోవుట లేలికయంతవానిన్. 5
- క. బడయఁడపై పొలసిండుల, కెవరెఱుంగని యాఁదియుముల కేలికపై యీ
గొడవలకు లోఁగుటది నీ, పుడమికిఁ గీరికిఁ దొనఁగు వొనఁగుటకదా.
- చ. మగఁటిమి గల్గినన్ బిరుదుమానిసులై చలయొప్పు గుప్పన
వృగఱ నదల్చి వారిరవణంబులఁ గొమ్మల నిమ్ములెన మా
లిగలను నాఁచు టింకగు బో యనఁ బోటరు లట్లగాక యీ
తెగువను బూని లాఁతిచెలిఁ దెచ్చిన మ్రచ్చుడమాతెకాక ల
గ్గగునాకొ? నిన్నువంటిదొరకా కొఱమాలినయిట్టికర్ణమల్. 7
- చ. స్త్రీలతేనిచెల్వ నవరించెడిసంచున మిఁచునట్టి మూ
బప్పులచానయో చిలువ నవ్వనియో తొలివెల్పుటింతియో
జ్జ్రియొగంపుగుజ్జెలియొ చాగురె! మానిసికోడిచెల్లి పెం
పెక్కునె? హాయి వందఁగలవే!! నగరే నిదు పాటించుగుల్ !!! 8
- చ. పలువగలైన నేమియులపాలయి గాలియు నీరు నెండ్లటా
కులఁ దిని తూఱరానిపెనుగోనలఁ జేరిన నీరబమ్మ లీ

చెలువల స్తుద్ధిలిండుటలచే గడు పెచ్చ మొనర్చువేని నీ
యల విడి యంతయుం గరకయం దినున తరునా వితా యగున్.

9

ఉ. తొల్లరిమించుమించుజిత్తో సరితూగెడుమేను లొప్పు రా
చిల్లలవల్లులం దెగడుచెచ్చగు మాటలనాడు వేలుపుం
తల్లలకొల్లిపీడు నినుఁజేరియుఁ బచ్చు లొనర్చుచుండఁగాఁ
జల్లవగాదె మానిసులజోటికి మాటికి వారటంపడన్.

10

ఉ. గిబ్బపటాఁకాతుమలఁ గేలఁ గదల్చుటా వేల్పుతెల్లఁ ద
బ్బిబ్బువడంగ పెల్లవని వేకొనివచ్చుటా లేటిమూఁదపై
తెబ్బలికేవ మాన్తరకు వీకు నొసంగుటా సల్పునీకు నీ
గుబ్బెరనాఁగి తెచ్చికొనఁగోరుటకన్నను లొచ్చు గల్లునే.

11

మ. అసలుంబుల్లువుచూర్చిన్మృదుగమిమాఁయంతేయుటా మిల్లితో
వనమొచ్చారఁగఁ బోరి కేరుటయొ నెయ్యం బొప్పు జన్మంబుల
వ్వననా లేర మొనర్చఁబోవుటయొ వన్నంగూర్చు నీకల్లుగా
కసమంగర్థము లిల్లినర్చు టిది తేదా ! కీరితిం గూర్చునే.

12

గ. నెల్లవ రాముని వనిలో, నిట్టలముగఁ దాఁగి యెరిసి యింతి నొడిచెడన్
తెల్లి వనుచుఁ దలఁచెను నూ, కట్టుపకా సతఁడు నిన్నె గలఁచు దురమునన్.

గ. దచ్చికదలఁ గ్రొంతవుయం, బచ్చికచెలువంబు మేన వజలువరినితోఁ
గచ్చెఁ గొనవడదులావరి, మచ్చునకే న్గనుట తోడెమా మేటికొరా.

14

గ. నీటఁబడి నేలఁద్రవ్వయు, మేటిపగజనడఁచి పుడమి మిగిలిన నొఁతేఁ
బోటరియెవను నాతో, పాటి యగునె రాముఁ దెల్లి జగదములందున్.

15

గ. అనితలఁచెను నుచ్చా మది, నెవనెన కావరముమిగుల నేఁజేసినయ
ప్పనియుఁ బడుబచ్చము నివ్విను, మది తెల్పఁగడంగచెనఁటి యసుర దనకతల్.

ఉ. మున్నొకయ ప్పదాఁబునను ముక్తాని యెఱ్ఱుడనేని బాసవాల
జన్న మొనర్చుచోఁ గదిసిచాగజలామటా పోటుమానిసిన్
గన్న నెదిర్చి చివ్వకురు గ్రచ్చఁజఁ లిల్లుటా చేయుచుండి యా
తెన్నున నొక్క పెద్దలిసిదీమముఁ గల్గొని పొంది యచ్చటన్.

17

గ. జన్నపుటెల్పకీకై నల, కొన్నలిరుదురుగని రాముఁ గుఱ్ఱఁ దనుచు లో
నన్నికొనుచు రుసివేలిమి, బన్నముపాల్చేయ వడచి పడి యగ్గలికన్.

18

గ. బుకుతఁ డితం దని మదిలో, వడచిపడుచు వల్లపనఁటి వజరదనిడి యా
పడచారియాకుటింటికి, నడగాఁగ న్నిలువ వారఁ డేచినకిదుకన్.

19

- క. జల్లు విడువ ముట్టులవిరి, తిట్టుం బడి కొంతవడికిఁ దెల్వినవడి యా
జెల్లి కడిమికిని తేతల్, వెల్పుదు నేటికిని దొంటివేల్పునునెఱా. 20
- క. నాఁడరఁడు పాలబుకురఁడు, నేఁడో నెఱజవ్వనపు నెఱసరి కగఱ
వాఁడియగులఁ గలనులలో, నోడుగుకునఁతేసి కొల్లగొనువారినిగుల్. 21
- చ. చలమరియైన రాముఁడు వెనన్నను జిమ్మిననాటనుండి వెం
జరిగొని గట్టులం దొనలఁ జెప్పిల గుట్టులఁ గాడలఁడు న
బ్బలియుఁడె తానుకట్లు కనుకట్ట వలందురి వాసిఁగాంచక
న్నిరిదిరి నిందు రక్తసి దునీడ ! తొలంగక మొడుచోటికి. 22
- గీ. రాక, రాణి, రాణ, రాణుక, ముక్కగు, 'రా'లు దొల్లనెఱుగు రవలివివన
రాముఁ డంచు మున్నరకఁచెడి యెద్దియో, తెలియుకనుగఁ దలఁచితివరింతు. 23
- ఉ. తున్నకుమాసి యాకలనఁద్రోచెను మున్ను లేసి వాసి యా
వ్వు కలంపఁబోవునెడ వ్వుటియై బలుసింగ మేరైతఱ
వ్వులపిందు తేవఁ బనువారుగువేవురు సోకుల్లటో
ప్రక్కట నేసె రాము ననినోర్యఁ గొలంకియె యెట్టెట్టి. 24
- చ. మడియడిదంపుతేదొరల నోములపం టగువెన్నుఁ వాడట
బుకనువడంతిద్రోఁ గుకువఁబూవఁగ వేల్పులువేవఁ బాల్పుతే
కొవయనియింట వేల్పుగమిసోమగ మానిసివాలకంబున
వ్వువయెనో గాక లేవయఁబూవ కలంచునె సోకుమూఁకలగ. 25
- రీ. నూటిగానపుహుమా మేరినూడియుఁ గడు వాటై తననుసేవగడంబు
లచ్చిదిరవొయఁ జిచ్చుకంటియు మెచ్చఁగాఁడగునీకు మేల్లికాపు
గండెనంగఁగ పెండిగుం దలవోకయై చెందావినన్ది నీచేతిలాపు
అక్కకాదమ్ముల నజ్జఁజేరిన వేల్పు టొట్టులకాత్రచునీయుప్పివంబు 26
- గీ. కలఁచియులుచఁడనమ్మునుకొలఁచి వెలుల, వలనవలపుననోలయకలితనమ్ము
వెలయవలరుటనినుబోలువలఁతులగును, నలుచగురుగాకయొడైన వెలయలరు నె 27
- మ. జగముంగంటికొలంపుఁబాల్చివలికి బాల్చియై తోచి పె
వగపున్వెల్లువఁ ద్రెస్సమానినులఁ లో నాడవ యె యొప్పున
జ్జగజెట్టిఁడగు రాములారెవడి వే చాఁబోక నీవారిలో
నొగి నేమమ్ముగ నేల నేలుటయె నీ కొల్లారు నోయేలికా, 27

మూరతి; అనర్థరాఘవము.

—వీలకా గణపతిగారు, విజయనగరము.—

సంస్కృతవాఙ్మయమువలన ప్రసిద్ధనాటకములలో ననర్థరాఘవ మొకటి. కర్త ఖట్టమురారి. ఈతనికాల మింకను నిశ్చయింపఁబడలేదు. శ్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దిలోనివాఁ డయ్యుండు నని యనుమానింపఁబడుచున్నది. ఖట్టశ్రీచర్మమానుఁ డీతని జనకుఁడు. తల్లి తంతుమతి. ఈతఁ డీయనర్థరాఘవము నొకచానినే రచించెను. కవి జన్మస్థల మెయ్యదియో స్పష్టముగా నిర్ణయించుటకుఁ దగినయాధారములు కన్పింపవు. కవులలో న్యవినయావిష్కరణమే సామాన్యముగఁ గావఁబడుచున్నది. కాని, యీతఁడు న్యగర్వావిష్కరణ ము నరించెను—

“మాన్యల్యస్యకవే ర్భరమధురోద్ధారా గిరాంస్యూతయః”

“మహాకవే ర్భట్టశ్రీచర్మమానతమాత్మనో తంతుమతీనందనస్య మూరాచే కృతిః”

పైవాక్యము లాతనిగర్వమును వెల్లడించును.

అనర్థరాఘవనాటకపర్యాయలోచనమున, నీమహాకవి కేవలము కవి మాత్రమే కాఁడనియు మహావండితుఁ డనియుఁగూడ మనకు నుస్పష్టమగును. కొన్నికొన్నిశ్లోకములయందు, పాణినీయసూత్రముల నన్యార్థమునఁ బ్రయోగించెను. “జయతి జనికర్తః ప్రకృతితా” “జనికర్తః ప్రకృతిః” అనుపాణినీయసూత్రము నిందుఁ జొచ్చుచును. “ప్రకృష్టకర్తృభిస్తాయక్రియాఫలవతోఽభీక” ఈశ్లోకమున “స్వరితతికః కర్తృభిస్తాయే క్రియాఫలే” అనుసూత్రచ్ఛాయ లున్న వని పాఠకులకు విచిత్రము కాకపోదు. పైయుదాహరణములచే నాతఁడు నవనైయాకరణీత్వమును బ్రకటించుచున్నాఁ డని నులభముగ నూహింపవచ్చును. తద్ధితయక్షిగంతాదిప్రయోగముల నసంఖ్యాకములుగఁ జనుకృతులఁ జొప్పించుట యనిన వైయాకరణుల కత్యంతప్రియము. అట్టియై రారితూడఁ దన గ్రంథమున ననేకతద్ధితాదిప్రయోగముల నుపయోగించినాఁడు. ఉదాహరణము;—“అధ్యమి శ్రిణస్య తత్రభవత స్సునాసీరస్య” “శృక్వీమవాభీతరన్”

శ్లో. వారాం శ్రీ సభిష్యానే విదధతే వన్యా శృంగరశీలీ
తైశ్చయ్యాం త్వది సంవిశంతి వసతే చా పిత్వచం తారవీం
తత్పశ్యంతి ధామ నా భివతతో యచ్ఛార్వజైఃచక్షుషీ
ధన్యా వీరరజప్రమా భగవతీ చక్రేయమామోదతే॥

ఇంకను గొన్నియుదాహరణముల నిట ప్రరథితచే విడిచితిని.

మతీయు నొకచో వైయాకరణుల స్థానివచ్ఛావమును ప్రయోగిం

చినాడు—

“స్థానివచ్ఛావేన క్త్రకార్యం న జహతి”

ఈతఁడు కేవలము వ్యాకరణపారిభాషికపదములనే గాక వ్యాయాది
శాస్త్రపారిభాషికపదములను గూడఁ బ్రయోగించెను. దీనివలన నాతనికా
యాశాస్త్రములయొద్ద సమానసాంక్షిత్వమున్న దని యూహించుటకు వలదు
పదకలలోయినను బరిచయమాత్ర మున్నదని మనము నిస్సంశయముగఁ జెప్పు
వచ్చును.

అనన్తరాఘవమందలి కథ రామాయణకథ. ఈనాటకమునందలి యితి
వృత్తము భవభూతి మహాకవిరచించిన మహావీరచరితేతివృత్తమును జాలవ
ఱకుఁ బోలుచున్నది. ఉత్తరరామచరితనాటకచ్ఛాయలు గూడ నచ్చటచ్చటఁ
గావఁబడుచున్నవి. ఈవి చాలవఱకు భవభూతి “ననుసరించె” నని చెప్పిన
సాహసము కాఁబాలదు:—

ఉత్తరరామచరితమున వసిష్ఠుఁడు శ్రీరామున కొకసందేశము వంపు
ను. సీతాపరిత్యాగసమయమున శ్రీరాముఁడు గురుసందేశమును సంస్మరించి
సీతాపరిత్యాగ మొనర్చును. అట్టి యవస్థరాఘవనాటకమునఁ గూడ దశ
రథునకు వసిష్ఠసందేశము వామదేవముఖమున విద్రింపఁబడినది. విశ్వమిత్రుఁ
డు రామలక్ష్మణుల వర్ణించినపుడు దశరథుఁడు గురుసందేశానుసారముగ రామ
లక్ష్మణుల విశ్వమిత్రుని కప్పించును.

మహావీరచరితమున రావణుఁడు శౌన్దలముఖమున సీత వర్ణించును.
తాని జనకుఁడు రావణయాచనమును ద్రోసి వుచ్చును. అట్టి యవస్థరాఘవ
నాటకమున శౌన్దలప్రవేశము, సీతాయాచనము, జనకతిరక్తారమును గూడఁ
గావఁబడుచున్నవి. గురుధనుర్భంగకుపితుఁ డగు పరశురాముని ప్రవేశము

భయనాటకములందును గానఁబడుచున్నది. కాని, భవభూతిపరశురాముఁడు మాల్యవంతునిచే బంపఁబడినవాఁడు. మురారిపరశురాముఁడు గురుధనుర్వం గజనితశ్రోధమున యుద్ధమునకు వచ్చును. మహావీరచరితమున మాల్యవశ్రేష్ఠి రిత యగుశూర్పణఖ దశరథునకు మాయావాచికమును వినిపించును. అట్లే మురారినాటకమునఁ గూడ శూర్పణఖ మాయావాచికమును దశరథునకు వినిపించును, కాని, యొకింతభేదము గలదు. మురారినాటకమున జాంబవశ్రేష్ఠి రిత యగుశ్రమణ శూర్పణఖావేషమును ధరించి స్వకార్యమును నెఱవేర్చును. భవభూతి మహావీరచరితమున నాయకున కుదాత్తత్వభంగము గలుగు నను భయముచేఁ బ్రత్యక్షవారివధము నభివర్ణించెను. అట్లే మురారికూడఁ దననాటకమునఁ బ్రత్యక్షవారివధమును గల్పించెను. కాని, భవభూతినాటకమందలి వారి మాల్యవదుశ్రేణితుఁడై యుద్ధసిన్నస్థఁడగును. మురారినాటకమందలి వారి లక్ష్మణుఁడు కంఠాశివిజేత మొనర్చుటచే గురీతుఁడై యుద్ధోన్మత్తుఁడగును. భేద మింతియే. రావణవధానంతరము శ్రీరాముఁడు రమణీయదృశ్యముల సందర్శింపుచు నిజపురికేతెంచుట రెండింటియందును గూడఁ గానఁబడుచున్నది. మురారి భవభూతి కర్వాచీనుఁడగుట నిశ్చితము. కావునఁ గథాసంవిధానమున మురారి భవభూతి ననుసరించె ననుట యుక్తము.

కేవలము కథాసంవిధానముననే గాక మురారిశ్లోకములయందు భవభూతిశ్లోకచ్ఛాయ లగవడుచున్నవి. మచ్చున కొకటిరెండు :—

“శ్లో. జ్యోతిర్ద్వాలావలయజటిలస్సన్నిధత్రైకుతార
 మూడోంసే వపుషీ చ జటా చాపచీరాజనాని
 పాణౌ బాణః స్ఫురతి వలయీ భూతలోలాక్షమాత్రే
 వేషః శోభాం వ్యతికరవరీ ముగ్రకాస్తస్తనోతి”

(మహావీరచరితము)

శ్లో. “జటాం ధత్రే మూర్ధా పరశు ధనుషీ బాహుశిఖరం
 ప్రకోష్ఠే రాత్రాక్షం వలయ మిహదంబానపి కరః
 ప్రహళనైకాస్త్రప్రణవికట రాత్రామృతమిదం
 ప్రళానా మైశ్యోం త్వతమపి దవక్షః కలయతి”

(అనన్యరాఘవము.)

“యేన పరావతి తేనైవ కపిలాకల్యాణీ బలా శ్చైత్య మదమదాయితా”
(ఉత్తరరామచరితము)

“మేధ్యా వర్షతరీ విహస్య నటభి నిస్సంకుత మాంభ్యతే”
(మూరారి.)

నాటకశైలి వారికేకీపాకము. వస్తువర్ణనావసరమున “కించ” “అప
రంచ” “తథాహి” మొదలగు పదములచే విసుప్త పుష్పనట్లు వర్ణనలు చేయఁ
బడినవి. కాని, యీతనివర్ణనమున నొకసుగుణము కలగు. ఈతఁడు కల్పించిన
కల్పన లన్నియు విచిత్రములు. వర్ణనావిషయమున పరానుకరణ మాత్రని
నాటకమున లేనేలేదని చెప్పవచ్చును. శైలిమొత్తముమీఁదఁ గణనమయినను
ప్రాక్షాపకయుక్తములును స్వభావోక్తియుక్తములు సగుశ్లోకములు లేకపో
లేదు. రెండుమూఁడుశ్లోకముల నుదాహరించియింతటితో విరమించెదను:—

శ్లో. “కష్టా వేదవ్యభా నిత్యం కష్టశ్చ పరావర్తముః
శ్రవణా మలంకారః కిపోలస్యతు కుర్జలమ్”

శ్లో. “చాలేయతంకులవిలోపకవర్ణితాభి
రేతాభి రగ్నితరణేషు సదర్శిణీభిః
ఉత్ప్రసహేతు మపి నల్ల ముదస్యమాన
మాఘ్రాతు మిచ్చతి మృగే మునయో హసంతి.”

శ్లో. ఏకద్విత్రిచతుః శ్రమేణ గణనా మేషామివా స్తంభుతాం
కుర్వాణా స్పృహకోచయ ద్దళకతాస్యభోజనవర్తికాః
భూయోపిశ్రమకః ప్రసరయతి తాః స్థింత్రిత్యమూనున్యత
స్పంఖ్యాతుం నకురూపాలేవ ననిభి భవోస్సహస్రంకరాః.

శ్రీశ్రీ.

ఉత్తర రామచరిత నాటకరసవిచారము.

(జయంతి రామయ్యపంతులుగారు వి. ఏ., వి. ఎల్.)

మహాకవి భవభూతి రచితో త్తరరామచరితనాటకములోని ప్రధాన రసము కరుణమా విప్రలంభమా యనువిచారము కొంతకాలముక్రిందట బయలుదేరినది. పూర్వలాక్షణికు లేమి వ్యాఖ్యాత లేమి కరుణరసమే నాటక మందుఁ బ్రధానరస మని గ్రహించినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇటీవల నాటకము లోని ప్రధానరసము చతుర్విధవిప్రలంభశృంగారములలో నొకటి యగుకరుణ విప్రలంభము గాని కరుణము గా దనువాదమును వైలుదేలినది. ఈవాదము చేయువాఁడో ను త్తరరామచరితమునకు “కల” యను వ్యాఖ్యానమును రచించిన శ్రీమదన్యంకి తిరుమలకుమారతాతాచార్యులుగారు ప్రథములు. వీ రీవాదమును “ఏకో రసః కరుణ ఏవ” ఇత్యాది శ్లోకవ్యాఖ్యానమునఁ బ్రకండించిరి. కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలుగా రీమతమునే తాము రచించిన యాంధ్రోత్తరరామచరితనాటకపీఠికలో విపులముగాఁ జర్చించి సిద్ధాంతీకరించిరి. ఈయర్థమునే సాధించుచు, కొంపెల్ల సుబ్బరాయశాస్త్రిలుగారు శుక్ల సంవత్సరామాస శ్రావణమాసములలో వెలువడిన భారతిపత్రికలో నొకపక్ష వ్యాసముం బ్రకటించినారు. నాకుఁ జెలిసినంతవఱకు సీమతమును ప్రతిపాదించువా రీముగ్గురే.

ఈసవనమలముయొక్కయుఁ బూర్వమతముయొక్కయు జలాబలముల విమర్శించి యేది నిలువఁదగినదో నిర్ణయింపవలసియున్నది.

శ్రీరాముఁడు రావణుని సంహరించి యగ్నిశుద్ధ యైవసీతను దీసికొని యయోధ్యకు వచ్చి పట్టాభిషిక్తుఁడై రాజ్యముచేయుచుండ నొకసాఁడు పరగృహవాసమాపిర యైనభార్యను తేవట్టుట రామునకుఁ దగదని జనులు కొంత అనుకొనుచున్నట్లు విని, రాజునకు లోకారాధనమే పరమధర్మ మని యెంచి నిర్దోష యని యెఱిగియుండియు నిర్భరగర్భకన్య యగుసీత సవనిలో విడిచి రమ్మని రాముఁ డాహ్వానింప లక్ష్యముఁ దెల్పి చేసె ననియు, సీత కుశలప్రలను నిర్వహి శిశువులం గని రసాతలమునకుఁ బోయె నని యుం, బ్రాణముకల బను త్రియురాలగుసీతను బాసి రాముఁ డిర్వ్యంతఃపుభాజనమై కాలమెట్లు

కడవును సీతా ప్రతికృతిగా వక్షబంగారుబొమ్మను కేయించి యదియే సహ
ధర్మచారిణిగా సత్వమేధయాగము చేయ సంకల్పించి మేధ్యాశ్వమును విడిచి
దానిని సంరక్షించుటకై సేనతో లక్ష్మణునికొడుకగు చంద్రకేతువును బంపె
ననియు, నాగుట్టుము వాల్చీకితపోవసమునొద్దకు రాగా లవుడు దానిని గట్టి
పెట్టించుట కారణముగా నాతనికిఁ జంద్రకేతు సేనతోఁ గొంతయుద్ధమును
జంద్రకేతువుతో వీరసల్లాహముచు జరిగె ననియు, నాకాలమున రాముఁడును,
కాసల్యయు, అరుంధతియు, నచ్చటికి వచ్చి రనియు, వాల్చీకి యంతకుఁబూర్వ
మే నాటకరూపముగా రచించియుండిన యుద్ధరరామకథ నప్పరఃస్త్రీలచేఁ
బ్రయోగముచేయించు నలచి యా ప్రదర్శనము చూచుటకై మర్యాదుర్వ
భూతస్రమము సంరతు నటకు రక్షించె ననియు, నాటకానంతరము గంగా
విశ్వంధరాదేవులతోఁ గూడి సీత రసాతలమునుండి గంగాద్వారమున రంగస్థల
మునకు వచ్చె ననియు, నవ్వుకు గంగావృక్షమును అరుంధతియును సీత నెం
తయుఁ గొనియాడి రాముఁ డామెను దిరుగఁ బరిగ్రహించుచు దగు నని చలుక
భూతకోటి యంతయు నందున కామోదించె ననియు, రాముఁ డవ్వను సీతను
దిరుగఁ బరిగ్రహించె ననియు సీనాటకమందలి యితివృత్తము.

రాముఁ డశ్వమేధయాగ మొనరించుచుండఁ గుళిలవులు వచ్చి రామా
యణకథను గానముచేసినట్లును. వారు తనకొడుకు లని తెలిసికొని సీత తాను
నిర్దోష నని జనులకందఱకు న్నకము కలుగునట్లు శపథము చేసినఁగాని యా
బాలురఁ దాను గొడుకులుగా భావించి యొద్ద నుంచుకొనుట కనువు కా దని
సీతను దోడ్కొని రమ్మని వాల్చీకి వార్త వంపఁగా నామహర్షి యామెను దోడ్కొ
ని వచ్చినట్లును, సీత శపథముచేసి వెంటనే రసాతలమునకుఁ బోయినట్లును
వాల్చీకిరామాయనోద్ధరకాండమునందున్నది. అంతర్నాటికయు సీతారా
ముల పునస్సమాగమమును భవభూతి కల్పించినది.

ఈయితివృత్తమువలన సీతారాములకుఁ బునస్సమాగమము కలిగినది
కావున సీనాటకమందలి ప్రధానరసము విక్రమభివ్యంగార మని విక్రమభ
శృంగార వాదలయితము. కరుణమే ప్రధానరస మని యితరులమతము. ఈ
మతముల బలాబలములను నిష్ణాయించుటకుఁ బూర్వము తైత్తిరీయనిరూపణము
చేయువలసియున్నది. కరుణరసమునకు స్థాయిభావము శోకము, అలంకారికు
రీశోకము నిష్ణయ నిర్వచించియున్నారు.

“ఇష్టజనవియోగాదులచే మనమునఁ బుట్టినదుఃఖాతిశయము శోక”
మని ప్రతాపదుర్జయము.¹

“ఇష్టవిశ్లేషమువలనఁ బుట్టినట్టియురతితోఁగూడకుండినట్టియుఁ బరిమిత
మైనట్టియు మనోవికారము శోక”మని రసరంగిణి.²

“ఇష్టనాశమువలనను, అనిష్టప్రాప్తివలనను గరుణ మనురసము కలుగు”
నని సాహిత్యదర్పణము.³

“ఇష్టవియోగాదులవలనఁ బుట్టినయపరిపూర్ణవికారము శోక” మనిరస
చంద్రిక.⁴

ఇష్టవస్తువిశ్లేషమువలనఁ గలిగెడుమనోవికారము శోక మని వీనిభా
వము. అనిష్టప్రాప్తి ప్రస్తుతము కాదు కావున నది యిప్పుడు విచారింపఁ
బనిలేదు. ఈ విశ్లేషము నిత్య మైనచో నారసము కేవలకరుణమే యగును.
విశ్లేషమునకు విచ్చిత్తి కలిగి యిష్టవస్తుపునఁప్రాప్తి కలిగినచో శోకము పోయి
కలి యావిర్భవించును గావున నప్పుడు శృంగారరస ముద్భవించును. ఈశృం
గారమునకు విప్రలంభశృంగార మని పేరు. పూర్వానుభూతకరుణము దీని
కంగ మగును—

ఇది విప్రలంభశృంగారరససామాన్యలక్షణము. పూర్వానురాగవిప్ర
లంభము, మానవిప్రలంభము, ప్రవాసవిప్రలంభము, కరుణవిప్రలంభము నని
విప్రలంభము నాలుగువిధము లని కొందఱులాక్షణికు లంగీకరించియున్నారు.

“ఆవిప్రలంభము పూర్వానురాగమానప్రవాసకరుణాత్మకము లని నా
లుగువిధములు.”- అని సాహిత్యదర్పణము.⁵

కరుణవిప్రలంభమే యిప్పుడు విచారణీయము. నాయుకానాయకుల
లో నొకరు లోకాంతరగతులై పునర్లభ్యు లగుచుండ రెండవవారు గతిచిన
వారికై దుఃఖించునపుడు కరుణవిప్రలంభ మగు” నని యాగ్రంథమందే యీ
రసమునకు లక్షణము చెప్పఁబడినది.⁶

1. ఇష్టజనవియోగాదివా అర్థిది దుఃఖాతిభూమి శ్లోకం.

2. ఇష్టజనవిశ్లేషమితో రత్యనానిగితః పరిమితో మనోవికార శ్లోకం.

3. ఇష్టనాశా దనిష్టప్రాప్తిః కరుణాభోగ్య రసో భవేత్.

4. ఇష్టవియోగాదివిష్యో మనోవికారోఽపరిపూర్ణ శ్లోకం.

5. స చ పూర్వానురాగమానప్రవాసకరుణాత్మక శృంగారా స్యాత్.

6. యూనో రేకతరస్య క్లృతవతి లోకాంతరం పునర్లభ్యే.

విమనాయతే యదైక ప్రవాధే త్తరుణిప్రలంభాభ్యు॥

ఇదియు స్థూలలక్షణమే. చచ్చినవానిని గూర్చి యేడ్చుట కరుణమే యగును. చచ్చినవాడు మరల నెప్పుడో వచ్చి కూడినంతమాత్రముచేతఁ బూర్వానుభూతకరుణము శృంగారముగా మారుఁ జాలదు. శోకానుభవకాలమునందే పునస్సమాగమాశ కలిగిననే విప్రలంభశృంగార మగును. అప్రతర్జ్యముగాఁ గలిగిన పునస్సమాగమముచేఁ గలిగినది సంభోగశృంగారమే యగును. పూర్వానుభూత మైనది కేవలకరుణమే యగును. ఇదియే లాక్షణికుల పరమసిద్ధాంతము.

దీనికిఁ బ్రమాణములు—

(1) “ఇష్టవియోగమువలనఁ బుట్టినదియు, రతితోఁగూడకొననిదియుఁ, పరిమితము నగుమనోవికారము శోకము. అట్లయిన నిష్టవియోగమువలనఁ గలిగిన విప్రలంభము కూడఁ గరుణము కావలసి వచ్చునే యన్న విప్రలంభమందు శోకము రతితోఁ గూడి యుండును, గావున నది శోకము కాదు. రతియనఁ ప్రీతిమాత్రము కాదు. ప్రీతి లేక శోకమును బుట్టదు గదా! ఈపట్టున రతి యనఁగా నిష్టసమాగమాభిలాషయే గాని కేవలప్రీతి కాదు. కుమారసంభవమందు రతియొక్కయు, కాదంబరియందు మహాశ్వేతయొక్కయు రఘువంశమునం దజనియొక్కయుఁ బ్రలాపమందు బాధనిశ్చయముమూలమున నిష్టసమాగమాభిలాష జనింపలేదు గావున నాస్థలములందలి రసము కరుణమే. మృతునివిషయములోఁ గూడ జీవితాశ యెచ్చటఁ గలుగునో యచ్చట నిష్టసమాగమాభిలాష కలుగును గావున రసము విప్రలంభశృంగారమే. ఇచ్చట బాధసందేహము గ్రాహ్యసందేహమునందుఁ బర్యవసిత మగుచున్నది గాన సమాహతుఁ బ్రతిబాధము లేదు.”-అని రసతరంగిణి.¹

1. ఇష్టవిష్టేషణితో రత్నివారిగితః పరిమితో చ శోచితాశ శ్లోకః సచేష్టవిష్టేషణితవిప్రలంభశృంగారస్య కరుణావత్త్వావత్తి త్తస్య రత్నావారిగితత్వాత్ - నచ రతిః ప్రీతి స్తయా వివాశోకోపి సోత్పద్యతే తథా చానుభవ ఇతి వాచ్యమి. ఇష్టసమాహాజనితమనోవికృతే రతే రుక్తత్వాత్ । కుమారసంభవే రత్నాః కాదంబర్యాం మహాశ్వేతాయాః రఘువంశే అజన్య ప్రలాపే కరుణ ఏవ రసః తత్ర తత్ర బాధనిశ్చయే సేష్టజనస్తునూహాయా అభివాత్ । యత్రచ మృత ఏవ జీవితాశా తత్ర శృంగార ఏవ రసః । బాధసందేహస్య గ్రాహ్యసందేహావ్యవసితయా ధర్మిణీయా అప్రతిబంధకత్వాత్,

మఱియు నాగ్రంథమునందే—

“శోకముయొక్క పరిపోషము కరుణ మగును. ఆశావిచ్ఛేద మైనచో సర్వేంద్రియములు క్లాంతము లగును. విప్రలంభమొ దిష్టిక యుండును గాన నీకరుణలక్షణమునకు విప్రలంభమొ దతివ్యాప్తి కలిగిన దని చెప్పఁగూడదు. ఆశావిచ్ఛేద మైనప్పుడు కరుణమే గాని విప్రలంభము కాదు.” అని యున్నది¹

(2) రసార్ణవసుధాకరకారుడు—

“నాయికానాయకులలో నొకరు మరణింపఁగా వారు తిరిగి వచ్చున ఆకు రెండవవారు పొందుదుఃఖము కరుణ మనఁజెల్లదు. ఏలనః—పునస్సంగ మాత దుఃఖముతోఁ గూడి యున్నది గావున” అని చెప్పి—

“అథమదనవధూరుపప్లవాంతం వ్యసనకృతాపరిపాలయాం బభూవ శశిన ఇవ దివాతపస్యరేఖా కిరణపరిక్షయధూసరా ప్రదోషమ్.”

అనుకుమారసంభవశ్లోకము నుదాహరించి దానికి—

“ఇచ్చట నాకాశవాణి పలుకునందలి నష్టకముచేత రతికిఁ గృతత్వా దులచే ననుమితము లైన క్లాన్యాదివ్యభిచారిభావములచేత వృద్ధి నొంది సమ యపరిపాలనాదిరూపము లైనయనుభావములచేత విప్రలంభము వ్యక్త మగుచు న్నది.” అని వ్యాఖ్యానము చేసెను.²

హరకోపానలముచే భస్మమైన మన్తధునిగూర్చి రతి విలపించుచుండఁ బ్రియునితోఁ దనకుఁ బునస్సమాగమ మగు నని యాకాశవాణి పలికినపలు కురు వచ్చి యాసమాగమము ప్రతీక్షించి యున్న కాలములో రతి పొందినశో కము విప్రలంభ మని దీనితాత్పర్యము. దీనినిబట్టి కూడఁ బ్రత్యాశతోఁ గూడి నప్పుడే శోకము విప్రలంభ మగు నని సిద్ధించుచున్నది.

(3) రసగంగాధరకారుడు—

కరుణవిప్రలంభముల స్వరూపములును వానికిఁ గలభేదమును జగ్గించి— “నాయికానాయకులలో నొకరు మృతినొంది రనుజ్ఞానము కలిగినప్పుడు రతిపో

1. శోకస్య పరిపోషః కరుణః । ఆశావిచ్ఛేదే సతి సర్వేంద్రియక్షయోవా । నచ విప్ర లంభోఽతివ్యాప్తిః । త రేష్టాణాం సత్వాత్ తద్విచ్ఛేదేన విప్రలంభః కరుణాపిమ్ ॥

2. ద్వయో రేకస్యచరణే పునస్సంజీవనావధౌ । విరహః కరుణః సహ్య త్పంగమాకాశ వస్తవాత్ ॥ ఆశ్రకాశపరస్పరీప్రత్యయేన రతే ద్విప్రలంభః కృతత్వా ద్యమమితైః క్లాన్యాదిభిర్యథా చారిభావైః పోషిత స్వయంపరిపాలనాదిరూపై రనుభావై ర్యత్యతే ॥

పిత మైనశోకము కరుణమే యగును. మరణజ్ఞాన మున్నను దేవతా ప్రసాదాదులవలనఁ బునరుజ్జీవము కలుగు నను జ్ఞానము కలిగినచో నాలంబనమున కత్యంతనిరాసము లేదు గానఁ జిర ప్రవాసమందువలె రసము విప్రలంభమే కాని కరుణము కాదని చెప్పెను.¹

ఇదియు విప్రలంభమందు శోకానుభవకాలమునఁ బ్రత్యాశ యుండవలయు ననువాదమును బలపఱచుచున్నది.

(4) సాహిత్యదర్పణమునందు—

“నాయీకానాయకులలో నొకరు లోకాంతరగతులై తిరిగి లభింపఁదగినవారగుచుండ వారికై రెండవవారు దుఃఖించినచో నది కరుణావిప్రలంభ మనిపించుకొనును. కాదంటరిలోఁ బుండరీకమహాశ్వేతావృత్తాంత మిందునకు దృష్టాంతము. మృతినొందినవాఁడు తిరిగి లభ్యుఁడు కాకపోయినను శరీరాంతరముచేత లభ్యుఁడైనను గరుణరసమే.” అని గ్రంథకర్త స్వమతమును చెలిపి-²

“అకాశవాణి పలికినపిదప సంగమప్రత్యాశచేత రతి పుట్టినందున నాయాకాశవాణిభాషానంతరరసము శృంగార మనియుఁ దత్పూర్వానుభూత రసము కరుణ మనియుఁ గోవిదులు తలంతురు” అని మతాంతరమును సూచించెను.³

(5) రసచంద్రికాకారుఁడు—

“సప్రత్యాశో విప్రలంభో నిప్రత్యాశః కరుణః” అనుకారిక నుదాహరించి జీవననిశ్చయము కలిగినప్పుడు దానివలన భావిసంభోగరూప మైనయిష్ట సాధనతాజ్ఞానమును దదధీనమైన యిష్టసంగమసమీపాయుఁ గలుగును గావున

1. మృతత్వజ్ఞాన దశాయాదు రతిసాహిత్యస్య కైర్లబ్యక్త్యేతి కరుణ ఏవ। యదాతు సత్యపి మృతత్వజ్ఞానే దేవతాప్రసాదాదివా పునరుజ్జీవఃజ్ఞానం కథంచిత్యాత్ । తదాలంబనస్యా త్యంతికనిరాసాభావా చ్ఛిగప్రవాస ఇవ విప్రలంభ ఏవ న స కరుణః॥

2. యానో రేతరస్తి న్నతవతి లోకాంతరం పున్లభ్యే ।

విమనాయకే యదేక ప్రకా భవే శ్చరుణవిప్రలంభాఖ్యః ।

యదా కాదంటరియం పుండరీకమహాశ్వేతావృత్తాంతే । పున రలభ్యే శరీరాంతరేణ వా లభ్యేతు కరుణాఖ్య ఏవ గమః ।

3. కిం చాత్రాకాశసంస్మృతిభాషణానంతరేవ శృంగారః । సంగమప్రత్యాశయా రతే రుదృహత్ । ప్రథమంతు కరుణ ఏవ ఇత్యభియుక్తా మన్యైః॥

నది విప్రలంభ మగు ననియు, జీవనాభావనిశ్చయము కలిగినప్పు డట్టిసమీపా కలుగుట కవకాశ ముండదు, కావున, నది కరుణారస మగు ననియు, వివరించి నిశ్చయజ్ఞానము లేక జీవితసందేహమున్నచో రతిశోకములు రెండింటికీ బ్రాధాన్య ముండును గావున నారసము కరుణముకంటెను, విప్రలంభముకంటెను విలక్షణమైన కరుణవిప్రలంభ మగు" నని నిర్ణయించెను.¹

ఈకరుణవిప్రలంభలక్షణమునకును బూర్వోదాహృత తద్రసలక్షణములకును గొంత భేద మగపడుచున్నది. ఈలక్షణముచేత నెనను బ్రత్యాకారూపకమైన రతి లేనిదే కరుణవిప్రలంభము పుట్టనేరదు. ఈ ప్రమాణములంబట్టి చూడఁ బ్రత్యాకారూపిత మైనశోకము విప్రలంభ మనియుఁ బ్రత్యాకారూపిత మైనశోకము కేవలకరుణమనియుఁ దేలుచున్నది. ప్రియుఁడు లోకాంతరగతుఁడగుటచేఁ గలిగిన విప్రలంభమందుఁ బ్రవాసాది జన్యవిప్రలంభముకంటె శోక మధికముగా నుండును గావున దానికిఁ గరుణవిప్రలంభ మని పేరు పెట్టిరి. దీనియందును రతియే స్థాయి యని పూర్వలాక్షణికమతము. రసచంద్రికనుబట్టి మాత్రము కరుణమును రతియు రెండును స్థాయిలే. ఎట్లయినను రతి యుండక తప్పదు.

ఇచ్చట రతి యనఁగాఁ బునస్సమాగమాభిలాషారూపకము. విశిష్టవస్తుప్రీతి కేవల కరుణమందును గలదు గావున నాప్రీతియే విప్రలంభమందు స్థాయియైన రతి యనఁగూడదు. ఒక్కశోకమే యనుభూత మైనచోఁ గరుణ మగును. ఒక్కరతియే యనుభూత మైనచో సంభోగశృంగార మగును. ఉభయస్థాయిభక్తిభావముచే నీరసములు రెండింటికంటెను విలక్షణమైన వేతాకరసము పుట్టును.

బెల్లముపెట్టి వండిన చేదుపొట్లకాయకూర కేవలము చేదును గాక కేవలము తీపియుఁగాక యీ రెండురుచులకంటె విలక్షణమైన యింకొక రుచి కలిగియుండును. బెల్లము పెట్టక వండిన చేదుపొట్లకాయకూర తిని పిదప

1. విప్రలంభే జీవనిశ్చయేన భావినంభోగరూపేష్టసాధనతాత్పర్యవర్తనా తత్సమీపాహ్వానవర్తతే. కరుణేతు జీవనాభావనిశ్చయేన భావినంభోగరూపేష్టసాధనతాత్పర్యభావా త్తదధీనా తత్సమీపా నవర్తతే.....యత్ర తయోరన్యథానర్తిక జీవతి మృతేవా జీవితసందేహాత్తత్ర వినిగమనాదిరహితశోకయో రుభయో రపి ప్రాధాన్యా దుభయస్థాయికః కరుణవిప్రలంభాభ్యోతతి క్తవివ రసః॥

బెల్లములిన్నచోఁ గూర కేవలము చేదును, బెల్లము కేవలము మధురము నగును. దేనిరుచి దానిదే, రెండును ప్రధానములే, కాని, యొకదాని కొకటి యంగము కానేరదు.

స్వప్నములో నేదో గొప్పవిపత్తు తటస్థించినట్లు తోచి యుత్తటమైన దుఃఖము కలుగును. మేల్చివివేచితము నది యంతయు మిథ్యయని తెలిసి సంతోషము కలుగును. అయినను స్వప్నకాలము దనుభవించినది కేవలము శోకమే. తరువాతఁ గలిగినసంతోషమువలన దానికి మా ధ్యేమియుఁ గలుగదు.

అట్లే దూరదేశమున కేగిన ప్రియుఁడు మృతినొందినట్లు మిథ్యావృత్తాంతము తెలిసి ప్రేయసి విలపించుచుండఁగా నా ప్రియుఁడు వచ్చి ప్రేయసిని గూడినను బూర్వానుభూత మైనశోకము శోకమే యగును గదా. శోకానుభవ కాలమందుఁ బ్రత్యాశ యున్నచో శోకతీవ్రత తగ్గును. ప్రత్యాశ లేనిచో శోక మతితీవ్ర మగును. ఇదియే కరుణావిప్రలంభశృంగారములకుఁ గల భేదము.

విరహకాలమందుఁ బ్రత్యాశ యుండినం గాని విప్రలంభము కా దని యాచర్యవలనఁ దేలినసిద్ధాంతము. ఈసిద్ధాంతమునుబట్టి యుత్తరరామచరిత నాటకములోని ప్రధానరసము కరుణమా లేక కరుణావిప్రలంభమా యనువిషయము నిర్ణయింపవలసియున్నది. సౌలభ్యమునకై యీవిషయమును—

I పునస్సుమాగమమువఱకు సీత భూలోకమం దుండెనా లేక లోకాంతరమును బొందెనా—

II. సీత జీవించియున్న దని కాని మృతి నొందిన దని కాని నిశ్చయజ్ఞానము గాని దృఢ ప్రత్యయము గాని రాముని కుండెనా లేదా—

III. రామునకు సీతాపునస్సుమాగమప్రత్యాశ యుండెనా లేదా—

అను మూడంశములుగా విభజించి విమర్శింపము.

I తృతీయాంకారంభమున మురలారమసాసంవాదములో—

“లక్ష్మణుఁడు వాల్మీకితపోవనసమీపమందు నిడిచి వెల్లిసపిడప సీతాదేవికిఁ బ్రసవకాల మాసన్నము కాఁగా నామె యాప్రసవవేదన సహింపంబాలక గంగాప్రవాహములోఁ బడి యం దిద్దఱుశిశువులఁ గనియెను. అప్పుడే పృథ్వీభాగీరథు లామెను శిశుసహితముగ రసాతలమునకుఁ గొంపోయిరి. స్రవ్యత్యా

గానంతరము పిల్లలను భాగీరథి స్వయముగాఁ దెచ్చి వాల్మీకిమహర్షి కొప్పుగిం చెను” అని తమస చెప్పెను.¹

దీని కనుగుణముగా సప్తమాంకమునం దంతర్వాటికాంతమున—

“కలగఁబాతె మథించినకరణి గంగ, కప్ప దేవర్షిగణము లాకాశ మెల్ల వసుధ గంగయు వెంటరావచ్చెనార్య, జలమువెల్వడిమిగులనాశ్చర్యగతిని.”

అని లక్షణుఁడు పలికెను.

అప్పుడే వాల్మీకి కుశలపుల సీత కర్పింపఁగా నాడేవి “రమ్ము నాయనా కుశ ! రమ్ము నాయనా లన ! లోకాంతరమునుండి వచ్చిన మీతల్లి నైననన్నుఁ బాలసేపు కౌఁగిలించుకొనుఁడు” అని పలికెను.²

దీనినిబట్టి ప్రసవ మైనవెంటనే సీత రసాతలమునకుఁ బోయి నాటకాంతముఁడుఁ బునఃసమాగమావసరమునందు గంగాద్వారమునఁ దిరిగి భూలోకమునకు వచ్చినట్లు తేలుచున్నది.

II. సీత జీవించియున్నదా లేదా యనువిషయమున రామునకు నిశ్చయ బుద్ధి గాని దృఢప్రత్యయము గాని యున్నదా లేదా యనుసంశయమును విమర్శింతము.

౧. ప్రథమాంకమున సీత నడవికిఁ బంపుసంకల్ప ముదయించినప్పుడే—

“పిన్ననాఁటనుండియుఁ బెంచి ప్రియను నన్నె

తద్దయును నమ్మియున్నయీముద్దరాలి

మృత్యువున కిచ్చుచున్నాఁడ మిషను బన్ని

యింటిదిలుకను బోయకు నిచ్చునట్లు-³.

1. అ స్త్రీలు వాల్మీకి తపోవనోపకంఠా త్పరిత్యజ్య నివృత్తేనతి లక్ష్యజే సీతాదేవీ ప్రాప్త ప్రసవేనవ మతిమథునంతేగా దాత్వంస గంగావ్రవాహే నిక్షిప్తవతి తత్తైవ తత్ర దాకద్యయంచ ప్రమాతా భువతిభ్యాం పృథ్వీభగోఽథిభ్యా మభుభ్యా మభ్యుపపన్నా సకాతలం సీతా । ప్ర స్యత్యాగాత్పరేణ దారకద్యయంచ తస్య ప్రాదేతస్య మహాత్మేర్లంగాదేవ్యా సవత్పితంస్వయన్యః

2. మంథాదిన తీర్థ్యతి గంగ మంథో వ్యాప్తం చ దేర్ష్య భిరంతరిక్షమ్

ఆశ్చర్య మార్యా సకాదేవతాభ్యాం గంగామహాభ్యాం సతిలామనైతి॥

3. ఏహి జాత కర- ఏహి జాత లన- చిన్య మాం పరిన్యకీభాం లోకాంతరా దాగ తాం జనసిమ్.

4. తైకవాత్సర్యతి పోషితాం ప్రియాం సోమ్యదా దృఢభగాక్రయా మిమామ్

ఛక్షవా పవదామి మృత్యవే సోనికే గృహకపంతికా మిన,

అనియు—

“తొమ్మపైఁ బడి యెంతయు నన్నినిద్ర
పోవుగృహలక్ష్మిఁ బ్రియసతిఁ బూర్ణగర్భ
నిద్రై కటికనై త్రోయఁగా నెంచినాఁడ
గడ్డలకు బలివై చెడు కరణి నకట-¹

అనియు రాముఁడు విలపించెను.

దీనినిబట్టి సీత యశవిలో మృతినొందు ననుభయము రామునకుఁ దొలు
తనుండియు నుండె నని తేటపడుచున్నది.

2. ద్వితీయాంకమందు శంబూకవధానంతరము రాముఁడు పంచవటి
సమీపించి-

“ఇటనుబోలె నే నెచట నిలిచి గూడి దినంబు లెన్నియే
నుంటి సుఖాన దేనికథ లుల్లముపొంగ సతంబుఁ జెప్పకోఁ
గంటిమి యట్టి పంచవటిఁ గాంతను గోల్పడి పాపి రాఘవుం
డొంటిగఁ జూడఁగల్గెడినో యొప్పరికించి చనంగ నోపునో-²

అని విర్ర్తించెను. “నాశితప్రియతమః” అనుటచేత సీత మృతినొంది
యుండు ననియే రాముఁడు తలంచినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. నాశితశబ్దమునకు
అదృశ్య మనునర్థము చెప్పినను నలభ్యత్వమే సిద్ధించుచున్నది.

3. తృతీయాంకమందు వాసంతి యనువనదేవత—

“కూరుఁడా!

‘యశము నీ కెంతయును బ్రియ మానుగాఁచె

యంతకంటెను దుర్యశం జెద్ది చెపుమ

1. విశ్రంభా దురసి వివర్త బాతవిద్రా మన్తవ్య ప్రియగృహిణీం గృహస్థ లక్ష్మీమ్
అతఃకస్యతీతకళోరగర్భగుర్వీం క్రవ్యాత్సృష్టి బలివిత చారుణః శ్రీహమి.

2. యస్మాంశే కవసా స్తయా సహ మయా వీతా యథాస్వేక్షా
యత్సౌబంధకథాధితే సతతం దీర్ఘాభి రాస్తీయత
ఏకః సంద్రతి నాశితప్రియతమ స్తాపేత రామః కథం
పాపః పంచవటిం విలోకయతుహ గచ్ఛ త్వసంభావ్యహ.

భీతహరిణాక్షి యేమయ్యె విపినమందు

నెఱుంగఁ జెప్పము నా కది యెఱుంగుదేని.¹

అని యడుగఁగా—

“త్రస్తహరిణాక్షి పూర్ణగర్భ యయినసతి

మృదులచిసకాండకౌముదీమిత్రకోమ

లాంగలతికను గ్రవ్యాను లాక్రమించి

మాయమొనరించియుండును మర్తమిదియ.”²

అని రాముఁడు త్తర మిచ్చెను. దీనివలన సీతాజీవితాశ రామునకు
తేనెలు కనఁబడుచున్నది.

౪. ఆయంకమందే గతించినదానికి వగవఁ బనిలేదు ధైర్య మవలంబింపు

మని వాసంతిక పలుక—

“దేవిలేనట్టిజగతికిఁ దీతెఁబడునొకండువర్షముల్ పేరైనఁ గలదొలేదొ

వసుధరాముండు లేడన్న వార్త లేద, యంతకంటె ధైర్యమవఁగ నెందుఁగలను.”³

అని ప్రతివచన మిచ్చెను. దీనినిబట్టి సీత జగత్తులో లేదనియే
రాముఁడు ధూహించినట్లు స్పష్టపడుచున్నది.

౫. ఆయంకమందే రాముండు పూర్వవిరహముకంటె బ్రస్తుతవిరహము

దారుణమైన దని చెప్పఁ దలంచి—

“ఇంతిని దొల్లి పాసినది యెంతయుఁ గష్టమ యైన చైరినా

యంతకు చెంతకుం బనుపుచున్న భరంబున నోర్వగంటి నా

1. అయి కళోర యశః కిల తే ప్రియం కి మయశోనసు ఘోర మతఃపరమ్

కి మధత ద్విపివే సారిశీవృతః కథయవాధ కథం బరే మన్యవే.

2. త్రస్తై కహః యః కుంగ విలోలవృష్టే స్త్రీసాస్యః పరిస్ఫురితగర్భభరాలసాయః

లోకాన్ని కుయావ మృదుబాలమృదాలకల్పాక్రవ్యాద్భి రంగలతికా నియరః కిలప్తా.

3. కిమచ్యతే ధైర్య మితి ?

దేవ్యా శూన్యస్య జుతో ద్వావతః పరివర్తనః

ప్రణవమివ నాహూయి న చరాహూయ తీవతి,

వంశయు దీతే నాఖలునిప్రాణముతోడత నిక్ష్వ దన్ననో
యంతములేని యీ ప్రవిలయంబు సహింప నశక్య మయ్యెడిది. ¹

అని ప్రస్తుతవిరహమున కంతములేదని చెప్పి వెంటనే

“వానరాధిపుమైత్రి వస్తుయ్యె నెచ్చోట వానరశౌర్యంబు వ్యర్థమెచట
భల్లాకపతిప్రజ్ఞ పనికిరా దెచ్చోట ననిలజం దెచ్చోటిఁ కరుగనేరఁ
డలవిశ్వక్సజం దై నట్టి నలుఁడను బాట యెచ్చోటిఁ బన్న లేడు
సామి త్రిపటుబాణబాలులును గూడ సూటిగా నెచ్చోటఁ జొరఁగఁజాల
వట్టిగహనాతిగహనమై యమరునట్టి, బుద్ధికినిగూడఁబోల్పుఁగాఁ బాసఁగనట్టి
మాటురూపలను నెచ్చోటమడఁగియుంటి, వఖలగుణజాలయో ప్రియురాలబాల.”

అనుటచేత సీత నట్లమైన దనియే రామునినిశ్చయ మని నిస్సందేహ
ముగాఁ జెప్పవచ్చును.

౬. అంతవయంకమందు రాముఁడు సీతను దలఁచుకొని విలపించి విలపించి
చిట్టచివరకు -

“ఎడవడి దూరమందుఁ గలయిష్టల ధ్యానము చేసిచేసి క
న్పడినవిధంబున నొగయవచ్చు నెలంత నశింప భావన
గడకనునైనఁ జేయ నవశాశము లేమిని విశ్వమెల్లఁ
రడవి యగు స్తనం బుముకయందు దహించినచఁద మయ్యెడిది.”

అని యుపరమించెను. సీతామరణమందు రామునకు దృఢ ప్రత్యయ
మున్న టిది స్పష్టపఱుచుచున్నది.

1. ఉపాయానాం భావా జవితశ్చవిశోదవ్యతికరై
ర్విమర్శై ర్విరాజాం జవితబాదయ్యతగః
వియోగో ముగ్ధాఽన్యైః సఖిభి రిప్రభూతావధి రభూ
త్తటు మ్మానీం సహ్యా నివధి రయంతు ప్రవలయః.
2. వ్యర్థం యత్ర కపింధ్రసఖ్య మపి మే వీక్ష్వం హాసితాం వృథా
ప్రజ్ఞా బాంబవతో నయత్రమగతిః పుత్రస్య వాయోపి
మాగ్ధం యత్ర సవిశ్వక్సతపయా కన్తుం కలౌపిష్యః
సామిత్రేరపి పుత్రితా మవిషయే కృత ప్రియే క్వాపిమే.
3. చిరం ధ్యాత్వా ధ్యాత్వా నిహిత ఇవ నిర్భయ పురతః
ప్రవాసే చా క్వాసం సఖిభి సకరోతి ప్రియజనః
జగజ్జీవారణ్యం భవతి హి కళత్రే పుష్పవతే
కుసూటానాం రాశౌ తదను మృదయం పవ్యత ఇతః.

రామునకేకాక నాటకపాత్రములం దితరులకుఁగూడ నీనిశ్చయమే కలిగినది. ఇదిగోఁ జూడుఁడు.

(1) చతుర్థాంకముందు సాధారణవాదాయనసంవాదములో దాండాదునుఁడు జనకుఁడు మాంసభోజనమును మానె నని చెప్పి యందుకుఁ గారణమేమని సాధారణి యుగ “నీతాదేవి కట్టిదైవదుర్విపాకము సంభవించిన దని విని యాయన వైఖానసవ్రతము పూనె” నని చెప్పెను.¹

ఇచ్చట “నట్టిదైవదుర్విపాక”మన నిందతోఁ గూడిన మరణ మని యూహింపవలయును.

(2) ఆయాంకమునందే జనకుఁడు శోకోద్రేకముచే-

“తనయకుఁ గల్గినట్టి యలిదారుణమా దురితంబుచేత నా మనమునఁ బాడుకొన్న ఘోరమయ్యుచు దెందముఁ గూడఁజేయుచుం దునియలుగాఁగ మక్కులుఁ ద్రుంచుచుఁ దెం పొకయింత లేక తా ననయముఁ బేర్చుచున్న దిది యాటుట గల్గి దిఁకేమి చేయును?”

అని విలపించి యాహూత చేసికొనుపక్షము నూహించి యట్లు చేసినచో మహానరకప్రాప్తి యగు ననుభయముచేత మాని యంతలో భూదేవి నుద్దేశించి-

“పూజ్యురాలవైన యోశనుంధరా ! నిజముగా నీవు గట్టిగుండదానవే-

“ఇరుఁడును వహ్నియు పునులు నీవును గంగ వశిష్ఠపత్నియుం దనమనుచు న్వముం దెలియు తదృజ్జులు వాక్కున విద్యపోలఁ దా జననమునందె నీవలన సంపదిశుద్ధయు నయ్యె నట్టి నీ తనయకుఁ గల్గినట్టి యలిదారుణహింసన మెట్లు లోర్చితో.”²

1. యదేవ్యాః సీతాయా. లాప్యశం దైవదుర్విపాక ముచక్రత్యై వైఖానసుః సంకృత్తిః.

2. అపత్యే య త్తాప్య స్తుతే మభవత్తేన మహతా విషక్త స్త్రీతేజః ప్రణీతకృపయేక వ్యథయతా పటు ర్ధారావాహీ నవజన చిత్రణాపి హి నమే నికృంత వైర్మాణి క్రకచ ఇవ మమ్య ర్విరచతి.

3. భూవతి వసుంధరే ! సత్య మతివృధాసి—

“తవం వహ్ని ర్మనయో వసిష్ఠమహిణీ గంగాచ యస్యా విదుర్వాహత్యైం యదివా రహో. కులగురు ర్దేవస్వయం భాస్వన విద్యాం చాగిద యా మహత భవతీ కుద్ధిం గతాయా. పునః ప్రస్యా స్వద్దహితు స్తథా విశఫసం కిం దాయజం మృద్యతా.”

అని యుపాలంభించి, దశరథునకును దశకును గల ప్రేమానుబంధముఁ దలంచి-

“అట్లునాపులఁ బూజుతు రత్తవాడు, అద్ది మనపట్ల విపరీత మయ్యె సరిగి తీవ్ర సంబంధబీజంబు నేగ నకట, బ్రతికియున్నాఁడ నేదుఃఖభాజనముగ. ¹

అని విలపించెను.

(3) ఆయంకమందే వశిష్ఠుఁడు కశ్యాపోద్ధర్త మగు నని చెప్పినట్లు, అయం ధతి కౌసల్యతోఁ జెప్పఁగా “మనోరథములే నశించిన నా కది సిద్ధిం చుట”ల్లని² యుత్తర మిచ్చెను.

(4) మఱియు నాయంకమందే కౌసల్యయు జనకుఁడును లవ్రునిజూచి యా తనిరూపమును బోల్చి సంభాషించుకొన్న కొంతసేపటికి జనకుఁడు-

“బాలునియందుఁ గాననగు బాలికపోడిమి రాముపోల్చియుం బాల న్వరూప మయ్యెడియ చక్కని కాంతియు నద్ది వాఁనియు”
కీలము నవ్వెయే వినయస్థియు నయ్యెడి-దేవి చిత్త మి
ట్లేలకో కానిమార్గమున నేడైతతోడుతఁ బర్య లెచైడిగ! ³
అని పరితపించెను.

(5) ఆయంక మందె లవ్రుఁడు సీతాపరిత్యాగమువలకు రామాయణకథ నే నెఱుఁగుదు నని చెప్పిన జనకుఁడును కౌసల్యయు నిట్లు విలపించిరి.

కౌసల్య—హావత్స! ముద్దలగుమ్మా ! ఏకాకిని వైవసీకీరకుసుమమున

కిప్పు డెట్టిదైవదుర్విలాసము ఘటెల్లెను ?⁴

1. కన్యాయాః కిల పూజయన్తి పితరో జామాతు కాస్తం జనం
సంబంధే విపరీత మేవ తదభూ దారాధనం తేషాం

త్వం కాలేన తథావిధో వ్యవహృతః సంబంధరీజం చ త
ద్వోతే స్తి వ్యవహితోఽనరతే సావస్య ధి స్తీరితమ్.

2. మతోఽత్రికాంతకురోరథాయా మ మేతత్.

3. వత్సాయా శ్చ రఘూవ్యవస్య చ శిశా వస్తి స్మృతివ్యవస్థే
సఃస్మృతిః ప్రతినింబితేన నిఖిలా వైవాక్యతిః సాద్యతిః
సావాడీ వినయ స్సవీవ సహజః పున్యామభావో వ్యసా
హాహా దేవి కిము త్పన్నై ర్నయ మనః పార్థివవం ధావతి.

4. కాసల్యా- హావత్సే ! ముద్దనుభి. క ఇదాశ్చిం తే కరీకుసుమస్య యుజితి దైవదుర్వి
లాసపరిణామ ఏకాకిన్యా నివతితః,

జనకుఁడు — హావత్స.

“టరువరాని యాపరిభవోగ్రతచే మతి సంతపింపఁగా

మోరవనంబు మధ్యమునఁ గ్రూరమృగంబులు చుట్టి భీకరా

కారత నార్వఁగాఁ బ్రసవకాలపువేదనఁ బొక్కుచు నిర్రా

ధారను గావుమయ్య నను దండ్రి యటంచును నెంత యేడ్చితో.¹

సీత మరణము నొందిన దన్నబుద్ధి లేనిదే వీరికింతదుఃఖము కలుగ నేరదు.

(6) కంచమాంకమందు సుమంత్రుఁడు లవ్రనిరూపము పరికించి రాముని పుత్రుఁ డనునూహపొడమ—

“హృదయమా ! వేఱుదారిని బరువెత్తెదవేల?

విధివశంబునఁ జెడె దాని బీజ మపుడ

యింక మనోరథ మీడేఱు లెట్లు లకట

మున్ను తీవయె తెగిపోయి యున్నచోటఁ

బూవు లాతీవ నెండిముఁ బూచులెట్లు.”

అని యాయూహను మరలించుకొనియెను. సీత నష్టమైన దని కాక వేఱొక యర్థమున కిచ్చట నవకాశములేదు.

ఈయుదాహరణము లన్నిటంబట్టి రామునకు నితరులకుఁ గూడ సీత మరణము నొందిన దనుదృఢవిశ్వాస ముండె నని నిరాఘాటముగా సిద్ధించు చున్నది.

వివిధమునను జూచినను రామునకు సీతామరణమునందు దృఢప్రత్యయ మున్న దని సహృదయులకుఁ దోఁపక మానదు. దుఃఖాతిరేకముచే నట్లు విలపించెను గాని సీత మృతినొందె నని చెప్పట రామునితాత్పర్యము గా దని విప్రలంభవాదు లందురు. దుఃఖాతిరేకముచేత నైనను సీత మృతినొందిన దను

1. జనకః- హావత్స !

మానం త్వయా పరిభవంచ వసంత ఘోరం

తాం చ వ్యథాం ప్రసవకాలకృతా మవాప్య

క్రవ్యాన్తగ్గేహ పరిః పరివారయన్

సంత్రస్తయా కరణ మి త్యసక్పత్ స్తుతోష్టి.

2. హృదయ కిమ్యథాపరిష్టవే.

మనోరథస్య య ద్విజం త త్తైవే వాదితోహృదే

అతాయాం పూర్వబాహాయాం ప్రసవ సోదృఢః కుతః.

కొని రాముఁ డట్లు విలపించెనా లేక జీవించియున్నదని నమ్మియు విలపించెనా! జీవించియున్న దనునప్పుకము రామున కున్న దని చెప్పుట కాధారములు లేవు. అట్టిసప్పుక మున్నచో నాతని కంతదుఃఖము కలుగనేరదు. రామునిశోకానుభవము మనమునఁ బట్టించికొన్నవారికి సీతాజీతాశ యాతని కున్న దను నూహ కలుగదు. ఆశోకానుభవ మెట్టిదో యిందుకమాతము.

(1) సీతను బరిత్యజింప నిశ్చయించుకొని యామెను విడిచి లేచివచ్చి—

“అయ్యో యిప్పుడు జీవలోకము తాఱుమాటైనది. రాముఁడు జీవించి యుండుటకుఁ బ్రయోజనము నేటితోఁ దీజినది. జగత్తు శూన్యారణ్యమై నది. సంసార మసారము. శరీరము కాష్ఠస్థాయము. దిక్కు లేనివాడ నైతిని. ఏమి చేయుదును! నాకు గతి యేది! ఖేను.

శోకానుభూతికొఱకే, నా తే వైతన్య మిచ్చె నా? కథవుం
డీకఠినాసులు వజ్రము, లై కీగులఁ బ్రిదులఁగొట్టె ననయం బకటా¹
అని విలపించెను.

(2) శంబూకవధానంతరము రాముఁడు పంచపటి సమీపించుచుఁ బూర్వపరిచితస్థలములఁ జూచుటచే శోక మతిశయింప—

“ఉరక యుండి యుండి కడు నుగ్రతఁ దాఱు విషంబుపోలికా
పారయుతంబుగా వదలఁ జయ్యనవచ్చు నలుంగులాగునా
బారుణహృద్వణంబు పయిఁ దద్దయు నొవ్వంగఁ గొట్టినట్టులం
గ్రూరత నాటి శోక మిదె క్రొత్తది వోలె నలంచు నక్కటా! ²
అని విలపించెను.

1. హంత సంప్రతి వివర్యస్తో జీవలోకః అద్యావశితం జీవితప్రయోజనం రాహస్య. కూస్య జఘ
నాశీర్ధారణ్యం జగత్. అసారః సఃసారః. కాష్ఠస్థాయం శరీరం. అకరణో స్థితిః రోమి,
శాగతిః. అథనా.

దుఃఖసంజేదసాదైవ రామే వైతన్యమాగతవే
మర్త్యపహతిభిః ప్రాణై ర్వజ్రకీలాయితం వృద్ధి.

2. చిరా ద్వేగారంభీ ప్రస్ఫుటఇత తీవ్రోవిమరసః

వత్స త్వ-వేగాత్ప్రచలఇవ కల్య ప్య శకలః
క్రూరోయాహగ్రంధిః స్ఫుటిత ఇవ మృష్యర్షణిపునః
పురాభూత శ్శోకో వికలయతి మాం మూలన ఇత.

(3) ఆనమయమందే మురల రాముని శోక మిట్లు వర్ణించెను.

“అలిగిభీర మగుట నగపడదు కయికిఁ, గాని లోన మిగులఁ గనలుచుండుఁ
గుతకుత మనుచు నుడుకు పుటపాకముగతి, గురుతరమగు రాముకరుణరసము.

అట్టియిష్టజనకప్రవినిపాతమువలనఁ గలిగినదీర్ఘ శోకముచేత రాముఁ
డిప్పు డెంతయు క్షీణించియున్నాఁడు. అతనిని జూడఁ గుఱుమసమబంధన మగు
నాహృదయము వడఁకుచున్నది”¹ అని.

(4) పంచవటిని దర్శించినప్పుడు రాముఁడు—

“ఈపంచవటిదర్శనముచేత—

అకటమోహంబు వన్నిప్పు డలమిగొనియె
సంతరంగంబులోపల నింతపట్టు
నడఁగి యుండి యుండి యిప్పుడుకడఁకరవిలి
మిగుల వ్యాపించుచుఁఖాగ్నిపొగయనంగ.

హాప్రియురాల ! జానకి !²

అని విలపించెను.

(5) ఆసందర్భమందే రాముఁడు—

అయ్యో,

“బలువగ బీటవాలు నెడ వ్రయ్యదు రెం డగునట్లు మోహ ము
గ్గలమయి చాలఁ జేడ్చడెడుఁ గాయము తెల్వి నకింపఁ బోదు లో
పలియుడు కట్టి కాల్చు మఱి భస్మము చేయదు మేను సంగసం
ధులు త్రిమలంగ మోదు మఱి శ్రంపదు ప్రాణము దైవ మక్షతా.
ఓహో,

“జనపదవాసులార ! పురసజ్జనులార ! వినుండి యింటిలో

జనకజ యుంట మీ కది యసమ్మత మయ్యెను శూన్యకాననం

1. అనిర్భిన్నో గభీరత్వా దంతర్హృదాఘనవ్యధః

పుటపాకప్రతీకాశో రామస్య కరుణారసః—

తేనచ తథావిధేప్తజనకప్రవినిపాతాః ద్దశా ప్రకృష్టవృద్ధతేన దీర్ఘ శోకసంతాపేన సంప్రతి
పరిక్షిణో రామధర్మః । తమవలోక్య కంఠిత మిత హసుమబంధనం మేన్మృదయమ్.

2. అనేన పంచవటిదర్శనేన—

అంతర్లీనస్య దుఃఖాగ్నో రహోద్ధామం బృతీవ్యతః

ఉత్పిడ ఇత ధూమస్య మోహః ప్రాగావ్యూహి మాన్,

హాప్రియోజానకి !

బునఁ దృణముట్లు వీడినను బుట్టద జాలి తలంపు లెంతయు
 స్వనమును నీటుసేయ గతిమాలుట నేచ్చెద నల్లఁబోకుఁడి.¹
 అని యేడ్చెను.

(6) మఱియు నానందర్థముందే రాముఁడు —

“వాసంతి, నేను—

కొలదిని ద్రిప్పినట్లు విషగుంభితదంతము నాటివట్టులున్
 గురుతరతీవ్రతన్ హృదయకోశమునందలి కీర్తి గోయుచున్
 బిరబిర శోకశంకువచె వేగముతోడుతఁ జీల్చుచుండఁగా
 స్థిరమతితో సహించితిని దీనికి నంతము గల్గు పెన్నఁడో.”

అని దుఃఖించెను.

(7) పంచవటియందే సీత తన కగపడినట్లు భ్రమించి రాముఁడు—

“కతినురాలా! జానకీ! ఇక్ష్వాక వక్త్రం నగపడుచునే యున్నదానవు.

నామిఁద మాత్రము దయలేదు, నీకు, హా! దేవి!

హృదయము వక్త్రలయ్యెడు దహించెడు లోపలితాప మెప్పుడుం
 ద్రిదిలెడు దేహబంధములు విశ్వము శూన్యము గాఁగఁ దోఁచెడున్
 ముదిరిన చిన్తుచీకటిని మున్నెడుఁ జిత్తము జ్ఞానశూన్య మై

1. కష్టం భోః కష్టమ్.

దలతి హృదయం శోకోజ్వలగా ద్విధాతు న భిద్యతే వహతి వికలః కాయో మోహం
 న ముంచతి చిత్తవాం । బ్యులయతి తమా మంతర్దాహాః కరోతి న భద్రసా ద్రవ్యచరితః
 ర్భగవత్పదే నకృంతతి కీర్తిమ్.

హేభాగవతః పారజానపదాః—

నకల భవతాం దేహ్యాః స్థానం గృహే భివరం । తతఃస్పృహమిత వశే శూన్యే త్యక్తా
 నచావ్యనుకోచితా । చిరపరిదితా మ్రేతే భావాః క్షధా ద్రవయంతి మా । మిత మశ్రే
 తై రచ్యాస్యాభిః ప్రసీదత యద్యతే.

2. అయి నానంది మయాఖిలు-

యథా తిరక్కిన వలాతకల్యం ద్రక్యప్త వఃతః కరిష్యమః
 తదైవ తీవ్రో హృది శోకశంకు ర్మర్యాణి కృతః క్షుపి క్షుపాః

గమరుడు మోహ మెల్లెడలఁ గప్పెడు నక్షట యేమిసేయుదున్.¹

అని మూర్ఛిలెను.

ఇట్టి పట్టు లింకింనుం గలవు. ఇ ట్లియుత్పటకోకము ప్రత్యాశ యే మాత్రమున్నను గలుగ నేరదు. కావున రామునకుఁ బ్రత్యాశయే లేదని చెప్పు కతవును.

మతియు నప్రమాంకమునం దంతర్నాటికానంతరము సీత గంగలో నుండి వెడలి వచ్చి సాక్షాత్తరించినపు డామెను జూచి రాముఁడు మూర్ఛ నొంది యరుంధతియాక్లానుసారముగా సీత యాతనిస్పృశింపఁగాఁ దెలివినచ్చి “అహో యిదేమిటి” అని నహర్వాద్యుతముగఁ-బరికించి “ఏమి! దేవయైవజాన కియా” అని చలికెను. ప్రేమపాత్రురా లైనసీత తిరిగి కనఁబడినందుకు హర్ష మును దలఁపనితలంపుగా వచ్చినందు కద్యుతముం గలిగిన దని తాత్పర్యము. ఇది యంతయుఁ దలఁపనితలంపుగాఁగలిగినది, కావుననే, రామునకు మూర్ఛ వచ్చినది. చిట్టచివరకు అరుంధతి రామునితో—

“అధ్వరమునాటి జాంబూనదాకృతికిని, మూలమైనట్టి ప్రియురాలి ముద్గరాలి ధర్మ మెప్పుడుఁ దప్పని ధన్యురాలి, ధర్మపథతి నేలుమో ధరణినాథ.”²

అన్నప్పుడు సీత తనలోఁదాను—

“అర్ధపుత్రుఁడు సీతముఃఖమునుబోఁగొట్టెనునా?—” అని సందేహించి రాముఁ డరుంధతికి “మీసెలప్రప్రకారమే”³ యని ప్రత్యుత్తరమియ “తిరిగి బ్రతికితిని”⁴ అని చలికెను. అరుంధతిమాటను బట్టి తన్ను రాముఁడు తిరుగఁ బరిగ్రహింపఁజేమో యను సందేహము సీతకుఁ గల్గినది.

1. అయి చండి బావకి! ఇత్తంతో దృశ్యవీ నా నుకం పనే.

హాహా! దేవి స్ఫుటతీవృతయం ధ్వంసతే దేహబంధః । శూన్యం మనోజగ దవిలబావల మంతస్త్వలామి! సీత స్మంధేతమసి విధుకో నుజ్జతి వాంతరాత్మా । విష్వక్తోహః శ్శయతి కథం బుందభాగ్యః కరోమి॥

2. (సమాశ్వాసపానందం) ఛో! కిషేతత్ (దృష్ట్వా సహస్నాద్యతం) కథం దేవీ! బావకి.

3. నియోజయ యథాభక్త్యం క్రియాం త్వం భక్త్యచారిణీమ్ ।

హిరణ్మయ్యాః ప్రతికృతేః పుణ్యాం ప్రవృత్తి జధ్వరే॥

4. అపిబానా త్యాగ్యపుత్రః సీతాయా ముఖం పరిహర్యం?

5. యథాభావత్యాదికలిత.

6. ప్రత్యుత్థితాన్తి.

మఱియు సీతాసమాగమ మైనవెంటనే లవణాసురుని జయించి శత్రు ఘ్నుఁడు వచ్చినాఁ డనువార్త విని రాముఁడు “ఇది యంతయు ననుభవించు చున్నను నస్తుఁజాలకున్నాఁడను. అభ్యుదయములరీతి యిట్టిదేకాఁబోలు”¹ నని పలికెను. “ఇది యంతయు” నన్నప్పుడు సీతాపునర్లాభము ను శత్రు ఘ్నువిజయము నేకకాలమందుఁ గలుగుట. ఇందు రాముఁడు నస్తుఁజాలనిది సీతాపునర్లాభమే గాని శత్రుఘ్నువిజయము కాదు. ఇది కూడఁ బ్రత్యాశా భావమునే తెలుపుచున్నది.

III. సీత జీవించియున్న దనునిశ్చయభావము గాని సందేహము గాని యొకవేళ రామునకున్నదనుకొన్నను దానిమూలమునఁ బ్రత్యాశ యున్నదని చెప్పు సవకాశము లేదు. ఏలనః—సీత పవిత్రచరిత్ర యని యెఱిఁగియుండి యు లోకు లామెపై నారోపించిన దోషమునుబట్టి లోకానురంజనమే పరమ ధర్మమని యెంచి ప్రాణసమానురా లైనయామెను విడిచిపెట్టిన రాముఁడు తిరిగి యాభార్యం దీసికొని వచ్చి యామెతో సంసారముచేయఁదలంచు నని యూహించుట కవకాశము లేదు. అట్టి తలం పేమాత్ర మున్నను రాముఁడు ధీరోదాత్తుఁడు కాకపోవలసివచ్చును. అట్టితలంపే రామునకున్నచో నశ్వమేధ యాగసంకల్పకాలమం దామెను దెచ్చుటకు యత్నము చేసియుండును. అట్లు చేయుక సీతా ప్రతికృతితోఁ గూడి యాగ మొనర్చెను.

ఎన్నివిధములఁ జూచినను సీతాపునస్సమాగమాశ రామునకు లే దని చెప్పకలేప్పుడు. ప్రత్యాశ లేక రాముఁ డనుభవించినశోకము కేవల కరుణ మే యగును. అప్రతర్క్యముగాఁ జిట్టచివరకుఁ గల్గిన పునస్సమాగమమువలనఁ గలిగినహర్షముచేఁ బుట్టినరసము కేవల శృంగారమే యగును. ఈరెండింటికి సంగాంగీభావము లేదు. ఇది సిద్ధాంతము.

ఈ సిద్ధాంతమునకు విప్రలంభవాదులు చెప్పనాశ్చర్యములఁ బరిశీ లింతము.

వేంకటరాయశాస్త్రులుగారు ప్రత్యాశలేకయే విప్రలంభశృంగారము కావచ్చు నని చెప్పటకు రెండుపపత్తులు కనఁబడిచినారు. “శాకుంతలమందు శాపక్షణము మొదలు, అంగులియకదర్శనక్షణపర్యంతమును దువ్యంతునిక

శకుంతలయందు ఎట్టిరతిగాని ఎట్టియాశగాని లేదు. మఱి ప్రత్యాశ లేదని చెప్పవలయునా?" అని మొదటియుపపత్తి. ఈ ప్రశ్నమున కుత్తరము శాస్త్రులుగారే యిట్లు చెప్పినారు. "అంగుళీయకదర్శనానంతరము ఆశగలదేగాని ప్రత్యాశ ఏమో?" అని. "ప్రత్యాశ ఏమో?" అనుటలో శాస్త్రులుగారిభావ మేమో తెలియకున్నది. అంగుళీయకదర్శనానంతరము ప్రత్యాశ యున్నదనియే చెప్పవలసియున్నది. విప్రలంభమున కది చాలును. అంగుళీయకదర్శనమునకుఁ బూర్వము శాపప్రభావముచేత దుష్కర్మమునకు ముఱపు పుట్టినది. ఈయనస్థ మూర్ఖునంటిది. అం దేరసమును లేదు.

"మాలతియందు ప్రత్యాశానందేహము కలదు:—

"న యత్ర ప్రత్యాశా మనుషతతి నో వా రహయతి ।

ప్రవిక్షి తం చేతః ప్రవికతిత మోహాంధకమసమ్" ఇత్యాది.

పూర్వోదాహృతలక్షణవాక్యములవలన ప్రాయశఃముగా అనురక్తప్రీతి పురుషులలో ఒకరు మృతిఁజెందిన అద్వితీయులు ప్రలపించుట పునస్సంగము లేకున్న కరుణ మగును. పునస్సంగ మున్న కరుణవిప్రలంభ మగును అని యేర్పడుచున్నది." అని శాస్త్రులుగారి రెండవయుపపత్తి. ప్రత్యాశ లేకయే పునస్సంగ మున్నమాత్రాన విప్రలంభశృంగార మగునను మాట పూర్వోదాహృతలక్షణవాక్యములకు విరుద్ధము గా వనఁ జెల్లెదగినది కాదు. మాలతీమాధవశ్లోకమునకు ప్రత్యాశ లేదని యర్థము కాదు. మనస్సు ప్రత్యాశ నవలంబించుటయు లేను విడుచుటయు లేదు అని శ్లోకార్థము. ప్రత్యాశయున్నదనియే దీనిభావము. ఈవాక్యము కథానాయకుఁ జైనమాధవునిది కాదు. మరొకరునిది. కథానాయక యగుమాలతి జీవించియున్నదా లేదా యనుసంశయము కలుగుటచేత మాధవునిచిత్త మత్యంతము కలఁతఁ జెందినది. సీత జీవించియున్న దనునమ్మకము రామున కున్నను పునస్సంగప్రత్యాశ యుండఁ గూడదు కదా !

ఇట్లు వాదించి యుఁ జిట్టచివరకుఁ బ్రత్యాశ యుండవలయునను వాదము నంగీకరించి శాస్త్రులుగారు "ఈనాటకమున రతి నాశమొదక ఉత్థటముగా నున్నందునను ప్రత్యాశయుఁ గలిగినందునను అంగి విప్రలంభమయినది. అని సిద్ధాంతము" అని సిద్ధాంతీకరించిరి. ఈసిద్ధాంతము నిలువఁదగినది కాదు. రతి యుత్థటముగా నున్న దనుటకు శాస్త్రులుగారు రుదాహరించిన

వాక్యము లన్నియు, సీతను దలఁచికొని రాముఁడు విలపించినట్లు. ఇచ్చట రతి శోకమును బోషించుటకే పనికివచ్చును గాని విప్రలంభమును సూచించదు. ప్రీతిరూపక మగురతి లేక శోకము పుట్టదు. ఇష్టవస్తువియోగమువలననే గదా శోకము పుట్టును. విప్రలంభశృంగారమునందలి రతి సంగసమీహారూపకము. అట్టిరతి యీనాటకమందు లేదు.

ప్రత్యాశ కలదనుటకు శాస్త్రులుగారు-

“వస్తుస్థితి యిల్లన్నను ప్రత్యాశ లేనిదే విప్రలంభ మెట్లగును” అనఁ గూడదు. ఏలన, ఋశ్యశృంగాదుల వాస్తులయందు రామునికి విశ్వాసము ఎప్పుడును అవ్యాహతము” అని చెప్పి యందునకుఁ బ్రమాణములుగాఁ బ్రథమాంకమందలి “లాకికానాం హి సాధూనా” మిత్యాదిశ్లోకమును, “తత్త్వశ్ర పూణ్ణోత్పంగా మాయుష్షతీం గ్రథ్యామః” అను ఋశ్యశృంగవాక్యమును, చతుర్థాంకమందలి “ఆవిరూపతశ్శోతిషాం బ్రాచ్ఛణానా” మిత్యాది యరుంధతి వాక్యమునుదాహరించిరి. ఇందు మొదటిశ్లోకము “కేవలం వీరస్రసవాభూయః-” “వీరమాతప్ర కమ్మ”-అని సీతకువస్థితుఁడు చేసినయాశీర్వాదము నస్తావక్రనివలన విని రాముఁ డన్నమాట. ఇదియు ఋశ్యశృంగుని యాశీర్వాదమును సీతకుఁ గుశలప్రసంగముటచేతనే చరితార్థము లయినవి. ఆమాటలు పుట్టినప్పటికి రామునకు సీతావియోగము కలుగ లేదు. వారిరువురకుఁ బునస్సమాగమ మగునని యాశీర్వదించుటకు నిమిత్తమే లేదుగదా !

“ఆవిరూపతశ్శోతిషా” మిత్యాదిశ్లోకము కొనల్యలో నరుంధతియన్నమాట- అందులోనుదాహృతమయిన “కల్యాణోద్గర్భం భవిష్యతి” యనువసిష్ఠవాక్యము ఋశ్యశృంగాశ్రమమందన్నది. అది రామునకుఁ దెలియదు. దాని నాధారము చేసికొని రాముఁడు ప్రత్యాశనొందు టెట్లు ?

నాటకమునకు శృంగారవీరరసములు రెంటిలో నేదో యొకటి యంగిగా నుండవలయు నని నాటకలక్షణము కావున సీనాటకమందుఁ గదలా మంగియగుట పాసంగ దని యింకొకవాదము. “శృంగారము గాని వీరము గాని యొకటే అంగిగా నుండవలయును. త్విరసరసము లన్నియు సంగములుగా నుండవచ్చును. నిర్వహణమందచ్చుతముండవలయు”నని సాహిత్యదర్పణము ¹

1. ఏకవివ భవే నంగి శృంగారో వీరవివహా ।

ఆంగ వశ్యేరసా సర్వే కార్యనిర్వహణే ద్యుతయ

దీనికి టీక యిట్లున్నది:—

ఉత్తరరామధానమునిమిత్త మొక్కరసమునే యంగిని చేయవలయు నని (దీని)యర్థము. శృంగారముగాని వీరముగాని యని యారసములఁ జేర్చునుట సముచితరసనూచకము. దీనివలన నుత్తరరామచరితమందు కరుణమునకును, ప్రబోధచంద్రోదయమందు శాంతమునకు నంగిత్వ మువ్యాహతము. కావుననే ధ్వనికారుడు:—

ప్రబంధమున కుత్తరము కలిగించుటకై ప్రసిద్ధ మగునానారసనిబంధ నములో నేదో యొకరసము నంగిగాఁ జేయవలయు” నని చెప్పెను.¹

ఈటికావాక్యముచేత నీయాక్షేపము ప్రతిహత మయినది. భవభూతి వీరరసప్రధానముగా మహావీరచరిత్రయు, శృంగారరసప్రధానముగా మాలతీ మాధవమును రచించి కరుణరసప్రధానముగా నీయుత్తరరామచరితనాటకము చించిన ట్లగవడుచున్నది. నాటకము సుఖాంతముగా నుండవలయు ననునూ హతోఁ జివర సీతారాముల పునస్సూర్యగమ మతికెను. ఆయతు కతుకుగానె యున్నది గాని యేకాన్వయ మగునట్లు పూర్వకథతోఁ గలిసిపోలేదు.

మృతినొందిన భార్యకుఁ బ్రతికృతిచేయించి యదియే సహధర్మచారిణిగా యజ్ఞ మొనరించుట ధర్మశాస్త్రవిరుద్ధము కావున సువర్ణవికార మగుసీతాప్రతి కృతితో నశ్వమేధము చేయఁబూనినరామునకు సీతాజీవితత్వనిశ్చయ మున్నద నక తప్ప దని వేటొకవాదము. దీనికిఁ బ్రమాణముగా—

“యస్యభార్యా విదూరస్థా, పతితా దూపితాపివా

అనిచ్చుః ప్రతికూలావా, తస్య ప్రతికృతౌ క్రియా.

అనుశ్లోక ముదాహరింపఁబడినది. సీత జీవించియున్న దనుకొన్నను, ఈధర్మశాస్త్రవాక్యమున కిచ్చుటఁ బ్రవృత్తి యెట్లో విప్రలంభవాదులు చెప్పవలసియున్నది. “విదూరస్థా” యనుపద్యులోఁ బడవలయును గాని సీత

1. “ఉత్తరరామధానము ఏకవిద రసాంగిత్వేన వివేకయితవ్య ఇత్యర్థః । శృంగారో వీరో వేది కథనంతు సముచితరసనూచకం । లేనోత్తరరామచరితే కరుణాస్య ప్రబోధచంద్రోదయే శాంతస్య ధాంగిత్వ మువ్యాహతం॥

అతఏవోక్తం ధ్వనికృతా—

ప్రసిద్ధిపీ ప్రబంధానాం నానాభాసనిబంధనే । ఏవోర సోఽగీక ర్తవ్య క్షిప్త ముత్తర్రసమిచ్చతా ఇతి—

మఱియొకపద్దులోఁ జేరుట కవకాశము లేదు గదా ! ఈపట్టన విదూరస్థ యనఁగా యజ్ఞకాలమునకు వచ్చుటకు సాధ్యముకానంత దూరమందున్న దని చెప్పవలయును. సీత యంతదూరములో నున్నదా ? లేదు. వాల్మీకితపోవన సమీపమందుఁ గదా లక్ష్మణుఁ డామెను విడిచినది. అది యయోధ్య కర్తవ్యం త దూరము కాదు. ఏమాత్రము ప్రయత్నముచేసినను యజ్ఞమున కామెను రప్పించుట కవకాశ మున్నది. అట్టి యత్నమే జరుగలేదు. ఇదియుఁ గాక, నాటకమునుబట్టి యజ్ఞసంకల్పకాలమందు సీత రసాతలమందున్నది. రసాతల ముం దున్నను విదూరస్థ యందురా? అట్లయిన మృతినొందిన దానిని గూడ విదూరస్థగా నేల యెంచరాదు? సీతాజీవితత్వమందు రామునకు నిశ్చయజ్ఞాన మారోపించుట కాధారము లేమియు లేవు. బంగారుసీతతో నశ్వమేధము చేయుట వాల్మీకిరామాయణమందే యున్నది. రామాయణమందున్న దానినే గ్రహించి భవభూతి దానికి మెఱుఁగుపెట్టెను. సీత నప్తమయినదని యెంచియు నామె బొమ్మనే పెట్టుకొని యశ్వమేధము చేయఁబూనుట రామునకు సీత యందుఁ గలప్రీతి కుత్సర్హము కలిగించుచున్నది. దీనిని బెద్దగుణముగా గ్రహిం పవలసియుండఁగా ధర్మశాస్త్రదృష్టిచే దోష మని వాదించువాదము సరస మయినవాదము కాదు.

ఏవిధమునఁ జూచినను సీతాపునస్సమాగమవిషయములో రామునకు సమీపా గాని ప్రత్యేక గాని యున్నదనుట కాధార మేమియు లేదు. కావున నీనాటకమందు ప్రధానరసము కరుణమే యని సిద్ధాంతము.

గ్రంథ స్వీకారము.

ఆర్యులజన్మస్థానము:—(The Home of the Aryas, by Pandit Lakshmidhar kull, M. A. M. O. L. Delhi University Publication No. 2.) ఈ గ్రంథము ఢిల్లీ విశ్వవిద్యాలయమునందు సంస్కృతపండితులగు లక్ష్మీధరపండితునిచే నాంగ్లమున రచియింపఁబడినది. గ్రంథకర్త రచించిన కాలిదాసునిజన్మస్థాన మనుగ్రంథ మిప్పటికయం దిదివఱలో విమర్శింపఁబడినది—ప్రాచీనార్యులు ప్రళయమున యూరపుఖండమునఁ గాని మధ్యాసియా యందుఁ గాని నివసించి రనియు నచ్చటనుండి కాలక్రమమున నితర దేశములకు వలసపోయి రనియు ప్రాచ్యపాశ్చాత్యపండితులు చర్చించియున్నారు. కీ. శే. బాలగంగాధరతిలకుపండితులు తమగ్రంథమున (Arctic Home of the Vedas) వేదములందలి విశేషాశములను సంగ్రహించి ఆర్యులు వేదములు రచించినపు శుత్రరద్రువమునకు సహజమున నివసించి రని సిద్ధాంతీకరించిరి. పామిరుపీతభూమియే వారిప్రథమనివాసస్థాన మని మానియరునిల్లి యముగారును, యూరపుఖండనే యని లాతము, బెస్సీ, గీగరు, పోప్ మొనలగువారును తమతమసిద్ధాంతముల కనుగుణముగఁ జర్చించిరి. లక్ష్మీధరపండితులు వారిసిద్ధాంతముల నిరాకరించి, హిమాలయపర్వతములందలి సప్తసింధూ ప్రాంతమే వారిజన్మస్థానమై యుండు నని విపులముగఁ జర్చించి నిర్ణయమొనర్చి యున్నారు. వీరియాశయములు భాషాపరిణామశాస్త్రవేత్తల యభిప్రాయములతో నేకీభవింపకపోయినను, వీరిగ్రంథ మండఱకు నాదరణీయ మని చెప్పవగును. గ్రంథకర్తగారి నూతనదృక్పథము ననుసరించి, పండితు లార్యుల జన్మస్థాననిర్ణయమునకై యత్నింపవలసియున్నది.

శ్రీనూతనధర్మము—ఇది రాజమహేంద్రవరము హిందూసమాజము వారిచేఁ బ్రచురింపఁబడినది. దీనిని బరిషత్తాగ్ర్యాలయమునకు మ॥ రా॥ న్యాయతి నుబ్బారావుపంతులు బి. ఏ., బి. యెల్., గారు దయతోఁ బంపించిరి. ఇందు ధర్మాధ్యాయము, ప్రమాణాధ్యాయము, సాధనాధ్యాయము, తత్త్వాధ్యాయము నని నాలుగుభాగములు. ప్రతిభాగముననుఁ ధర్మప్రకరణము, సృతి ప్రకరణము, ననియిట్లు 3, 5, 10, 6 ప్రకరణములు గలవు. 285 పుటలు

డ. క్రొ. సనాతనధర్మముల ముఖ్యోద్దేశము బాగుగాఁ దెలిసికొనఁజాలక పాశ్చాత్యనాగరకతాసంపుర్ణమున నిరసనభావముం జూపుచున్నవారికిని విద్యార్థులకును గృహస్థులకును సాధారణజ్ఞానవంతులకును సులభముగాఁ దెలియునట్లు నడుమనడుమ స్లోకములతోఁ జక్కనివచనమునఁ దాత్పర్యముతో బహువిధములగు ధర్మభోధ లిందుఁ జేయఁబడినవి. రాజమహేంద్రవరపు హిందూసమాజమువారి గ్రంథమునందుఁ బరిష్కలుగావించి బహుమతులంగూడ నిచ్చుచుందురు. ఇహపరసాధనమైన ప్రోత్సాహముం గలిగించు సీసమాజమువా రెంతయు వందనీయులు. ఈ గ్రంథమందలి వాక్యశైలిం జిత్తగింపుడు-

“ధరించునది కావున ధర్మ మనియు విశ్వమంతయు దీనిచే ధరింపఁబడుచున్నది గావున ధర్మ మనియు వండితులు ధర్మశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తిని జెప్పచున్నారు. లోకములోని ప్రతివస్తువునకు నేదో యొకముఖ్యమైన నైసర్గికధర్మమున్నది. అది యాధర్మమును విడిచిపెట్టినయెడల నాశముఁ జెందును. అగ్నికి వేడి, జలమునకు ద్రవత్వము, సూర్యునితాకికి లోహమునాకర్షించుశక్తి, ఇట్టివి ధర్మములు. ఇట్లే మనుష్యునకు మనుష్యత్వము ధర్మము. వస్తువునకుఁ బశుత్వము ధర్మము. అనఁగా నేకైకేతకపోయిన మనుష్యుఁడు మనుష్యుఁడుకాఁడో పశువు పశువుకాదో ఆశక్తియే ధర్మ మగును.”

ఇంతస్పష్టముగాఁ జెప్పినను గ్రహింపఁజాలనివా రుండురా? ఇంతకంటె ధర్మవిషయము తేలికగాఁ దెల్పుమాటలు గలవా? ఆంధ్రలోక మీసమాజమువారి గ్రంథములం జదివి యానందించుంగాక. మతాభిమానము ధృఢపడుంగాక. దీని వెల రు 1—0—0. రాజమహేంద్రవరములోఁ బైసమాజము వారియొద్దనే దొరకును.

భారతీయచిత్రకళ—

గ్రంథకర్త శ్రీయుత తలినెట్టి రామారావు, బి.ఏ., బి. ఎల్., గారు. ప్రకాశకులు చేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు. ఆంధ్ర గ్రంథమాలలో నిది ౧౩ వ కుసుమము. ఇందుఁ బండ్రెండధ్యాయములలో హైందవచిత్రలేఖనోదయము, పౌద్ధలకాలము, అజంతగుహలు, బాఫ్ సెంహళము, చిత్రలేఖనము క్షీణించుట, మొగలుచిత్రలేఖనము, రాజపుత్రచిత్రలేఖనము, ఇక్ష్వాపికాలము, ననుభాగములలో నాయావిషయమై చర్చించియు

న్నారు. “మనయాంధ్రదేశమున జాతీయచిత్రకళ ప్రాముఖ్యము వహించుచుండుటవలన రవివర్మచిత్రములవలనను, పాశ్చాత్యచిత్రములవలనను వ్యాపించిన ఐరోపాచిత్రరచనావ్యామోహము తగ్గజొచ్చినది. ఇట్టియదనున ప్రాచీనకాలమునుండి భారతదేశమున చిత్రకళపొందిన మార్పులను, దానియాభివృద్ధియును తెలుపుచరిత్ర ప్రజల కందజేసినయెడల నీప్రబోధమునకు లాభము చేకూరువనునాశతో నేనీదిన్నగ్రంథముచు వ్రాసితిని.” అని గ్రంథకర్త తాత్పర్యము వ్రాసియున్నారు. ఈమాటయే “జాతీయచిత్రరచనయందు విముఖులై యున్న యాంధ్రులను గొందఱునైనను సుముఖులను జేయఁగలుగు” నని మాయాశయముచు వ్రాయున్నది. రామారావుగారు చిత్రలేఖనకళయందుఁ బ్రసిద్ధిని వహించి యున్నవారు. తమయభివృద్ధియును నితరసహాయమునను జాతీయచిత్రకళయందలి యాన్నత్యముచు మనయెదుటఁ జెప్పుచున్నారు. ఈపుస్తకమునందున్నయనేకవిషయములను గ్రహించి చిత్రకళాభివృద్ధిలు, గుఱుమాలులు, జ్ఞానువులు భారతీయచిత్రకళాచరిత్ర యందు వెల్లడియై యీ గ్రంథమునం దెల్లవిషయములను జేసిన పూర్వగ్రంథమును రామారావుగారిచేత వ్రాయించి దేశోపకారమును గళాభివృద్ధియుం గావించుచుగాక - వెల రు 1-0-0. చెన్నపురి ఆంధ్రప్రదేశ్ కళాకార్యస్థానమున దొరకును.

రఘురంగేశభనము—

ఇది కాళిదాసమహాకవి సంస్కృతరఘువంశమునకుఁ దెనుఁగువచనము. ప్రస్తుతము కాకినాడ కల్యాణకచ్ఛేరీలో నుద్యోగిగానున్న శ్రీయుత బండారు తమ్మయ్యగారు రచనవాదకులు. పదొమ్మిదిసర్గములుం బదొమ్మిది ప్రకరణములుగఁ దెనిఁగించిరి. భాషాంతరీకరణము స్వచ్ఛపదసుటితమై యొప్పుచున్నది. ఒకొక్కచో వ్యాఖ్యానములోని వాక్యములు మూలములోఁ జేర్చిరి. శ్లో. అథ సమావప్యతే కుసుమై ర్నవై స్రమివ సేవితు మేకనరాధిపమ్

యమకుబేరజలేశ్వరవజ్రాం సమసురం మఘ రక్షితవిక్రమమ్ ౬-౨౫

“సమంచితపరార్థమంబున యమవరుణకుబేర మహేంద్రాదిదిక్పాలురతో సమంబుగ లోకభారమును వహించు నాసార్యభౌముని సేవించువాఁడైనసంతుఁ డుత్తరీక్షహస్తేనో చేయా ద్రాజాపం దైవతంగురు” యను ధర్మమును దలంచికాఁబోలు నవకుసుమసంభృతుఁడయి చనుదెంచెను.”

సేవించువాడై యనుటకంటె (సేవించును) “సేవించుటకువలె ననుట యే లెస్స యని తలంచెదము-ఒకొక్కచోఁదెనిగింపు ధారాళముగానుంచును, ఒకొక్కచో మూలములో నున్నట్లేయుండును.

నీవారపాకాదికడంగరియై రామ్యశ్యతే బాసవదై ర్షకిచ్చిత్” ౧-౬

“వన్యనీవారపాకాదులను జనపదములనుండి కడంగరియములు నచ్చి భక్షింపవుగదా”

శ్లో. కృతాజ్ఞలిస్త్ర యదప్పు సత్యాన్న భక్త్యత స్వర్గఫలాన్మరొర్మః

తచ్చిస్త్రమానం సుకృతం తవేతి జహాత లజ్జాం భరతస్యమాతుః ౧౭-౧౬

“ఆతఁ డచ్చట భరతునితల్లిని గాంచి యంజలియొనర్చి “అమ్మా ! స్వర్గ ఫలదాయక మగుసత్య వ్రతమునుండి భవ్యత నొందకుండ మాజనకుని గాపాడి నది తలంచిమాడ నీసుకృతమేగదా”యని ప్రియవచనములు వలికి యామె లజ్జను బోనడంచెను”

ఈ గ్రంథమును జదివిన సంస్కృతరఘునాథము జనువలేదను కించ యుండదు. భాషాపాటవమును బట్టి యిది కళాకాలవిద్యార్థులకుఁ బఠనీయ గ్రంథముగా నేర్పఱుపవచ్చును. అక్షరార్థము బుటలయకుగల దేశనామాదులు భాగోళాదివిషయములు సూచింపఁబడియున్నవి. వెల విద్యార్థులకు రు 1-4-0. ఇతరులకు 1-8-0 భాగములుకూడఁ దొరకును.

తిరప్పావ్రు:—ఆంధ్ర ప్రతిపదార్థతాత్పర్య స్పాదకేశార్థసహితము. శ్రీ ఆండాశచ్చగారి ద్రవిడమూలమును దానికి శ్రీనారాయణవచనము వకుళా భరణముగారిచే విరచింపఁబడిన యాంధ్ర ప్రతిపదార్థ తాత్పర్యానులును గలవు. ద్రావిడమూలమును దెనుఁగిత్తరములలోనే యున్నది. ముప్పదిపాటలు క్రానుసెజ 102 పుటలు. వెల రు 0-6-0. కావలినవానికి, 22 పచ్చయ్యప్ప మొదలిపిథి కోమలేశ్వరంచేట, చెన్నపట్టణములో పై శ్రీవకుళాభరణముగారియొద్దనే దొరకును.

భారతకథలు—ప్రాద్దుటూరు జిల్లామునుసలుకొర్లు గుమాస్తా ము॥ రా॥ శ్రీ వెల్లాల మైసూరయ్యగారిచే రచియింపఁబడినవచన గ్రంథము. “విద్యార్థిబృందమున కుపయోగించు ననుకొని భారతములో కొన్నినీతియుక్త

ములగు కథల నేరి యిందు వ్రాసికొంటిని దానిలోని పద్యములే కొన్ని యిందు పొందుపఱచితిని" అని కవిగారు మొదట వ్రాసియున్నారు. ఇందు 1. మంత్రరాజము 2. ఊర్వశీశాపము 3. పతివ్రతాశాపము 4. పతివ్రతామాహావ్యము 5. అష్టావక్రు చరిత్రమునున్నగు పదికథలుగలవు. వచనముచక్కవిడి. నిర్దోషమైనది గాని యక్కడక్కడ "వాఒక్కఁడని నేను వశీకృతుని జేసికొనలేకున్నాను (1 పుట) నాఅత్తగారికి (4 పుట) ఇట్లనవసరముగ విసంధులును "తల్లియని జీరుటఁబాసియే" (11 పుట) కన్నులెరఁజేసి (23 పుట) ఇట్టియక్షరముల ప్రమాదములును గలవు. వానికేమి మంచికైలిలో వ్రాయఁబడియున్నది. నీతులు బోధించుచు, పెద్దతరగతి విద్యార్థులకుఁ దగియున్నది. 50 పుటల గ్రంథమునకు రు 1-0-0 వెల వేయఁబడినది. వెల యధికముగా నున్నదని తలంతుము. కైలికై కొన్నిపంక్తులు:—

"ఊర్వశి యుష్టససంగమా కాంక్షుంజేసి యరుదెంచెను. చంద్రికాధవళ దుకూలుంబుగట్టి యున్నది మృగమదకర్పూర కుంకుమోన్మిశ్రిత సుగంధంబులదియున్నది. వివిధసురభికుసుమవిసరంబులు ముడిచియున్నది. మనోమయ భూషణాలంకృతయై యున్నది. నిలుకడ వదసిన క్రొవ్వెఱుంగుఁ దీగయుంబోలె యున్నది"—(పేజీ 9.)

నూజివీటి పథువులగు అప్పారాయలపంశచరిత్ర. సంకుచితము:—
శ్రీరాజారంగయ్య అప్పారావుబహద్దరువారి ఉన్నతపాఠశాల ఉపాధ్యాయులు ధన్యారాజ అప్పారావుగారిచే భాషాంతరీకరణము. మాతృక దీనికి పైయున్న తపాఠశాలలోని యుపాధ్యాయులు వి. సుందరమయ్యగారి యాంగ్లేయగ్రంథము. ఇందు బసవనదాడనాథుఁడు కళింగరాజ్యసామంతుత్వము, విద్యావగర సామంతుత్వము, విజయప్పారావుగారు గోలకొండ సామంతుత్వము, వైజాము సామంతుత్వము, రాజానృసింహ అప్పారావువారు, రాజా వెంకయ్యప్పారావు బహద్దరువారు, ఆంగ్లేయసామంతుత్వము, రాజానారయ్యప్పారావు బహద్దరువారు. ఇత్యాదిగా నూజివీటిశాఖ, శనివారప్పేటశాఖ వారివారిపంశాపధులు వ్రాయఁబడినవి. అందును పటములు గూడఁ జేర్పఁబడినవి, కాకతిరాజ్యము మొదలు (12 క్రి. శ.) నేటివఱకుఁ గలతత్సాధనములలోని ప్రభువులు వారిపంశములుం దెలుపఁబడినవి. ఇప్పటినూజివీడుభూస్థితియుఁ దెల్పుఁబడినది. దీనివెల రు 0-4-0.

✓ తిరుగుడు పెండ్లి:—అంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల 65 పుష్పము. శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు రచించినది. వేంకటపార్వతీశ్వరకవుల కిరుప్రకరకు నొక్కనాటిరాత్రి యొక్కరీతిగ నే వచ్చినస్వప్నములోని వృత్తాంతమంట- వెల రు 1-8-0. పితాపురములో నాంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయములో దొరకును.

రాసిలస్:—ఇది సుఖదీపనా న్వేషకుఁ డగు అబ్బీనియారాజపుత్రునికథ. ఇంగ్లీషులో బాన్సుకావి రచించిన దానికిఁ బ్ర॥ శ్రీ కూచి నరసింహము బి. ఏ. గారు కావించినయాంధ్రీకరణము. 272 డ- క్ర- పుటలు. 48 ప్రకరణములు. మూలగ్రంథస్థము లగునగరనామములుఁ బురుషనామములు న స్త్రీయుంచుటచే నభ్యాసము లేనిమనఁజెవికిఁ గ్రొత్తగానుండి చదువుచున్నపుడు నడుమనడుమ నష్టవచ్చుట తప్ప తైలిలో నిమ్మొన్నతములు లేవు. మృదుమధురకవిత్రయోగము సరసింహకవిగారి కభిరూపము. సంస్కృతాంధ్రకవములు సరళములుగాఁ బ్రయోగింపఁబడును. వెల రు 0-14-0. పితాపురములోఁ గవిగారియొద్దను, విశాఖపట్టణమండలము ఎలమంచిలి తాలూకా మెఘపాక గ్రామమున యం. యస్. శాస్త్రి అందు సన్నువారియొద్దను దొరకును.

లీలావతి:—అంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల ౬౬వ పుష్పము. గ్రంథకర్త బ్ర॥ నందివాడ కామేశ్వరరావు బి. ఎ. గారు. “ఈనవల దేనికి ననువాదము గాని దొంగతనము గాని కాదు. ఒక్కనాళ్ళము ఒకయక్షుర మెటనుండియు దీసికొనలేదు. ఈనవలలో వచ్చుచేర్లు మూర్తము బుగాళాపే ధ్వించవలసిన చ్చినది” ఇత్యాదిగాఁ గవిగారు తెల్పుచున్నారు. తమ తప్పుడుగారి యుత్సాహమువలె యీనవలను గవిగారు వ్రాసినారంట. స్వతంత్రనవలలను వ్రాయుటయే భాషకుఁజాలఁ దోడ్పాటుచేయుట యని నూయభిప్రాయము. వెల 1-8 0.

అష్టావక్రగీత:—అష్టావక్రమునీంస్రనిచే జనకచక్రవర్తి కువదేశింపఁబడిన సర్వోపనిషత్సారసంగ్రహము. ముముక్షుజనోపయోగమైనది. దీనికి బండాల్లంక వాస్తవ్యులగు బ్ర. వేరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే రచియింపఁబడిన యాంధ్రతాత్పర్యముం తేర్చి కాకినాడపురవాస్తవ్యులు ప॥ వ॥ డి॥ పెన్ననరు మ॥ కామర్షి వేంకటసుబ్బయ్యగారు ప్రకటించిరి. ఈపుస్తకమును శ్రీకరమ

హంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీపరమశివేంద్రస్వామివారు చక్రగౌరీ బరిష్ఠరించిరి. గ్రంథాదిని 16 పుటలు కథాసంగ్రహము కూడఁ జేర్పఁబడినది. వెల 0-12-0 కాకినాడలో నున్న గ్రంథప్రకాశకు లగు వేంకటసుబ్బయ్యగారియొద్ద దొరకును.

హరిహరగుహ భజనోత్సవచంద్రిక:— ప్రథమ భాగము. (1. నిత్యోత్సవ పద్ధతి. 2. పక్షోత్సవపద్ధతి) బ్రాహ్మకాండమూసి రంగనాథలయ్యగారిచే రచియింపఁబడినది. ప్రకాశకులు పై కానుర్ని వేంకటసుబ్బయ్యగారే. 34 పుటల విశేషపీఠికగలదు. కీర్తనలు ప్రార్థనశ్లోకములు దండకములుం గలవు. కీర్తనలకు విషయనూచికలదు. నమమనమమ చెప్పవలసిన పుండరీకములు గలవు. పక్షోత్సవ ప్రకరణము-ఏకాదశి, శ్రీరామనవమి, గోకులాష్టమి, ఏకాహం, సప్తాహం, మొదలగుసందర్భములలోఁ గీర్తనచేయుటకుఁ జాలితోడ్పడును. ఇందు భజన పద్ధతు లనేకములు గలవు. దీపము చుట్టును దిరుగుచు చేయుభజన, స్త్రీలు బాలికలు వంగుకొని చేతులతోతాళము వేయుచు దీపముచుట్టు తిరుగుచుఁ బాడుచుటలు, నొకరిబుజములమీఁద నొకరు చేతులుంచి దీప ప్రదక్షిణముచేయుచుటలు మొదలగునవి పెక్కులుగలవు. తెనుఁగు, సంస్కృతము, మరాఠీ మున్నగుభాషలలోఁ గలవు. వెల రు 1-4-0.

వీరశైవవివాహవిధి:—లింగ బ్రాహ్మణులగు వీరశైవులవివాహవిధానము, సతీకము. చిదిరెనుకము వీరభద్రశర్మగారిచే వ్రాయఁబడిన యాంధ్రటిప్పణితో రావికోట వీరయ్యగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. వీరభద్రశర్మగారు వ్రాసిన పీఠిక గలదు. గ్రంథప్రకాశకులసంక్షిప్తవంశసంచయము పద్యములు వీరభద్రశర్మగారు రచించినవి ముందుఁగలవు. పారోహితులు తప్పక గమనింపవలసిన ప్రధానవిషయములు మొదలను దెల్పఁబడినవి. దీనివలనఁ బారోహితుఁడుపంచామృతములు పంచపల్లవములు పంచగవ్యములుసంగ్రహించుటకు వానివివరము దర్శకూర్చము దర్శపవిత్రము చుట్టువిధానము ఆవాహనీయుద్ర స్థాపినియుద్ర మొదలగుముద్రలక్షణము తెలిసికొనుట కత్యంతసహాయకారిగా నుండును. ఏసమయమున నేవస్తుప్రకావలయునో తెలిసికొనుటకు వీలగును. వివాహవిషయమై మంత్రాదులను మనము వివరింపఁబనిలేదు. ఇందు వివాహపూర్వదిశకర్తవ్యము గణపతిపూజమొదలు నాకబలి గృహప్రసేకము శివసంకల్పము అశీర్వాదమం

త్రములవలనకు సంపూర్ణముగాఁ గలదు. ఈ గ్రంథము వ్రేక్షించువారు రావి కోటవీరయ్యగారు చందుపట్ల, భవనగిరితాలూకా వైభాం అని వ్రాసి తెప్పించుకొనవలయును. వెల రు ౧.

కవిత్వచింతామణి:—గ్రంథకర్త శ్రీయుతులు చదలువాడ కోటినరసింహముగారు. వీరు తా మాంధభాషాపరిజ్ఞానము నాజ్ఞించుచు విద్యాధిదశలోఁ బఠించిన గ్రంథముల సారాంశమునే కవిత్వచింతామణి యనునీ గ్రంథముగా రచించిరి. ౧౦ ప్రకరణములు. కవిత్వము చెప్పుటకుఁ గావలసిన వ్యాకరణము ఛందస్సు, కావ్యలక్షణములు నిందు సంగ్రహముగ సుగమముగఁ దెల్పుబడినవి. చక్రబంధాదిలక్షణములు, గర్భకవిత్వలక్షణములుం గలవు. ఈకూర్పు నభినందించు పలువురు పండితుల యభిప్రాయములు మొదటఁ జేర్పబడినవి. బ్ర॥ జనమంచి కేశాద్రిశర్మగారు, కవిభాషణ కవిరాజు శ్రీవత్సవాయ వేంకటసీలాద్రిరాజుగారు మున్నగువారు మంచియభిప్రాయముల నిచ్చియున్నారు. వెల 0-12-0 గ్రంథములు, పై కోటినరసింహముగారికడ గుంటూరు జిల్లా సత్రెనపల్లితాలూకా ఊటుకూరులో దొరకును.

హరశతకము:—ఇదిధర్మ, నీతి, తత్వబోధకమగునటులు గవర్నమెంటు మేడపాడు గ్రామవాసియు, బోర్డుబాలికాపాఠశాల ప్రధానోపాధ్యాయులు నగు బ్ర॥ శ్రీ పెండ్యాల నారాయణశర్మగారిచే రచియింపబడినయది. ఈశతకమును దల్లిగారి కంకితముచేసిరి. ఉప్పేర్లగోత్రజులు మాళిన వేంకటరాజుగా రీశతకము నచ్చువేయించిరి. కొన్నిపద్యములు మచ్చునకుఁ జూపబడుచున్నవి. క. శ్రీకంఠ వినము మనవిని, నాకంటెను భక్తులుండు నయముగ వారికా సాకుట కరిగెడితే నను, గ్రీకంటిని నైనఁ జూడు కృపయుంచి హరా.గిం క. ఒకదానినుండి చిత్తం, బొకదానికిఁ జెందు మధ్యనుండెడి రూపే వికలత్వ ముండనేరని, సకలాత్మని రూపమంద్ర సర్వాత్మహరా. ౨౬.

భూషణాలంకృతంబుగఁ జేసి వేంచేయ శోభితంబుగఁ బరంజ్యోతి యగుచుఁ
గామధేనువు పైనుండి కడలిరాఁగ

మూషికము నెక్కి గణపతి ముందునడువ, వేంక.

F 2

శిథివాహునకుఁ బాశుపత మొసంగిన యట్టి యాదిదేవుండు రెండవదినమున
నఖిలవైభవముతో హాయిగా భూతవాహనముపై వేంచేయునపుడు పెంట
స్వస్తివాచన మగ్రజన్తులు పఠియింప సద్భక్తజను లెల్ల సన్నుతింపఁ
బాలుసీరును వేటు పఱుచు వారునమందు సర్వాంగభూషణశాలియగుచుఁ
గనులపండువ నూరేగి కడలిరాఁగ

మూషికము నెక్కి గణపతి ముందు నడువ, వేంక.

F ౩

దివ్యరత్నమయూఖ దేదీప్యమానంబు లైవట్టి ఘనకీర్తాంగదములుఁ
గల్గ్వావతంసము ల్లరభూషణంబు లుంగరములుఁ బరకము ల్లంటుసరులు
భుజకీర్తులును గరంబుగ నొప్పపూలదండలుదాల్చిభవుఁడుమూడవదినమున
లావణ్యముగను నైలాసవాహనమందు వీధిలో వేంచేయ పెంటడిగను
సింహమున నుండి యూరేగి చెలఁగి రాఁగ

మూషికము నెక్కి గణపతి ముందు నడువ, వేంక.

F ౪

వాల్మవదినమందు నాగభూషణుఁడు కుంజరముపై నికవొంద సరసముగను
గలువ పువ్వులచాయ వలువగట్టుక పంచరంగివర్ణపుఁ బట్టు రవికందోడిగి
నిండు పున్నమిరేయి గండుచంద్రుని సాటి కొమరొప్పు ముత్యాలకొప్పువెట్టి
వన్నె మించినసామ్మ వలసినంతకుఁ దాల్చి యైరావతంబుపై నందముగను
రాజసంబున నూరేగి రావె నీవు

మూషికము నెక్కి గణపతి ముందు నడువ, వేంక.

౧౦౦

చెలుపు బంగరుపాగ శిరముపైనుంచి చెంగావి నిల్వంగి చక్రనగఁ దొడిగి
గట్టిగ మొలదట్టి గట్టి వైచికటారి పూని మాక్తికరత్నభూషణములు
జవ్వాజ బొట్టు పచ్చలతాళి దాల్చి నేజమునల్లఁబట్టి పంచమదినమున
సారంగధరుఁడు గజ్జలగుట్టమున స్వారి పెడలంగ రయముగా పెంటనేయ
రబ్బిహయ మందునూరేగిరావె యపుడు

మూషికము నెక్కి గణపతి ముందునడువ, వేంక.

౧౦౧

ఆటవదినమందు హాలాస్యపతియైన కాలకంఠునితోను గళిలు మించి

యూరేయి వృషభవాహనములం దతిమాశి వీధిమధ్యములందు వేడుకలర

జంటగా వేంచేయజనసమూహము మ్రొక్కఁ గోటిసేవయుఁజాలఁగొల్లలాడఁ
బగలువత్తులును దీవట్లు వెలుంగ భూ సురులు వేదము చెప్ప సురలుపొగడ
మ్రొల నరగజవాద్యముల్ మ్రొయ నపుడు
మూషికము నెక్కి గణపతి ముందునడువ, వేంక. ౧౦౨

మ్రొల మర్దళములు మ్రొయంగఁ దకట త ధీమియంచు నట్టువదిద్దితెలుప
సరలి శారీరముల్ సమముగా నొనగూర్చి దరువు వర్ణములుఁ గీర్తనలుపాడి
భరతశాస్త్రమురీతి భావాభినయ మొప్ప దానీజనములు నర్తనము సేయఁ
దరుచేందుమాళి సప్తమదినంబందుఁ జంద్రప్రభా వేంచేసి తనరఁగాను
రమ్యశుకమున నూరేఁగి రాఁగ నపుడు
మూషికము నెక్కి గణపతి ముందు నడువ, వేంక. ౧౦౩

ఎనిమిదొదినమందు నెనయంగ బహువిధమృలసామృలను నింది ముద్దులొలుకఁ
జెలువుగాఁ బట్టాభిషేకోత్సవముఁ జెందిగుఱుతైన సెంగోలుబిరుదు మెలఁగఁ
గరతలంబునఁబూని కల్పవృక్షముక్రింద నుండి శృంగారంబు లొనరనపుడు
నవరత్నసింహాసనస్థుఁడౌ నుండ రేశ్వరునితో వేంచేయ జనములెదుటఁ
గప్పురపుటారతుల్ ప్రీతికరము నెత్త
మూషికము నెక్కి గణపతి ముందునడువ, వేంక. ౧౦౪

తోడ్పిదొదినమందు నిమ్మగా సింగాణి బాణముల్ పూని పుష్పకమునందు
వెడలి దిగ్విజయంబు వీరత్వముగఁజల్పి యీశాన్యమునకేగ నీశ్వరుండు
మ్రొల నింద్రవిమానమున ప్ర... బూని... వివాహమును పొన్న
అంతలో సంతోష మంది యావేశను నిశ్చయతాంబూల మచ్చెరువుగఁ
జేసి హరునితోఁగూడి వేంచేసిరావె
మూషికము నెక్కి గణపతి ముందునడువ, వేంక. ౧౦౫

దశమదినంబందు ధరణిలోఁగలజనుల్ వచ్చిచూడఁగఁ గడువై భవముగ
మంగళవాద్యము ల్లుంగలగాను వారాంగనామణులు నాట్యములుసలుప
వెలకోటిసేయుసామృతుతోడుతను స్వర్ణమయమైనకళ్యాణమండపమున
దివమందు వేంచేసి దివ్యగేహమునందు లలితాంగి నీపు హాళాస్యపతిని
గొమరుమిగులంగఁ జెండ్లాడఁ గొలుపునందు
మేలు మేలని దేవత ల్తచ్చుకొనరె, వేంక. ౧౦౬

పదివేలదీపట్ల పగలువత్తులునిండి వెలుగంగగల బాణవిద్య లలర
 ధవళేశంఖాదివాద్యంబులెల్లను మ్రోయసురటీలును భయచామరము లమర
 గంగాధరుండునుగజముపై వేంచేయ నెమిలివాహనమందుఁగొమరుఁడేగ
 దంత...పుడమి జనులెల్ల మ్రొక్కియు... ౧౦౭

సీమ సీమ నుల్ పురుషులు బాంధవ్యములతోడ వారు వారు
 నొకరికొక్కరు వేక్ష నుత్సాహ మొదవంగగుశలంబులను దెల్పికొనుచు నిలిచి
 చూచి ముచ్చటలాడుచునుగొల్వఁబడియొక్క దినమందు శ్రీమహాదేవుఁడైన
 నుండ రేశ్వరునితో సొలపొందు రథమునం దలి..... మన వెడలి
 ఉదయకాలము మా రేగి ముదమునొంద
 మూషికము నెక్కి గణపతి ముందునడువ, వేంక. ౧౦౮

చిలుకఁజేతనుబూని చివచిన్న పట్టకంపులమయం బై నసొమ్ములుధరించి
 జాజిమల్లెలు విరజాజిపూవులహారములు వైచి యేకాంతముగను రేయి
 చొక్కనాధునితోను సొబగుమీఱఁగ నేకసింహాసనమున వేంచేసిరాఁగ
 సప్తాధరణసేవ సర్వశ్రజనులెల్ల గుమిగూడి నుతియించి కొలిచిచూడ
 రాజవీధుల దీపహారతులు సేయ, మూషికము నెక్కిగణపతిముందు నడువ, వేం.
 చంద్రశేఖరునితోఁ జలువచప్పరమందుఁ బదిరెండవదినంబు నుదయమందుఁ
 వెడలివేగమ..... మిఱిగితిర్థమునిచ్చి యచట నందము చెలంగఁ
 బగటిప్రాన్దన మండపమునందుఁ గొలువుండి సకలవైభవముతో సగమురాత్రి
 నందివాహనముపై నాగరకము గాను గవకాధరణదివ్యకాంతివెలుగఁ
 బురములోఁ జొచ్చి వేంచేసి పూర్వమైన
 దేవళము చేరి నిత్యంబుఁ దేజరిలుచు, వేంక. ౧౧౦

గంగోదకముల మట్టాలపూజలవిధానముగాను నిత్యోత్సవములుచేయ
 సార్వకాలము భక్తజనులు గొల్వఁగ శ్రీకరముగానుబత్తోత్సవములుచేయ
 వారాంగనలుమ్రోల వరుసగానటియింప రమణీయమాసోత్సవములుచేయ
 సకలలోకు లెఱుంగఁ జాటించి నేత్రోత్సవముగాను జైత్రోత్సవములుచేయ
 నతులవైభవములతోను నతిశయముగ
 నెక్కువగఁ బాండ్యదేశంబు నేలుకొనుచు, వేంక. ౧౧౧

క్షీతిని బాదులకుడి చెలంగఁ బుణ్యాలయంబుగను గాణాచికాఁపురము గలిగి
 వెలనాఁటిలో యజుర్వేదండు హరితసగోత్రుఁ డాపస్తంబ సూత్రుఁ డలరుఁ

మాములూరికులూర్భిషాముండు వేంకటరంగయ్యపాత్రుండు బ్రబలుండై
 వేంకట.....తనూజుడు వేంకటరంగయ్య విమలుండేను
 శ్రీకరంబుగ నీపైని సీసపద్యశతక మొనరించితిని గొమ్ముతాశ్వతముగ, వేంక.
 హృదయమందలిభక్తి హితవుగాఁ బాటించి చక్కగా నీసీసశతకమునను
 సంపూర్ణముగ న్రాసి సంతోషము చెలంగఁ జదువనేర్చిన విన్నజనులకెల్ల
 దుష్టుతంబులుపాటఁదొలఁగించియాయురారోగ్యముల్భవధాన్యభాగ్యములును
 బుణ్యంబులును శుభంబులు వందఁజేయించు మధురాపురీశ్వరీ మరకతాంగి
 యిప్పటికి నప్పటికి నన్ను నెప్పటికిని, నిరతముగఁ బ్రోవవేదేవి నిత్యముగను
 వేంకటేశుని చెల్లెలై వెలయుగారి, కరుణగలయమ్మ మీనమ్మ వరములిమ్మ.
 సకలలోకేశ్వరి జయమంగళము నిత్యశుభమంగళమునీకు శోభనాంగి
 సద్గుణాలంకార జయమంగళము నిత్యశుభమంగళము నీకు శోభనాంగి
 సద్భక్తసేవితే జయమంగళము నిత్యశుభమంగళము నీకు శోభనాంగి
 సాయజ్యఫలదాయి జయమంగళము నిత్యశుభమంగళము నీకు శోభనాంగి
 మంగళముమంగళమునీకుమరకతాంగి, మంగళముమంగళమునీకునుధురవాణి
 వేంకటేశుని చెల్లెలై వెలయుగారి, కరుణగలయమ్మ మీనమ్మ వరములిమ్మ.

శతకసమూచ్చయము ప్రథమభాగము.

సంపూర్ణము.

- క. అవిభుడు భిక్షదీప్త, వ్యావృతహస్తఃశయి చంద్రవతి యనుదేవి
లావణ్యవతి యనెడుసుత, నాననమునఁ గొనుచు నొకఁడు నరిగెడువేళక.
- చ. అలఘుమణిమృతిం బొలుచు నావిభు భూషణరాగుఁ జూచి బో
యలు గడువీరకఁ దాఁకుటయు నందఱి ముద్దిడి తాతహేత్తిని
ర్వలితులఁగా నొనర్చి భుజదర్పము మానక నిల్చి వారిచే
వలుఁగులవేదన నివ్వవశుఁడై హరిపీటికిఁ దాను నేగినక.
- ఉ. అన్నరనాగుఁ డిల్లుటయు నాతనికామిని దానుఁ బుత్రియు
నివ్వఁడనంబు దోఁచు వటవీధిలి నేగెడుచోటఁ జన్నులుం
బెన్నెటివేలులుక జఘనదంబములుం గడువీరకఁ కేయఁగా
సన్నపుఁగొను లెంతయును సంచలమందఁగ నార్చిఁగూరుచుక.
- క. ఉలుకుచు నేగిరి వెన బె, బ్బులిరాకకుఁ దొలఁగులేళ్లబోలికి భయసం
చలితవిలోచన నీశో, త్వలరోచులు గప్పి వివినభాగము లొప్పుక.
- ప. అట్లరిగి యరిగి యత్యంతవశక్రంతినొంది.
- క. *లుంగలవంగ నకగిరిసరసి
తుంగతలవనముఁదూకి ల, లొంగులు వెన నడఁగి యుండి రచ్చట నంతక.
- ప. చండవిక్రముం డనుమండలనాథుండు సింహవిక్రముం డనులనయిండునుం
దాను నక్లానవంబునకు వేటవచ్చి యప్పొలుతులు చనిన నొప్పు గాంచి
పుత్రు నవలోకించి.
- క. అడుగులునిడుపగుకాంతయు, నడుగులుకులుచలగునంబుబాక్కియునుభయం
బడరఁజనినారు వీరలఁ, బొడగని(మన)పురికిఁగొంచుఁబోయెదమేనిక.
- క. చరణములు నిడుపులగునా, సరసీహహనేత్రి నాకు సన్నపుఁబాదాం
బురుహములయింతి నీకును, †గరసీతలటంచు నూత్న కొతుక మెసఁగక.
- క. చరణంబుల నొప్పునఁజని, సరసీతటికాననమున క్రమపడిన మనో
పారవసదేవతలోయనఁ, గర మొప్పెడు సతులఁగాంచి కడుముడ మొదవక.
- ఉ. వాడియు నొప్పుసేసె ముఖవారిరుచంబులు ఘంటికావళి
నీడియు వేళ్లఁబెంచె నెఱివేలులు గ్రమ్మెడుపుష్పవారిలోఁ
గూడియు సమ్మదంబు నొడఁగూర్చెను మేనులు చూడ్చి క్లితి న
ల్లాడియుఁ బోల్చె నీసతులయందము సుస్థితి నెట్లు లుండునో.

వ. అని యిట్లభినందించి సమయము చేసికొనినవిధంబునం బెద్దయడుగుల ముద్దయం దంక్రియం గుఱుచయడుగులతెఱవఁ బుత్రుండును సత్యను రాగంబునం గైకొని పురంబునకుం గొనిచని యల్లన నయ్యంతలవిధం బంతయు నెఱింగి. ౧౩౧

క. కుఱుచడుగులయది తల్లియుఁ, గుఱుచలుగానడుగులయదికూఁతురునయినకా
తెఱంగడి వారినియతం, దొరగకవరియించి రరయ దుర్నయమైనకా. ౧౩౨

వ. అని కథ చెప్పి బేతాళుండు సరేంద్రా వారిరువురకును సవ్యాజినేత్రలవల న ననేకపుత్రు లుడయించిరి తత్తనయులు దమలోన నేమి యగుదు రని యడిగిన. ౧౩౩

క. ఎప్పుగిది విచారించినఁ, జెప్పంగానేర రాక చింతాకులుండై
చెప్పంగరా దీ ప్రశ్నముఁ, జెప్పు మనుచు నడిగె నేమిసేయుదు ననుచుకా.

వ. నిర్విఙ్గం దై మానంబునం బనుచున్న యహ్మనవేంద్రవలన సంతృప్తుండై బేతాళుం డిట్లనియె. ౧౩౪

మ. ధరణీనాయక నీదుకౌర్యమును సత్యంబుం బ్రతాపంబుని
ద్ధర నెవ్వారికి లేదు నీదగు చరిత్రం బెపు విన్వారలం
గరమర్థం బులకింపఁజేయుచు శిరఃశంఖంబు చేయించు నీ
సరిగా నెన్నఁగఁబోలు రాజు గలఁడే సర్వస్థమాడామఁగి. ౧౩౫

క. నరవర బ్రాహ్మణుండు నిను నా కుడకోరము చేయఁబూన న
స్థిరుఁ డతిపాపచారి ననుఁ దెన్నని పంచుట నిట్లు నీవు న
స్వరమతిఁ గొంచుఁబోవుటయు నాకుఁ బ్రణామము సేయఁబంచి నీ
శిరము హరించుఁ దోనె యిటు చెప్పితి నీకు హితోపదేశముకా. ౧౩౬

క. నినునాకు మ్రొక్కుచువఁగా, మునుమ్రొక్కి యెఱుంగ నేను మ్రొక్కిచువిధ మి
ట్లనిచూపు మనుచు మ్రొక్కుఁగఁ, దునుము వెన న్వానిశిరము దొరసిచేరికా.

వ. ఇవిధంబు నాచేత వివక మోసపోయి తేని నీశిరంబును హృదయవత్సంబు ను నాకునివేడించి వాడు విద్యాధరచక్రవర్తి కడంబు నొందు నీవు కరమ పుణ్యద్రవు గావున నీకట్టి యపాయంబు పుట్టదు నీవు వానిశిరంబు ద్రుంచి తడవంతరంబ తద్వత్తోపశనం బొదలించి హృదయవత్సంబు వుచ్చి నన్నుం బూజింపుము నీకు మనోరథసిద్ధి యయ్యెడు నని దీవించి యే నీశ వంబురూపంబునఁబొని యవిష్టపి కరిగి భిక్షుం డాకర్షింప నచ్చి యందుఁ

బ్రవేశించి నీకు వరమండ నయ్యెడ నీవు దీని నేది యు నెఱుంగనివాడవు
గా నీక శేటరంబుగొని చను మని పంచిన వివతుం డై యప్పేదినికాంతుండు,
క. అక్షణము శవము గొనిచని, భిక్షువకొని నిచ్చుటయును బ్రియమున నీస
ర్వక్షితియు నీవయేలుచు, నక్షయ మగుపెనుపుఁ బొందు మని దీవించెఁ.
వ. ఇట్లు తపోధనుండునుం బోలె నాశీర్వాదంబుచేసి- ౧౮౧

నీ. వివిధసత్సాధనవిరచితంబగుచు విచిత్రదిహ్నంబులచెలుపు గలిగి
యుండెడు నయ్యగ్నికుండంబులనడుచు నృపుతెచ్చినశవంబు నిలువఁజెట్టి
యాభిక్షుకుఁడుదక్షిణాభిముఖుండయి మహాసీయ యనుమం త్రమహిమఁజేసి
బేతాళు నధి రావించి శవంబునం దమర నిశ్చలమతి నావహించి
యరుణచందనకుసుమమాల్యముల నర్ఘ్య
ముఖ్యవిధులను బూజించి సౌఖ్యమెసఁగ
నధిప బేతాళపతికి సాష్టాంగవివతి
సేయు మిహ్వాన్ధములు నిన్నుఁ జేరునెందు. ౧౮౨

వ. అనవుడు, ౧౮౩
క. మ్రొవ్వుగొనఁ గాని యొరులకు, మ్రొక్కియెఱుంగ నాకుఁజూపు మ్రొక్కెడి తెఱఁగే
మ్రొక్కెద మఱి యనవుడు విధి, దైక్ష్ణవ సాష్టాంగ మున్నతిం జేయుటయుఁ.
క. భూరమణుఁడు సంత్రమమున, దోరనిచే భిక్షుశిరము దునిమి సుభక్తిఁ
బోరున బేతాళున కుప, హారము గావించి ప్రణతుండై లేచిపెసఁ. ౧౮౪
క. ఆరవసిచేరురంబుచు, హేతిశితాగ్రమునఁ జీరి హృత్పద్మమునఁ
బేతాళుని బూజించెను, నాతఁడు గడు పరమండయ్యె చాసమయమునఁ.

వ. పితృవననివాసుండైన పరమేశ్వరుండు సర్వదేవపరివృతుం డై పుణ్యశ్లో
కుం డగు నమ్మహికాంతునకు నన్నిధిచేసి యతనికి విద్యాధరచక్రవర్తిపదం
బొసంగి యంతర్హితుండయ్యె నంతం బ్రథాతం బగుటయు మహేశ్వర
ప్రసాదంబున విద్యాధరులు వచ్చి తోడఁ గొనిపోవ విద్యాధరచక్రవర్తిప
దంబున కభిషిక్తుం డై నిజపురంబున కరుగుదెంచి యుభయరాజ్యసౌఖ్యం
బుల ననుభవించుచుఁ బెంపొంద నక్కాలంబునందు. ౧౮౫

మ. అహిలోకంబునఁ బన్నగేశ్వరసముద్యత్తాంతిఁ బోషించుచుఁ
మహి దుగ్ధాద్ధి హిమాగతారసగ ధామప్రాతము ల్విస్మర

వహితుం గూర్పుచు నింగి తారరుచులం బాలించుచు స్వర్వలో

కహితుం డానరనాథురీ పరఁగఁ గంగా ప్రవాహాకృతిఁ. ౧౧౨

క. అనుచుఁ ద్రివిక్రమసేనుని, వినుతచరిత్రంబుఁ జెప్పి బేతాళుఁడు నా

కునువాహనముగఁ జేయుట, కనుకూలంబైన మంత్ర మది దయ నిచ్చెఁ.

ప. ఆమంత్రం బత్యంతనిష్ఠతో ననుష్ఠించి తత్ప్రభావంబున బేతాళవాహనం

డనై వచ్చి దేవరం గాంచి ధన్యుడ నైతి ననిన సక్కుమారకేసరి విక్రమ

కేసరి నభినవించి రానిచెలుల కెదురుచూచుచుఁ బూజ్యసామ్రాజ్యభో

గంబు లరుభించుచు న్నొక్కనాఁడు.

౧౧౩

తా. ఆపస్తంబపవిత్రసూత్ర హరితఖ్యాతాస్వవాయామృతా

కూపారామరభూజ భక్తి విసతఃకోటిశచూడామణి

దీపారాధితపాదపీఠధరణీతేజః ప్రతిష్ఠాపవ

వ్యాపారావతషట్సుహ స్రకులచూడాకల్పరత్నాంకురా.

౧౧౪

క. మరకతచూడిక విక్రమ, కురువిందమహేంద్రసిలగోమేధికవి

స్ఫురితమణిఖచితభూషణ, పరితోషణసుకవిలోక భవ్యవివేకా.

౧౧౫

ఉత్సాహ. బంధుర ప్రబంధబంధభవ్యసవ్యభాషణా

సింధుసమగభీరతావికేషనిత్యభూషణా

సింధురాత్నప్రచురతురగసేవ్యవాజిగిక్షణా

బంధుమిత్రసుకవినికరపాలనావిచక్షణా.

౧౧౬

గద్యము. ఇది శ్రీమద్వైష్ణవకంటి సూరనామాత్యపుత్ర హరితసగోత్రపవిత్ర

సుకవిజనమైత్రీవిధేయ అన్నయనామధేయ ప్రణీతం

బైనబోడశకుమారచరిత్రంబునందుఁ

బంచనూశ్వాసము.

షోడశకుమారచరిత్రము.

— 1 వ పాశ్వాసము —

క. శ్రీహర్షముఖ్యసుకవిన, మాహితకావ్యప్రపంచమాశుర్యసుధా
గాహనలీలారసిక, వ్యాహారవిహార మంత్రయన్నయసూరా. ౧

సీ. దేదీప్యమానమై తేజరిల్లుచునున్న మణిహేమమయసుధామండపమున
వివిధదేశాగతభువనాధినాథులు బలసియిర్దిక్పల్లఁ గొలిచియుండ
జలజాయతాక్షులు చారుచామీకరచమరవాలముల నందముగ నిడఁగ
నిందిందిరములకు విందులు గావింపు మాలతీకుసుమము త్కాళిఁ దనర
నాసుధర్మలో దేవత లక్ష్మిగొలువ
నమరకాంతలు వింజామరముల నిడఁగఁ
బారిజాతభూజాతపుష్పములు ముడిచి
యున్నయింద్రునిగతిఁ గొలుపుండ విభుఁడు. ౨

వ. అయ్యనసరంబున, 3

సీ. చిత్తబాష్పాలక్ష్మి చేతి పూనెలకట్టె కరణి బెత్తము గేలఁ గరము మెఱయఁ
గనకకుంభములపైఁ గాయువెన్నెలవోలెఁ జన్నులఁ జందనచర్చ దనరఁ
జవలాలతానంగి శారదాభమువోలెఁ గట్టిన వెలిపట్టపుట్ట మమర
వదనేందునకుఁ బొంచి యొడిఁగిన రాహునాఁ గక్షభాగమున ఖడ్గంబు వ్రేల
రమణియై యున్నశృంగారరసమువోలె, నుర్విపైఁగరజానువులొందఁమ్రొక్కి
యల్లనల్లన యాప్రతీహారకాంత, వినయ మెసఁగంగ నిట్లని విన్నవించె. ౪

చ. పలికెడుఁ బెన్తు దేశముల భాషలు నచ్చుపడంగ సర్వవి
ద్యల విలసత్తవిత్యమునఁ దద్దయు మీతెను నెల్లవారు నిం
పుల విలసిల్లఁ బాడెడు నపూర్వముగా నొకచిల్ల యొక్కకో
మలి గొనితేర నచ్చె గరిమంబున దేవరఁ గాంచువేడుక. ౫

గీ. మాట అమృతరసము తేటలై పరఁగ వా, తెఱలకెంపునింపు నెఱయఁజేయఁ
జిలుకకంటె నొప్పు జలజాతలోచన, జలజనయనకంటెఁ జిలుకయొప్పు. ౬

ప. అనిన విని యుక్తుహీపతి యత్యంతకుమారహలంబున మంత్రులం గనుంగొని,

క. చిలుక యట పెక్కుభాషలఁ బలికెనునట సరసమధురభణితఁ గవిత్యం
బులు చెప్పెడునట మతియ, గ్గలమఁట యీచిత్ర మెందుఁ గలదే జగతిఁ.
వ. అనిన నత్తైఱం గతిచిత్రంబు రావించి యవధరింపు మనుట యు నవ్విధు
నాజ్ఞంకేసి యాప్రతీహారి యాకాంతం దోడ్కొని తెచ్చి నమ్ముఖంబు నే
యటయు.

చ. చిలుకకు దాడి యైన సరసీరుహలోచన రాజసూతి కిం
పెలయఁగ మ్రొక్కిఁ బయ్యెద యొకించుక జాఱఁగ బాహుమూలదీ
పులు లలిఁ ద్రుల్లియాడ సరిఁ దోరపుఁజన్ను లొకింత నిక్షఁగా
సులలితము ద్రికారుమలు చూచుకరోచులమీఁదఁ జెందఁగఁ.

వ. ఇట్లు మ్రొక్కి తదనంతరంబ పరిచారికకరంబున నున్న రత్నపంజరం బట్లన
యందికొని.

క. రాజతమఃపంజరయుత, రాజశుకముఁ బుచ్చి మనము రంజిల్లఁగ నా
రాజవరుమ్రొలనిడి యా, రాజానన యిట్టులనియెఁ బ్రమదం బెసఁగఁ.౧౨
సీ. అష్టభాషల మధురాశువిస్తరచిత్రకవితలు చెప్పు నత్తపులు మెచ్చ
నామ్నాయములునాల్గునంగంబులాఱుచునఖిల శాస్త్రంబులు నవగతములు
నూతనశీతుల ధాతువిభ్రమముల రసములు మెఱయు వర్ణకము వాడు
నేపురాణంబుల నేకథ యడిగినం దడఁబాటులేక యేర్పడఁగఁ జెప్పు
నోలి నవధానములు వేనవేలు సూపు, శబ్దవిజ్ఞానినైనను సరకుగొనదు
గౌతమునినైనఁదొడరితర్థమున గెలుచు, నవధరింపు మీశీరంబు నవనినాథ.

వ. అని పలికిన యనంతరంబ యారాజశీరంబు రాజానవలోకించి.

ఉ. తామరచూలి నెమ్మిగముదామరల స్తనునంచలేమ నె
త్రామరపూవుకోడ తెలదామరయిండులబొమ్మకొమ్మ పె
ల్లామరవన్నియ నైఱయితల్లి యొకప్పుడు నీతలంపుఁగ్గొ
త్రామరలోన నెమ్మిగముదామర విప్పుగ నుండుఁగావుతఁ

వ. అని యాశీర్వాదం బొనరించి యు గ్యజ సామాధర్వణంబుల యందును
శిక్షాకల్ప జ్యోతిర్నిరుక్త వ్యాకరణచ్ఛందంబులందును మీమాంసాదులగు
తత్త్వావబోధనంబుల యందును బ్రాహ్మంబు వైవంబు పాద్మంబు వైష్ణవంబు
భాగవతంబు భవిష్యత్తు నారదీయంబు మార్తంధేయంబు నాగ్నేయంబు
బ్రహ్మకైవర్తంబు తైంగంబు వారాహంబు స్థాందంబు వామనంబు గౌతమం

బు గారుడంబు మాతస్యంబు వాయవ్యంబు నను మహాపురాణములయందు
ను, నారసింహంబు, నారదంబు, శివధర్మంబు, మా హేత్వరంబు, గాలవంబు,
మానవంబు, బ్రహ్మాండంబు, వారుణకాళికంబులు, సాంబంబు, సౌరంబు,
మారీచంబు, కూర్మంబు బ్రాహ్మభార్గవసౌరవైష్ణవంబులు నను నుప
పురాణంబులయందును సరసకవినిర్ణయంబులగు కావ్యనాటకంబులయం
దును, సకలప్రసంగంబులయందునుం దనకు సత్యంతపరిచయంబు గలు
గుట తేటపడ సతిహృద్య విద్యాగోష్ఠి యొనరించిన సకలజనంబులు నడ్డు
తానంద కందళిత మానసులయి కనుంగొన రాజపుంగవుండు రాజకీరంబు
నవలోకించి.

౧౬

క. ఏవీటనుండి నచ్చితి, వేవిధమున నీవు సేరి తీలేమకు నీ
వీవిద్యామాహాత్మ్యం, బేవిధమునఁ గలిగె నాకు నేర్పడఁ జెపుమా. ౧౭
వ. అనుటయు.

౧౮

సీ. శ్రుతులు పుట్టినయిల్లు మతిజనంబులపట్ట యాగమగోష్ఠి విహారదేశ
మష్టమహాసిద్ధు లందెడుకందువ పరమయోగీంద్రులపట్టఁగొమ్మ
సిద్ధసారస్వతసిద్ధి కావాలంబు శబ్దశాస్త్రమునకు జన్మభూమి
నిశ్రేయసంబుల నిచ్చెన మహనీయమహిమలగని శ్రీల మనికీపట్టు
గరుడ గంధర్వ కిన్నరఖచరసిద్ధ, పన్నగామరకోటులబ్రదుకుఁజోలు
సర్వసర్వంసహావిభూషణ మనంగఁదనరె శారదాపీఠంబు మనుజనాథ.

క. అందుండు భారతి శతా, నందసదానందకారణవికాసముతో
బృందారకబృందార్పిత, మందారలతాంతసురభిమందిర యగుచుకా. ౨౦
గీ. అష్టహాదేవి లీలావనాంతరమున, బాల్యమున నేను విహరింపఁ బరమయోగి
యొక్తరుడవచ్చి కదలకయుం

౨౧

(ఇక్ష్వకుండ్రంభపాఠము)

ఉ.
... ..
... .. లనొల్లక నన్నెకోరెడుం

గావలయుం దదా ప్రకృతిగాఁ దగునార్యుడలంచి చూడఁగక ౨౨
వ. అని నిశ్చయించి ధీరోదాత్తుం డగుట సభాజనుల సన్నిధి నడుగక యేకాం
తంబున నడుగం దలంచి నానావిభూషణ చీనాంబరంబులు నతిమమర రస

వత్సలాంబులు నొసంగి శుకంబుతోడం గళావతిని వీడుపట్టున కనిచి సత్వ
రంబుగా మజ్జనభోజనంబు లొనరించి యేకతంబున నుండి కళావతిని
రావించి యారాజశుకంబుతో నిట్లనియె. ౨౩

క. శుకవర సీచదివినయా, ర్యకు రెండధములు గలిగినట్లున్నవి చె
ప్పక మాకుఁ దెలియకున్నది, ప్రకటంబుగఁ జెప్ప దీని భావము దెలియఁ.

వ. అనవుడు శుకం బిట్లనియె. ౨౪

క. త్రిదశాధిపుపురిపోలిక, విదిశాపురి యొప్పు మాశవీవిలసనసం
పద నైలింపవధూజన, సదమలవిలసనముతోడ సరియై యునికిఁ. ౨౫

క. ఆవీడు మేఘమాల, క్షౌవల్లభుఁ డేలు సతని గాదిలినుత హం
సావళి గతినిర్జితహం, సావళి యన నొప్పు మిగుల నవసీనాథా. ౨౬

సీ. కమలాక్షుచేపట్టు గలిగియు శంఖంబు పూఁజోడికంఠంబుఁ బోలదయ్యె
నజనకుఁ బుట్టినిల్లయ్యునుం దామర బాలికకనుదోయిఁ బోలదయ్యె
భవునాశ్రయించియుం బ్రాలేయకర కేళి లోలాక్షినిబలంబుఁ బోలదయ్యె
మదనుని గుణమయ్యు మధుకరమాలిక పొలతికుంతలములఁ బోలదయ్యె
ననిన సర్వాంగవరవిలాసాభిరామ
యైన హంసావళికి నెనయైనసతులు
గలరె మనుజేంద్ర మూఁడులోకములయందు
నాలతాతన్వి తనుదాన పోలుఁగాని. ౨౭

గీ. చన్నుదోయిచాలనున్నతిఁజెలువొందె, బెరుంగుఁగటియుదానపిన్నననుచుఁ
బడఁతినడుము సిగ్గువడి డాఁగెనోనాఁగ, నారుమాటునంద యడఁగియుండు.

సీ. నెలచందురునికాంతి నెమ్మోముసృజయించి యకలంకవిలసనం బలవరించి
కలువ రేకుల మించు కన్నులు గావించి నిత్యవిశాసంబు నెలవుకొలిపి
చక్రవాకవిభాతిఁ జన్నులు గల్పించి పాయనియొప్పులు పరంగఁజేసి
కరికుంభవిస్ఫూర్తిఁ గటిచక్ర మొనరించి కొమరారునునుజగి గుదురుకొలిపి
పనజభవుసృష్టి నిచ్చుఁగైకొనక తాన
మీసకేతుండు వేడ్త నిర్మించెగాక
మూఁడుజగములఁ గలుగు పూఁజోడులందు
మాళవేశ్వరకన్యకఁ బోలఁగలరె. ౩౦